

ОДБРАНА

Година XII ■ Број 269 ■ 1. децембар 2016. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

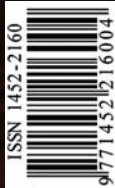
ТЕМА

ОДНОСИ СРБИЈЕ И КИНЕ

СЕНКА

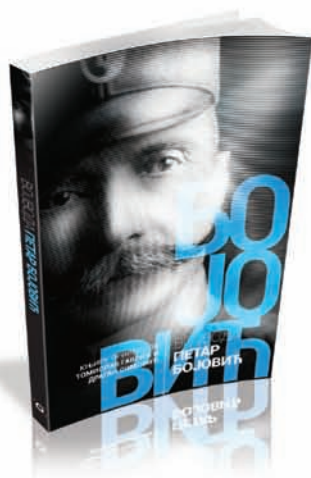
*ВЕЛИКОГ
ЗМАЈА*

СРПСКЕ ТАЈНЕ
НА МЕТИ
ШПИЈУНА

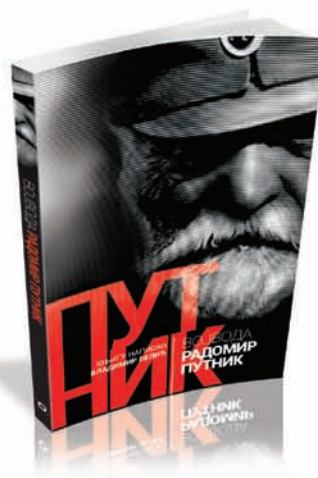
Велике годишњице су и велика подсећања, хоризонтални пресеци наше сопствене историје. Годишњица Великог рата вратила нам је у жижу интересовања многе историјске личности тог периода. Биографије славних српских војвода исписују најсветлије странице наше војне и свеколике историје.

ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

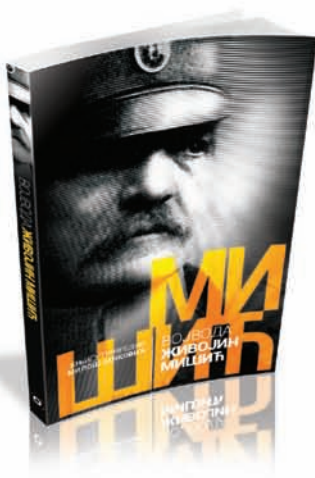
Томислав Гаврић.
Драган Симовић
Броширано,
ф. 13x20, 140 стр.
шифра: 111347
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА РАДОМИР ПУТНИК

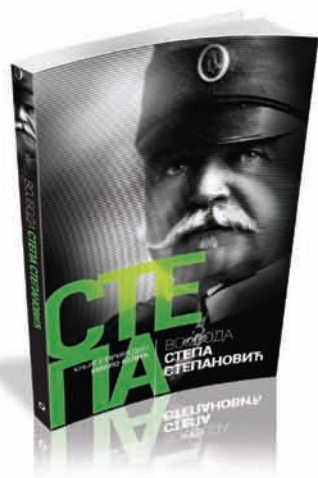
Владимир Белић
Броширано,
ф. 13x20, 142 стр.
шифра: 111348
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА ЖИВОЈИН МИШИЋ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 13x20, 152 стр.
шифра: 111349
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА СТЕПА СТЕПАНОВИЋ

Е. Белић
Броширано,
ф. 13x20, 186 стр.
шифра: 111350
цена: 396,00
са попустом: 297,00

НОВО

КРАЉЕВСКО ВАЗДУХОПЛОВСТВО (1912–1945)

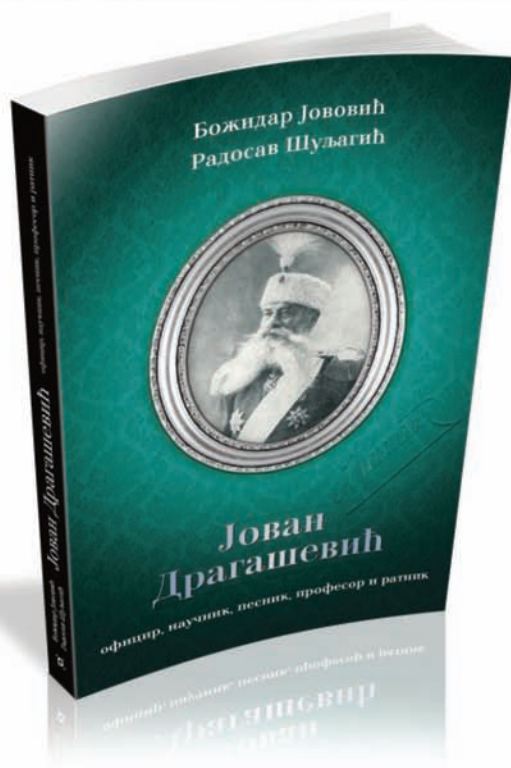
Бојан Димитријевић,
Милан Мицевски, Предраг Миладиновић
Броширано, ф. 21×27, 750 стр.
шифра: 111354
цена: 2.200,00
са попустом: 1.540,00

Књига бележи време значајних продора у процесу модернизације и технолошког напретка између два рата. Развој авијације управо је тада добио своје најдинамичније обриси, а дошао је у зенит у периоду новог светског сукоба крајем тридесетих година 20. века. Исти тренд био је присутан и у Краљевини Југославији. О том феномену, са новим историјским чињеницама и динамичним текстом, сведоче аутори који су се потрудили да истраживањем проблематизују читав друштвени контекст ваздухопловства у Краљевини Југославији.

ОДБРАНА

НОВО

ЈОВАН ДРАГАШЕВИЋ

Божидар Јововић, Радосав Шуљагић
Броширано, ф. 15×24,
388 стр.
шифра: 111352 цена:
1.210,00
са попустом: 847,00

Јован Драгашевић је веровао да државно јединство српског народа његовог доба може остварити само јака српска војска предвођена национално освештеним, образованим и стручно оспособљеним официрима и подофицирима, подржана интелектуалцима сличних одлика. Такав је и сам био: вршио је дужност начелника Главног ђенералштаба, био професор на Војној академији и Великој школи у Београду, почасни члан Српске краљевске академије (претече данашње САНУ), али и омиљени песник свога доба, аутора крилатице „Само слога Србина спасава“, која је стих из песме „Јека од гусала“.

ОДБРАНА

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапандин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић
Владимир Вјештић
Миријана Крстовић, поручник
Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,
Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,
др Зоран Миладиновић, др Миљан Милкић,
Будимир М. Попалић, Милош Стругар,
Никола Остојић, Александар Радић, Бојан Рајић,
Влада Ристић, Милена Милетић,
Драгана Барјактаревић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник)
Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић, Јово Мамула
(фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски,
Јелица Живановић

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 3241-254; 23-810

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачуна

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штељонице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд

ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 269

РАКЕТАШИ
НА ПОЛОЖАЈУ

СНИМИО
ЈОВО МАМУЛА

СПЕЦИЈАЛНИ
ПРИЛОГ 158

НАРЦИЗАМ МАЛИХ
РАЗЛИКА

Бригадни генерал Алфредо
Перез де Агвадо Мартинез ко-
мандант Сектора
„Исток“ у UNIFIL-у
И ВАРЉИВИ МИР
ЈЕ МИР

12

20

Дан 250. Ракетне бригаде за ПВД

ДОКАЗАНИ
ГОСПОДАРИ НЕБА

Сећање пуковника у пензији
Љубинка Бурковића
ЛИЦЕ И НАЛИЧЈЕ
ПАТРИОТИЗМА

26

46

Екипа Војске Србије
на 49. светском војном
првенству у ориентирингу
БУСОЛА
ПРАВАЦ БРАЗИЛ

8 Српско-кинески односи

СЕНКА
ВЕЛИКОГ ЗМАЈА16 У сусрет првој свршеној генерацији
стручњака за јавне финансије
са Војне академијеТРЖИШТЕ РАДА
ИХ ЖЕЛИ23 Сећање на заставнике Стевана Марковића
и Кристијана ЛампретаДА УСПОМЕНЕ
НЕ ИЗБЛЕДЕ

24 Капетан Иван Јовановић

СРПСКОГ ВОЈНИКА
УВАЖАВАЈУ25 Четврт века од погибије
потпоручника
Борка Никитовића

УЗ ВОЈСКУ СПАВАМО МИРНО

30 Српске тајне на мети шпијуна

КЉУЧ ЗВАНИ
„ИМАЛАЦ ТАЈНЕ”

34 Заборављени пројекат

ГАЗЕЛА СА МИТРАЉЕЗОМ

40 Шест деценија од искрцавања
мировних снага ЈНА на Синају

СНАГА ПЛАВИХ ШЛЕМОВА

42 Одисеј из темнићког краја

ДЕО ЧЕЛИЧНЕ КЛАСЕ

У овом броју...

Иако се речима не може верно пренети како су у пролеће ратне '99. године борци с Кошара ставили у други план своје животе и бранили светињу иза себе од најезде терориста, плаћеника, албанских војника и војника Алијансе, о драматичним борбама наших јунака, њиховом херојству и пожртвовању, после седамнаест година за „Одбрану” сведочи некадашњи командант свих јединица на овом простору пуковник у пензији Љубинко Ђурковић.

Вашој пажњи препоручујемо и тему броја, посвећену актуелном тренутку српско-кинеских односа. Иако 22 потписана документа приликом посете кинеског председника Србији, и још шест на недавно одржаном самиту у Риги, јесу огроман скок у односима две земље, пред Србијом је и даље велики и тежак посао развитка односа са моћном Кином. Питање је како повећати извоз у ту земљу а не постати завистан од кинеског капитала, али и задржати пут ка ЕУ, која је у тихом сукобу са Кином због челика и економије, а уз то има проблем Брежита и несигурну будућност.

По обећујемо из дана у дан и обезбеђујемо мир за нову генерацију, која расте у мирољубивом окружењу. Градимо основе за стабилну и мирољубиву земљу. Ситуација се много мења и крајолик се мења, много земље се обрађује, граде се нове куће, инфраструктура... Економски просперитет од 2006. године до данас је видан, а то говори да се нешто боље креће у овој области и ми се надамо да ће и то допринети миру – каже за наш магазин бригадни генерал Алфредо Перез де Агвадо Мартинез командант Сектора „Исток” у мировној операцији UNIFIL у Либану.

Српске тајне су на мети шпијуна. Упркос технолошкој револуцији, стране обавештајне службе не одричу се „агентурног” начина рада, који подразумева врбовање агената од политичког утицаја ради подривања или креирања унутрашње или спољне политике државе коју обавештајно истражују. О начинима на који та тајновита делатност функционише читајте у тексту *Кључ звани „ималац тајне”*.

Наш специјални прилог овога пута на занимљив начин бави се српско-хрватским односима кроз историју: Најдубља мржња је међу народима који према најочљивијим одликама показују најмање разлика. Ту врсту нарцизма, тумачи Фројд, чини „кохезија групе која се повећава ако група има ривалитетну групу довољно сличну или различиту да цементира интерне границе кроз спољашњу мржњу”. Од таквог нарцизма, сматрају историчари, „болују” Хрвати и Срби. Матрицу њихових подела кроз историју чинили су етнички, верски и политички сукоби, који су временом постајали све оштрији и непомирљивији, али је било и периода када су та два народа, пре свега њихове елите, имали и додирних тачака око усаглашавања заједничких интереса на политичком, културном и националном плану. ■

ПОЛИТИКА ПРОШИРЕЊА ИНВЕСТИЦИЈА У ЕВРОПСКУ БЕЗБЕДНОСТ И РАЗВОЈ

Министар одбране Зоран Ђорђевић састао се 22. новембра са директорком Европске службе спољног деловања за Западну Европу, Западни Балкан и Турску Ангелином Ејкхорст. Том приликом, разговарали су о Глобалној стратегији Европске уније о спољној и безбедносној политици под називом „Заједничка визија, заједничко деловање: јача Европа“, која је објављена у јуну 2016. године.

Министар Ђорђевић истакао је да тај документ представља знатно достигнуће држава чланица и европских институција у позиционирању ЕУ у вези са заједничком одбраном. Са становишта Републике Србије, чији је спољнополитички приоритет да постане чланица ЕУ, једна од кључних порука Глобалне стратегије јесте да „политика проширења представља стратешку инвестицију у европску безбедност и развој“. Министар одбране изразио је задовољство чињеницом да је у том документу потврђена одлучност ЕУ за промовисање политичких реформи, владавине права, економске стабилности и добросуседских односа на Западном Балкану и у Турској. ■

СУСРЕТ МИНИСТАРА ОДБРАНЕ СРБИЈЕ И МАЂАРСКЕ

На заједничкој седници влада Републике Србије и Мађарске, министар одбране Зоран Ђорђевић састао се 20. новембра у Нишу са мађарским колегом др Иштваном Шимичким. На састанку је закључено да је сарадња у области одбране развијена, а да круну сарадње чини заједничко учешће у мисији UNFICYP у Републици Кипар.

Сарадња у области одбране са Мађарском одвија се у четири сегмента – војно-војном, војнокономском, војнообразовном и војномедицинском – и за све смо постигли договор како даље да сарађујемо, закључио је министар Ђорђевић након састанка.

– Када је реч о војно-војној сарадњи, разговарали смо о могућности да имамо више војних вежби и да у будућности можда учествујемо заједно у некој другој мисији, а када је у питању војнообразовна сарадња, ту очекујемо потписивање уговора између два војна универзитета – рекао је министар Ђорђевић.

– Са министром одбране Републике Србије размотрили смо бројна питања и водили веома успешне разговоре – изјавио је након састанка мађарски министар одбране Иштван Шимички додајући да постоји простор за бољу сарадњу у будућности, између осталог на плану образовања, у заједничким војним вежбама и у другим областима. Такође, размотрена су и искуства у вези са мигрантском кризом и установљено је да је потребна још чвршћа сарадња, посебно служби за националну безбедност. ■

ПРОТЕСТ ВОЈНОГ СИНДИКАТА У БЕОГРАДУ

Чланови Војног синдиката Србије одржали су 27. новембра протест у Београду, изражавајући на тај начин незадовољство социјалним статусом припадника Војске Србије. Протест је почео на платоу испред Министарства одбране, а затим су учесници прошетали до Андрићевог венца и предали писмо упућено председнику Републике, у којем су од њега затражили да примени своја уставна и законска овлашћења и „узме у заштиту припаднике Војске“. Том приликом, председник Синдиката Новица Антић рекао је да је протест одржан јер Министарство одбране као њихов послодавац није прихватило захтеве синдиката од прошле седмице, које сматра минималним.

Министар одбране Зоран Ђорђевић изјавио је након протеста да је поносан на припаднике Војске Србије јер се нису одазвали позиву политикантског синдикалног руководства који је на протесту имао и политичке изјаве, а које нису у складу са

синдикалним деловањем. Он је, такође, истакао да остаје при својим ставовима и тврдњама да неће бити смањења примања, нити отпуштања запослених, а да ће већ почетком следеће године свим запосленима бити повећана плата за пет одсто.

У саопштењу Генералштаба Војске Србије наводи се да број присутних припадника Војске Србије на протесту Војног синдиката најбоље говори да ставови синдикалног руководства нису ставови припадника Војске Србије, чак ни чланова тог синдиката.

Начелник Генералштаба одаје признање свим припадницима Војске Србије, који су увидели праве намере руководства Војног синдиката и нису присуствовали протесном скупу. Политика није посао војске, а ни синдиката. Протест војника није, нити је у српској историји икада био, начин за решавање проблема, наводи се у саопштењу. ■

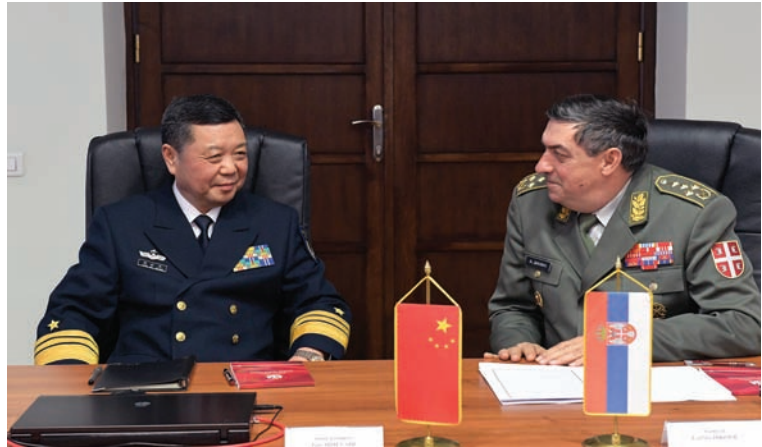
ГЕНЕРАЛ ДИКОВИЋ РАЗГОВАРАО СА ДЕЛЕГАЦИЈОМ КИНЕСКЕ ВОЈСКЕ

7

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић састао се 22. новембра са вицеадмиралом Јангом Шигуангом директором Управе за политичке послове Ратне морнарице Народне ослободилачке армије Кине.

На састанку у Генералштабу разматрана је билатерална војна сарадња двеју земаља и заједнички је констатовано да се, на темељима традиционалног пријатељства, она константно унапређује.

Висока делегација Народне ослободилачке армије Кине, која је боравила у тродневној посети нашој земљи, обишла је и Гарду Војске Србије. ■

ДЕЦЕНИЈА ПОСТОЈАЊА ЦЕНТРАЛНЕ ЛОГИСТИЧКЕ БАЗЕ

Укасарни „Генерал Живко Павловић“ у Смедеревској Паланци обележен је Дан Централне логистичке базе и десет година постојања те највеће логистичке јединице Војске Србије. Свечаном скупу присуствовали су изасланик председника Републике Србије Милорад Симић, министар одбране Зоран Ђорђевић са сарадницима, начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић са члановима проширеног Колегијума, владика шумадијски Јован, претходни команданти јединице и команданти бригада, представници локалне самоуправе, предузећа, организација и удружења са којима база сарађује.

Том приликом, изасланик председника Симић уручио је команданту базе бригадном генералу Петру Латковићу Орден заслуга за одбрану и безбедност 3. степена, којим је ту јединицу одликовао председник Републике. Милорад Симић нагласио је том приликом да Централна логистичка база представља основицу логистичке подршке и ослонац свим јединицама у извршавању њихових задатака. ■

ОБЕЛЕЖЕН ДАН 98. ВАЗДУХОПЛОВНЕ БРИГАДЕ

На Аеродрому „Лађевци“ код Краљева 28. новембра свечано је обележен Дан 98. ваздухопловне бригаде. Свечаности је присуствовао командант Ратног ваздухопловства и ПВО генерал-мајор Ранко Живак, припадници Министарства одбране и Војске Србије, некадашњи команданти бригаде, представници локалне самоуправе, Српске православне цркве, МУП-а и многобројни гости.

Честитајући празник свим припадницима, командант 98. ваздухопловне бригаде пуковник Александар Бјелић подсетио је да је та јединица прошла бројне трансформације и организационе промене, с циљем унапређења оперативних способности, али је одбрана отаџбине и народа увек била сврха њеног постојања.

Дан 98. ваздухопловне бригаде обележава се у знак сећања на 28. новембар 1949, када је формиран 98. ловачко-бомбардерски авијацијски пук, јединица са најдужом традицијом од свих које су ушле у састав данашње бригаде и најстарија формирана јединица у некадашњем РВ и ПВО. ■

СРПСКО–КИНЕСКИ ОДНОСИ

ПИШЕ: Милена МИЛЕТИЋ

СЕНКА ВЕЛИКОГ ЗМАЈА

Упркос низу перипетија које су оптеретиле улазак кинеског „Хестила“ у власништво над железаром у Смедереву, али и отвориле нове странпутице српско-европских односа, та компанија недавно је потписала колективни уговор са радницима челичане, којим су задовољни чланови оба синдиката железаре. Истовремено, свет новца и стратешких интереса на Балкану доживео је ново дрмање – „Телеком Србија“ изашао је недавно са пројектом ALL-IP трансформације у коме им је главни партнер кинески „Хуавеи“, данас један од најмоћнијих произвођача и трговаца технологијама комуникације. Посао вредан 150 милиона евра биће реализован у наредне три године, а резултат би требало да буде велика модернизација српске фиксне телефоније. Уз то, на недавном самиту „16+1“ у Риги Србија је потписала нове инфраструктурне уговоре са кинеским партнерима. Све то резултат је 22 споразума, уговора и писама о намерама потписаних у јуну ове године, приликом посете кинеског председника Си Ђинпинга.

Већ то је довољно да се постави питање какви су заиста домети те посете за трасирање политике „појаса и пута“ ка Европској унији преко Балкана, и користи за саме балканске земље од ове спољнополитичке стратегије. Али, питање је шта ће од свега за Србију остати с обзиром на њене амбиције да постане нова звезда на застави ЕУ, оне ЕУ која, као и многи други у свету, веома зазира од нарасле моћи „азијског змаја“ и, поштено речено, трпи последице нелојалне конкуренције кинеских производа... Но, да се вратимо најпре на догађај који је натерао многе

у свету на подизање обрва – посету кинеског председника Србији и, потом, Пољској.

ПОСЕТА КИНЕСКОГ ПРЕДСЕДНИКА

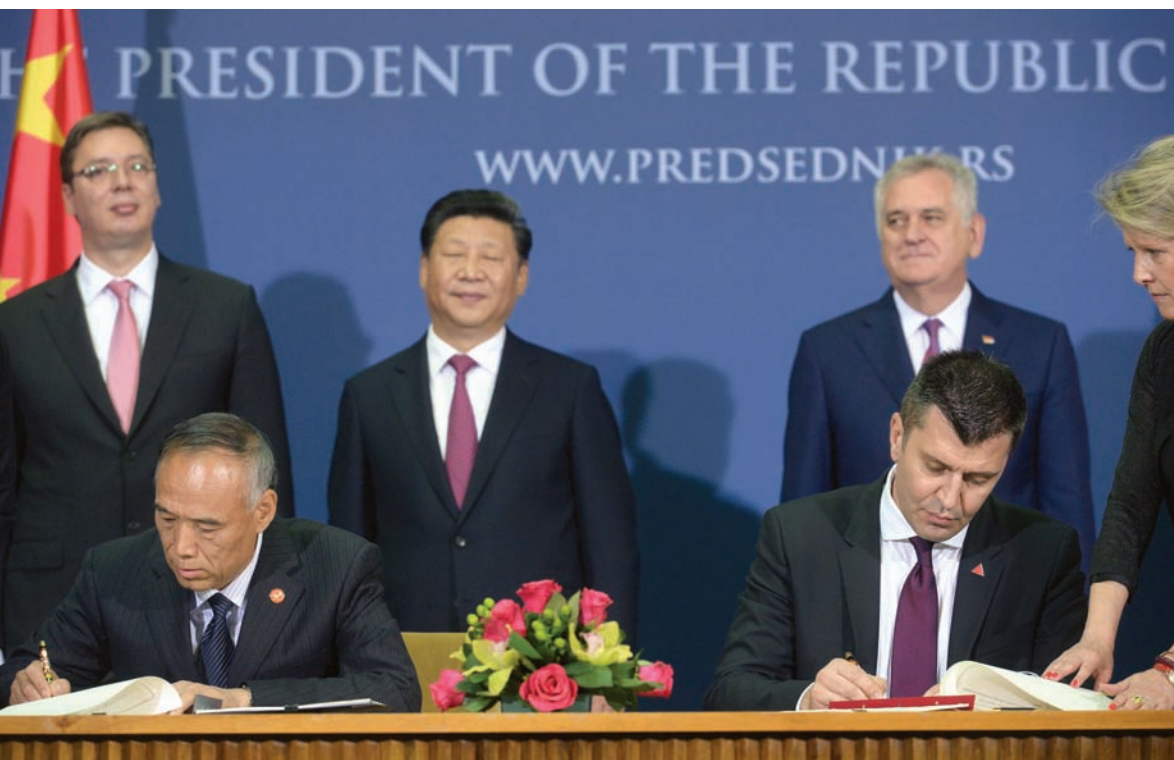
„Односи наших двеју земаља су проширени и подигнути на виши ниво“, истицао је стално током своје посете Србији Си Ђинпинг, председник Народне Републике Кине, у јуну ове године. Била је то прва таква посета, највишег нивоа, у више од последњих 30 година међусобних односа двеју држава.

Кратак преглед историје односа двеју земаља пун је амплитуда – од мисије грофа Саве Владиславића, непознавања, па почетних корака ка упознавању, до односа комунистичких партија, успона и падова, пребијања југословенских дипломата током „културне револуције“, отопљавања и хлађења зависно од односа суперсила током хладног рата и рата у Вијетнаму, до данас, када су кинеске инвестиције веома потребне земљама региона, а рафови наших продавница преплављени јевтином робом „азијског змаја“.

Дводневни сусрет који је веома заинтересовао лидере многих других земаља обиловао је изливима пријатељства, меком дипломатијом – од полагања венаца на место на коме се некада налазила кинеска амбасада, преко Конфучијевог трга, дружења са децом, сађења дрвећа, посете Калемегдану... Много важнији били су, разуме се, уговори, споразуми и други документи који су том приликом потписани. Чак 22 на броју.

Иако 22 потписана документа током посете кинеског председника Србији, и још шест на недавно одржаном самиту у Риги, јесу огроман скок у односима две земље, пред Србијом је и даље велики и тежак посао развитака односа са моћном Кином. Питање је како не постати завистан од кинеског капитала, повећати свој извоз у ту земљу, али и задржати пут ка ЕУ, која је у тихом сукобу са Кином због челика и економије, а уз то има проблем Бреgzита и несигурну будућност.

Наиме, поред изјаве о стратешком партнерству двеју држава (које су потписали председници Николић и Ђипинг), потписани су и споразуми о привредно-техничкој сарадњи. Ту су и комерцијални уговор о пројектовању и извођењу радова на изградњи деонице Сурчин–Обреновац, будућег ауто-пута Београд–Чачак, Меморандум о разумевању у успостављању Центра за сарадњу у области саобраћаја, инфраструктуре између Кине и земаља Централне и Источне Европе, те оквирни споразум о развиту сарадње у производним капацитетима. Министар одбране Србије Зоран Ђорђевић и кинески амбасадор Ли Манчанг потписали су Споразум о сарадњи у области одбрамбене индустрије. Ту су и меморандуми који се баве унапређењем развоја информатике, финансијском сарадњом, пројектима обновљивих извора енергије и решавања отпадних вода, изградњом електрана на отпад, сарадњом дипло-

матских академија и универзитета, заједничком финансирању истраживачких пројеката, културној сарадњи. Потписи су стављени и на низ оквирних споразума и уговора, попут оног који се односи на „Телеком“, или споразума између ЕКСИМ банке и нашег Министарства трговине о сарадњи у туризму и телекомуникацијама.

Још је занимљивије да је Србија понудила, а како тврде дипломате и добила, својеврсни центар за сарадњу Кине и земаља цен-

трално-источне Европе, који би требало да буде установљен у српској престоници. Председник Србије Томислав Николић изјавио је да ће такав центар знатно помоћи да будућност Србије буде извеснија. „Што се економске сарадње тиче, ми смо спремни да тај сегмент наших односа добије нову димензију и да достигне потпуно нове размере”, рекао је тада Николић, додајући да би нове, директне инвестиције у пољопривреду и прехранбену индустрију обема странама донеле корист. Био је то својеврсни позив кинеским привредницима да баце поглед на предузећа попут „Будимке”, о чијој се продаји Кинезима, одмах након историјске посете, почело отворено говорити.

Том посетом била је договорена и модернизација пруге Београд–Будимпешта. Поменути правац само је једна деоница железничке линије која почиње у Пиреју, а завршава се у Будимпешти, и стратешки је битна Кинезима. Наиме, прокламована политика тзв. новог пута свиле или, како то сами Кинези много чешће кажу, „један појас, један пут”, одавно је проценила да су Пиреј и Балкан добре одскочне даске за геополитичке и економске планове нове суперсиле. Уосталом, Римљани су знали за значај тог пута, а кад могу они, могу и Кинези. Зато су још пре него што је финансијска криза у Грчкој избила до суровог огољавања, купили део Пиреја.

Но, баш зато је посета кинеског председника заиста била вест дана у свим медијима у свету. Пребирало се по подацима и потписаним папирима, анализирано, па је тако посета Београду потпуно потиснула из медијске пажње следећу тачку Сијевог пута по Европи – Пољску. А тамо су потписана 44 уговора, међу којима по значају претежу они који се тичу рударства и енергетике. Пољаци, наиме, дозвољавају Кинезима улаз у неке своје руднике. Ипак, ЕУ је забринуло оно што се дешава у Србији, а не пољски документи.

ОД ЈУНА ДО РИГЕ

Попис онога што је уследило у неколико месеци између боравка кинеског председника у Србији и самита у Риги, изгледа, отприлике, овако.

Најпре је „Хестил” ушао у смедеревску железару и одмах се суочио са проблемима. Испоставило се да рачуни државе са железаром и ЕУ, у смислу помоћи коју је држава упућивала челичани, нису баш сасвим по узусима Европске уније, што је Кинезима засметало због њихових планова са извозом челика. Чини се, ипак, да је „Хестил” решио спорне тачке и коначно покренуо производњу, потписао колективни уговор са радницима, којим је синдикат задовољан.

„Телеком Србија” и „Хуавеи” потписали су споразум о улагању у телекомуникације, а како чујемо, изградња нове мреже требало би ускоро да крене од Алексинца. Има извесне симболике у овоме – мали град северно од Ниша био је у 19. веку ударна песница Обреновићеве Србије ка јужним неослобођеним крајевима, па је зато први после Београда добио пошту и телеграф.

Потом смо кинеским партнерима намигнули у правцу РТБ Бор који грца у дуговима, технолошким проблемима које Србија не може да реши. „Било би добро да Кинези пристану да преузму РТБ Бор пошто другог решења нема”, рекао је недавно Љубодраг Савић, професор Економског факултета у Београду, појашњавајући да више нема смисла да се губици тог комбината покривају из буџета, да то држава више не може издржати, али и да је Бор од стратешког значаја, те се као такав не сме угасити.

Намигивали смо и према предузећима попут „Будимке”, ка пољопривредној сарадњи и другим правцима. Најављено је и отварање кинеске банке (преко мађарског огранка “Bank of China”).

Онда је дошла Рига и самит „16+1” земаља централне, источне и југоисточне Европе на једној, и Кине на другој страни. Резултат? За Србију, шест уговора и споразума вредних 734 милиона евра. Међу њима је уговор о модернизацији деонице пруге Београд–Будимпешта (Београд – Стара Пазова, 320 милиона евра), о изградњи деонице обилазнице око Београда од Обреновца до Сурчина (207 милиона евра) итд. У међувремену, радило се и на увођењу безвизног режима између две земље, што кинески премијер Ли Кеђијанг није пропустио да нагласи у Риги. Ту је и уговор о изградњи друге деонице обилазнице око престонице.

Све то делује веома оптимистично, као велики скок (што несумњиво и јесте). Сам Ли Кеђијанг стално је истицао у Риги да је сарадња Кине са земљама централне, источне и југоисточне Европе „чврста и вредна као дијамант”.

„Ми смо земље које се највише развијају и радимо са земљама у развоју. Морамо да сарађујемо, гурамо у истом правцу и да имамо заједнички развој”, рекао је Кеђанг.

Ипак, српски премијер Вучић приметио је нешто важно – сви ти инфраструктурни пројекти мало ће вредети ако се Србија не повеже брзим пругама са Црном Гором, Македонијом и Грчком.

НЕРАВНОТЕЖА У ЕКОНОМСКИМ ОДНОСИМА

Оно што у свему овоме, дакле у односима наше земље са новом суперсилом, многи виде као проблем јесте неравнотежа у економским односима. Неки аналитичари у Србији подсећају на огромну неравнотежу у извозу и увозу – чак 40 пута мање робе Србија извози у Кину него што извози у неупоредиво мању Црну Гору. О увозу из Кине све је познато, као и то да нема шансе да се он у догледно време смањи. Прошле године српски увоз из те далеке земље износио је 1,5 милијарду, а наш извоз тамо 20 милиона долара. Од тога, 40% нашег извоза била је дрвна грађа и то трупци. Успели смо да продамо и електромоторе за 2,7 милиона евра, машине за 2,4 милиона евра.

Недавно је министар пољопривреде Бранислав Недимовић обелоданио да смо добили дозволе за извоз јагњетине и говедине у Кину. Не лези враже, агроекономисти одмах су релативизовали тај успех – јагњетине нема ни за нас, а говедине има премало да бисмо озбиљније одговорили на захтеве циновског тржишта. Ипак, Недимовић је недавно у једној емисији рекао да верује да ће те дозволе заправо „повући“ сточаре ка производњи, као што је то био случај са воћем пре десетак година, кад се руско тржиште отворило за наше производе. Милан Простран, агроекономиста, верује да ћемо још дуго, од хране, Кинезима моћи да продајемо само житарице јер ту имамо велике вишкове, и понеки „скупи производ који може да издржи транспорт“...

Управо зато, а знајући искуство многих афричких земаља, питање које ових дана ЕУ и други постављају и пред нас – колико бисмо могли постати економски зависни од овог цина – потпуно је на месту. И рецимо да ту ЕУ не игра непријатељску улогу према нама. Јер, мали с великим може само под одређеним условима, да профитира само у одређеној мери, а кад велики реши да притисне, онда је ту тешко носити се. Тим пре што се сама ЕУ, којој Србија тежи, већ суочава са разорним последицама кинеске конкуренције, нарочито у металургији.

ПАТ ЗА ЧЕЛИК

Србија је прве последице својих споразума са Кином осетила одмах по уласку „Хестила“ у Железару Смедерево – били смо изложени (и проблем још није разрешен у потпуности) правом антидампинг процесу и малом рату за велико тржиште челика. Наиме, установе ЕУ и произвођачи овог метала одмах су закључили да ће „Хестил“ заправо користити смедеревску челичану да би преко ње „опрао“ и извезао своје вишкове челика, у ЕУ, чиме ће додатно погодити интересе европских конкурената. Наиме, Кина има више од 300 милијарди тона вишка челика, а европско тржиште, како се тврди у бројним извештајима, вреди око 150 милијарди тона. Произвођачи из ЕУ су, знајући стање у смедеревској железари и технолошку заосталост, управо то искористили као аргумент.

Истина, Кинези су сами лепо рекли да ће им смедеревска железара бити излог и одскочна даска за Европску унију, али тврде и да не намеравају да ту компанију злоупотребе за пребацивање свог, већ произведеног челика у ЕУ, већ да желе да уложе у њу, да подигну технолошки ниво и да квалитетом производа и односом према самој челичани и запосленима препоруче себе за нове пословне аранжмане са фирмама у ЕУ. Свеједно, ми смо се нашли усред ширег геополитичког обрачуна за тржиште челика, и то између два веома жељена партнера.

Није ни чудо што је недавно Хенрик Фон Хомејер, истраживач и сарадник берлинског Института за глобалну јавну политику, практично завапио аргументима у „ЕУ Обзерверу“ да Србију не треба препуштати

Пекингу и Москви. Хомејер је, заправо, само парафразирао оно што се у кулоарима Брисела и ЕУ престоница чује међу појединим политичарима. Истичући да је Србија веома рада да задржи своју неутралну позицију моста између Истока и Запада, али да је због своје тешке економске ситуације отворена за продубљивање веза са Русијом и Кином, Хомејер је подсетио да је управо Жан Клод Јункер ставио тачку на процес проширења ЕУ до 2020. године, чиме је послао лошу поруку земаљама кандидатима за чланство.

У најкраћем, ми се налазимо у теснацу између различитих играча и наших интереса.

СРЕДЊИ ПУТ

Сви водећи геополитички институти у свету, анализирајући посету кинеског председника Србији, истакли су да стратешки пројекат „Један појас, један пут“ чији је „Нови свилени пут“ само један део, или у најбољем еуфемизам, долази у часу када и Кина трпи економску рецесију. Ипак, нико не сумња да на Балкану Кина заправо тражи шансу да, како пише „Асошијетед прес“, „продуби своје везе и утицај на Балкану и између осталих начина и овим путем оснажи своје односе са ЕУ“. Да је тако, рекао је и сам Си Ђинпинг током посете Београду – његова земља подржава тако жељено чланство Србије у Унију. Тако су се Србија и још неке земље још једном нашле у оној улози коју је током хладног рата имала бивша Југославија за НАТО и Европску заједницу – да буду геополитички излог са робом која ће примамити муштерије. А главне муштерије за Пекинг су у ЕУ.

Европска унија, међутим, има своје интересе и они се не свде само на тржиште челика. Та свеконтинентална организација ће се тек суочавати са изазовима за своју самосталност и независност, па није чудо да будно пазе на све што ради велики „кинески змај“ на њеним ободима. С друге стране, Србија такође има своје интересе. А ЕУ чека још једна тешка битка – да након Брегзита и предстојећег референдума у Италији (који може имати сличне последице попут изласка Британије из овог друштва) реши како ће убудуће бити организована и са колико чланова. Као што смо видели, таква ситуација није обећавајућа за проширење. Самим тим, пред Србију се постављају нови/стари избори – како одржати своју европску агенду, не изгубити при томе своје старе савезнике и пријатеље, и уз то решити своје економске неприлике, које зависе од дешавања у централним италијанским и немачким банкама.

Зато, ма колико да антидампинг процес у који је ЕУ увукла Србију како би послала јасну поруку Кини делује застрашујуће, ово је, заиста, добра прилика да своју игру одиграмо веома пажљиво и добијемо. То значи да не дозволимо себи нити да постанемо зависни од кинеског капитала, али ни да изгубимо овог партнера који нас последњих двадесет година углавном подржава у светској арени у ономе што нам је стварно важно. Косово је ту само једна ставка. ■

БРИГАДНИ ГЕНЕРАЛ АЛФРЕДО ПЕРЕЗ ДЕ АГВАДО МАРТИНЕЗ КОМАНДАНТ СЕКТОРА „ИСТОК” У UNIFIL-у

И ВАРЉИВИ МИР

Бригадни генерал Алфредо Перез де Агвадо Мартинез, командант Сектора „Исток” у мировној операцији UNIFIL у Либану, и командант шпанске падобранске бригаде у саставу чијег батаљона се налазе и српски мировњаци, дочекао нас је срдечно речима на српском: – Добар дан! И послуженом кафом, у својој канцеларији у бази „Мигел де Сервантес”, која је од пода до плафона од дрвета.

Тај високи и стасити официр извирио се што не зна мало више српских речи јер је био у мисији УН у Босни и Космету, а ми што не знамо шпански, па се у разговору нађосмо на данас светском енглеском језику. Он нам је укратко испричао причу о својој војничкој каријери и рекао да је ово његова четврта мировна мисија.

О Господине генерале, из Ваше приче видимо да сте имали прилике да упознајте Србе?

– Имао сам контакте са Србима док сам био у Босни, али не толико често као на Косову. Тачније, у северном делу Косова неколико пута смо били ангажовани на заштити српског становништва. И тада сам упознао ваш народ, а овде са упознао и ваше војнике.

О Шта мислите о српским официрима и војницима?

– Импресиониран сам српским официрима и војницима. Веома су дисциплиновани. Увек су спремни, изузетно добро обучени, припремљени за мисију и, свакако, лако их је интегрисати и радити са њима. Не само у Команди, где су српски официри распоређени на више дужности, већ и у области

Мислим да ми побеђујемо из дана у дан и обезбеђујемо мир за нову генерацију која расте у мирољубивом окружењу. Градимо основе за стабилну и мирољубиву земљу. Ситуација се много мења и крајолик се мења, много земље се обрађује, граде се нове куће, инфраструктура. Видан је економски просперитет од 2006. године до данас, а то говори да се нешто креће набоље у овој области и ми се надамо да ће то допринети миру – истакао је наш саговорник.

логистике, где имамо српски елемент националне подршке, који је интегрисан у нашу логистичку јединицу, а ту је и једна пешадијска чета која успешно ради под командом шпанског команданта батаљона.

О Како изгледа један дан командантa Сектора „Исток”?

– Као командант имам свој штаб, који је одговоран за обављање свих послова. Ја надзирам свакодневне активности и нарочито обраћам пажњу на оне које се конкретно тичу наше мисије. С времена на време долазило је до инцидената, када сам морао да обратим већу пажњу на то да се што пре реше како сукоби не би ескалирали. Када

је реч о мировној операцији, током дана анализирамо посете одређеним позицијама, као што су контролни пунктови, Плава линија, присуствујем посетама из Команде UNIFIL-а у Накури. Имам доста састанака, сусрета, посета локалним властима.

О Можеће ли рећи каква је безбедносна ситуација у овом делу Либана?

– Као што видите ситуација је мирна. Са тактичког становишта, потпуно је мирно. Повремено се суочимо са извесним инцидентима, када се појаве сумњиве активности, када морамо да их пратимо и да се позабавимо њима, али они не би могли много да утичу на целу ситуацију. Ипак, могу рећи да је тај мир нестабилан.

О Шта то значи?

– То значи да морамо да будемо на високом нивоу готовости и да предузимо одређене активности, јер када дође до неког неразумевања или чарки између завађених страна, то може да испровоцира проблеме и доведе до ескалације. Сетите се само 2006. године када је због убиства израелског војника избио рат који је трајао више од месец дана. Тада је погинуло око 2.000 људу за само један месец. Зато могу да кажем да је ситуација овде са тактичког становишта тренутно мирна, али нестабилна.

О Варљиво мирна, рекло би се. Да ли је прејихна миру у овом региону и раи у Сирији?

– Као командант Сектора „Исток” могу да кажем да рат у Сирији утиче на цело регион због кретања становништва са ратом захваћеног подручја, а и

ЈЕ МИР

ЛИЧНА КАРТА

Бригадни генерал Алфредо Перез де Агвадо Мартинез командант је Сектора „Исток“ у мировној операцији UNIFIL у Либану и командант шпанске падобранске бригаде у чијем саставу се налазе и српски мировњаџи. У тој бригади је и започео своју војничку каријеру. Након тога добио је дужност у НАТО-у – у SHAPE (Шејпу) у Монсу. Потом су све његове дужности биле у шпанској команди за операције и Штабу Копнене војске. Његово искуство са мировним мисијама почиње 1993. године, када је ангажован у мисији УНПРОФОР у Босни. Тамо је радио седам и по месеци. Након тога, од 2001. до 2002. године био је шест месеци на Косову и Метохији, па је шест месеци радио као регионални командант Сектора „Запад“ у Авганистану 2012. године. UNIFIL у Либану његова је четврта мисија.

Хезболах је потпуно укључен у тај рат, па с времена на време Израел предузима одређене акције против конвоја, положаја, људства. Та ситуација може директно да доведе до сукоба између Израела, Либана и Сирије. Уобичајени модел акције и реакције може да кулминира у рат. Наравно, та ситуација може да дестабилизује и наш сектор.

Затим, проблем је и што је део наших капацитета у зони операција Сектора „Исток“ ограничен зоном нестабилности – нерешена линија у делу Голанске висоравни – коју контролишу сиријске снаге. Наравно, са тог дела може да дође до преливања људства и бораца на Запад и они могу да уђу у област Анкув, која је у нашем сектору. То може да дестабилизује ситуацију код нас, али за сада ту област веома добро надзиру Либанске оружане снаге – ЛАФ – и под њиховом је контролом. У сваком случају, то су „задња врата“ што се тиче зоне одговорности UNIFIL-а. Зовемо их и сезонска задња врата, јер су отворена само у одређеним годишњим добима – у пролеће, лето. Зиме су потпуно затворена за прелазак због снега.

Имаће ли проблема са избеглицама у Сектору „Исток“?

– Ми у UNIFIL-у не радимо са избеглицама. За њих су одговорни други – Организација Уједињених нација их региструје, а либанска влада је одговорна за пружање помоћи. Када је реч о нашем сектору, ми сарађујемо са ОУН, како бисмо у случају било каквог проблема са избеглицама могли да их контактирамо и препустимо њима да они организују и среде ситуацију на терену.

Чињеница је да је број избеглица у овој зони смањен и да није висок. Тренутно их има између 14.000 и 18.000, али либанска политика је веома стриктна по том питању. Најпре, они контролишу све Сиријце, избеглице на овом простору и у целом Либану, потом не дозвољавају да више избеглица уђе у земљу и, коначно, дозвољавају им да се врате у Сирију, али не и да поново дођу у Либан. Тако да та ситуација тренутно не утиче на нашу операцију и ми немамо већих проблема са избеглицама.

На шта сте посебно поносни у вашој мисији у Либану?

– Поносан сам на своје војнике. Мислим да су јако добро обучени за ову, али и за много захтевније мисије и операције. Један од последњих догађаја у коме су показали свој професионализам било је када је једно шпанско возило налетело на противтенковску мину, која је ту постављена почетком осамдесетих за време грађанског рата. Возило је настрадало од мине, а посада је преживела. Наши војници на терену реаговали су професионално, тако што су задржали озбиљност и присебност. У тој ситуацији види се колико су добро били припремљени и обучени.

Да ли Вас је нека ситуација расшумила?

– Крајем јуна 2016. изгубио сам заставника који је био више од 30 година у падобранској бригади. Нисмо увек спремни на такве ситуације. Тешко је то поднети.

Који су све задаци које војници и старешине извршавају у UNIFIL-у?

– Имамо статичке и динамичке активности. Ми смо посматрачи, имамо одређена осматрачке положаје у осетљивим зонама и стално морамо да будемо отворених очију и да контролишемо зону операција. Имамо и неколико позиција које покривају Плаву линију, која је, наравно, најосетљивија и кључна за нашу мисију – да осматрамо ту линију и да одржавамо њену неповредивост. Имамо различите патроле које се крећу разним путевима – по селима, местима, пијацама...

Много је активности и патрола које се спроводе уз блиску сарадњу са Либанским оружаним снагама. То су углавном оперативне активности, али имамо и друге везане за сарадњу са локалним властима и локалним становништвом, а реч је о пројектима које реализујемо у оквиру цивилно-војне сарадње. Ми припремамо пројекте и помажемо општинама у њиховом спровођењу.

Q Да ли је UNIFIL мисија којој нема краја? Постоји ли неки проблем који се никада неће решити?

– Током ове мисије, која се спроводи према Резолуцији Савета безбедности УН, та међународна организација

потврђује да је постигнут ограничен напредак у погледу трајног обустављања ватре. Ја то не могу да анализирам, али могу да кажем своје мишљење. Знам да ми настојимо из дана у дан да обезбедимо мир у овој средини за будуће генерације, које ће расти у мирном окружењу. И сигуран сам да можемо да одржимо такво окружење. Била је то почетна амбиција и прве мисије која је распоређена овде 1978, а UNIFIL је одобрен 2006. године.

Када се каже да је постигнут ограничен напредак, треба истаћи да ту није реч само о проблему између Израела и Либана, него је то регионални проблем у који су укључени разни актери – и регионални и глобални. Зато је тешко сагледати близак крај овом конфликту.

Q Ипак људи данас живе овде у миру и економски се развијају.

– Мислим да ми побеђујемо из дана у дан и обезбеђујемо мир за нову генерацију. Градимо основе за стабилну и мирољубиву земљу. Ситуација се много мења и крајолик се мења, много земље се обрађује, граде се нове куће, инфраструктура. Видан је економски пораст од 2006. године до данас, а то говори да се нешто креће у овој области и ми се надамо да ће допринети миру.

Q С тог становишта изгледа да је мисија успешна?

– Да, с те тачке мисија је успешна, јер смо ми гарант стабилности у јужном делу Либана. То је области која је током 28 година – од 1978. до 2006. – претрпела много ратова, грађанских ратова, окупација, а сада се за десет година ситуација у великој мери променила. ■

Мира ШВЕДИЋ
Превод Гордана КУБУРА

У СУСРЕТ ПРВОЈ СВРШЕНОЈ ГЕНЕРАЦИЈИ СТРУЧЊАКА ЗА ЈАВНЕ ФИНАНСИЈЕ
СА ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ

ТРЖИШТЕ РАДА ИХ ЖЕЛИ

Финансијска служба Министарства одбране и Војске Србије 8. новембра обележила је 72 године постојања, а делегацију, коју су предводили помоћница министра за буџет и финансије Радмила Јагодић и начелник Управе за буџет пуковник др Саша Трандафиловић, примио је министар одбране Зоран Ђорђевић.

Министар је одао признање представницима финансијске службе за постигнуте резултате на унапређењу једне од најзначајнијих функција у систему одбране, чиме је дата подршка програму Владе на консолидацији јавних финансија. Представници државних институција истакли су да рад финансијске службе у Министарству одбране и Војсци Србије представља пример добре праксе свим корисницима буџетских средстава и пожелели им успех у даљем раду.

Свечаности су присуствовали и најбољи кадети четврте године Војне академије на студијском програму Јавних финансија, чије је постојање доказ да финансијска служба у систему одбране води рачуна о образовању кадра, и то на акредитованим Студијама за јавне финансије, од основних, преко мастер до докторских студија.

Недавно су студенти четврте године били на пракси у једној компанији, како би прошли и практични део у рачуноводству и ревизији. Директор је исказао жељу да запосли два најбоља студента чим дипломирају! Видео је шта питају и с колико знања располажу наши студенти. Срећом, с обзиром на то да су везани уговором о школовању, њихово знање остаје на располагању Војсци Србије – каже начелник Катедре за финансије на Војној академији мајор др Иван Милојевић.

О том студијском програму недавно је, с акцентом да је под веома повољним условима доступан и студентима из цивилства, током радног доручка с новинарима говорио и министар одбране Зоран Ђорђевић. Тај детаљ, али и присуство стручњака из области јавних финансија, професора економских наука и кадета, будућих официра финансијске службе поменутог јубилеју повод су за представљање

активности Катедре за финансије на Војној академији, којом руководи мајор др Иван Милојевић, на којој ће наредне године школовање завршити прва генерација студентата основних студија.

Респектабилни предавачи

Формирање Катедре за финансије Војне академије иницирано је на седници Савета за финансије Министарства одбране, којој су претходили разговори мајора Ивана Милојевића и пуковника доцента др Саше Трандафиловића, који је и иницијатор тог пројекта.

– Почетком 2012. године уследио је и позив за присуство Савету за финансије, где смо разговарали о моделима формирања нове катедре, што је и учињено нешто касније, наређењем министра одбране – каже Милојевић. До тада је Војна академија имала 14 катедре у Деканату и три у Школи националне одбране, те потврђује да су се студенти финансијске службе пре тога школовали на студијској групи Логистика одбране, на Модулу финансије, као инжењери логистичког инжењерства, па је до одлуке да се формира нова катедра и изради студијски програм дошло због реалне потребе.

– Као разлог за непостојање катедре за финансије наведен је недостатак кадрова. Истицало се и да сарадња са Београдским универзитетом није на потребном нивоу. Након тога ступио сам у контакт са професорима Правног, Економског и Пољопривредног факултета у Београду, који су прихватили сарадњу – каже начелник Катедре за финансије Војне академије.

Тако је прошла припремна година а онда, уз много ентузијазма, жеље и рада, уз велику подршку

Сектора за буџет и финансије Министарства одбране, успостављена је Катедра за финансије.

Акредитација је завршена 2013. године, када је уписана и прва генерација студената на програму Јавне финансије. Те године акредитован је и студијски програм постдипломских студија из економских наука. Докторске студије успостављене су две године касније. Прва генерација новог студијског програма Јавне финансије, 15 будућих официра и један студент из Анголе, ове године завршавају студије.

сандар Живковић, Нада Лакић, Ивцана Љубановић Ралевић, Зорица Васиљевић, Наташа Петровић Томић, Марко Давинић, Љубинка Ковачевић, Дејан Молнар, Ива Вуксановић, Бојан Савић, Вук Цуцић.

„Запослићу двоје чим дипломирају“

Студијски програм Јавних финансија атрактиван је међу младим људима, јер им, према ономе што се од студената може чути, нуди перспективу, и то не само звање, него и знање.

– Прошло је време такозване „транзиције“ у знању. Све више се тражи квалитет. Без знања диплома не вреди. Код нас студенти искључиво радом долазе до дипломе, јер само тако сутра могу неком бити од користи – каже мајор Милојевић.

– Недавно сам студенте четврте године водио на праксу у једну компанију, како би прошли и практични део у рачуноводству и ревизији. Директор је исказао жељу да запосли два најбоља студента чим дипломирају! Видео је шта питају и с колико знања располажу наши

ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ

Мајор Милојевић истиче да се показало да је реч о одличним студентима, што се могло и очекивати, с обзиром на репутацију ангажованих професора.

– Студентима предају реномирани стручњаци као што је Дејан Поповић, председник Националног савета за високо образовање и редовни професор Правног факултета, Гордана Илић Попов, Ката Шкарић Јовановић, Гојко Рикаловић, Биљана Јовановић Гавриловић, Божић Раичевић, Љубиша Дабић, Алек-

Пуковник др Саша Трандафиловић каже да приходи који се остварују по основу школовања цивилних студената на смеру Јавних финансија нису занемарљиви и, онедавно, преко буџетског фонда за образовање, остају на коришћењу Војној академији и Универзитету одбране.

– То је шанса коју систем одбране не би смео да пропусти, јер се ради о једном од атрактивнијих смерова на Војној академији, финансијски одрживом, који у будућности може представљати значајан извор прихода.

Да су финансисти своје знање уградили у систем одбране, потврдила је и Државна ревизорска институција, која је кроз овогодишњу ревизију сврсисходности „Сопствени приходи директних и индиректних корисника буџета РС према Закону о буџетском систему“ навела да Министарство одбране представља пример „добре праксе“ како треба управљати финансијама.

студенти. Срећом, с обзиром на то да су везани уговором о школовању, њихово знање остаје на располагању Војсци Србије – каже начелник Катедре за финансије на Војној академији мајор др Иван Милојевић.

Говорећи о визији развоја и унапређења студијског програма, он истиче да је, упркос специфичности што је део система одбране, образовање делатност од општег интереса.

– Пут нашег развоја води кроз додатно отварање према цивилству, и у томе имамо подршку менаџмента Министарства одбране. То је веома битно, јер се на Војној академији школује интелектуални слој који је узданица наше земље.

Начелник Катедре за финансије посебно истиче сарадњу са Београдским универзитетом, али и са два института – за економику пољопривреде и Институтом економских наука.

Професорка др Бијана Јовановић Гавриловић, председница

Савета Економског факултета, каже да је пријатно изненађена знањем младих људи који похађају студијски програм Јавних финансија. Потврђује да је неопходно уложити много труда јер има доста захтевних предмета. На питање да ли је тешко уклопити економска и војна знања која кадети морају да стекну, Милојевић мисли да је услов за то већи број

предмета који обухватају различите области.

– Узевши у обзир интернатски тип студирања, студенти уз озбиљан рад могу све постићи. Програм је конципиран тако да не одступа од осталих факултета, с тим што има и војне предмете, укомпоноване с јавним финансијама, које су јединствени спој економије и права.

КУРСЕВИ ЗА КОНТИНУИРАНУ ЕДУКАЦИЈУ

– У сарадњи са Сектором за буџет и финансије осмислили смо два курса континуиране едукације кадра финансијске службе – петодневни курс за дужност органа финансијске службе ранга батаљон – бригада и курс за јавне финансије у систему одбране. Први углавном похађају представници Војске, а други Министарства одбране. Све промене у области финансија предочавају се полазницима, како би били у току. Ту Сектор за буџет и финансије веома помаже, како у погледу подршке и ангажовања у едукацији, обезбеђењу стручне праксе у органима финансијске службе, тако и у континуираној провери стечених теоретских знања у пракси, ажурирању прописа који се користе у образовном процесу и осавремењавању наставних садржаја – каже мајор Милојевић.

У првој генерацији нису при-
мани студенти из цивилства, али
их је у другој било 16, каже начел-
ник и додаје да му је жао што није
довољно познато да Катедра шко-
лује и цивилне студенте, иако су
услови одлични. Цена школарине,
за коју студенти добијају бесплат-
не уџбенике и могу да користе
спортски центар, теретану и ба-
зен, а све четири године имају и
енглески језик, износи 57.000 ди-
нара, док мастер студије, које тра-
ју годину дана, коштају сто хиља-
да динара.

– То је веома је повољно, али
студенти заиста морају да буду ве-
ома посвећени раду и ја им увек по-
ручујем – немојте долазити на смер
финансија ако нећете да учите.

Мајор мисли и да капија Војне
академије мора још шире да се
отвори за младе људе, али и за про-
фесоре престижних београдских
факултета.

ДАН ФИНАНСИЈСКЕ СЛУЖБЕ

Одлуком председника Републике Србије од 7. јула 2015. за Дан финансијске службе одређен је 8. новембар. Тог дана 1944. године формирано је Финансијско одељење при Повереништву народне одбране, које је постало руководећи орган финансијске службе за целу Народноослободилачку војску Југославије. Истовремено у свим командама формиран су органи финансијске службе. На тај начин финансијска служба први пут је установљена у организацији војске као засебна служба. Помоћница министра одбране Радмила Јагодић каже да је, кроз историју, финансијска служба постепено осавремењивана и да је сада организована у складу са чланом 12. Закона о буџетском систему и чланом 14. Закона о одбрани у Министарству одбране, јединицама и установама Војске Србије. Службом управља Сектор за буџет и финансије Министарства одбране, којим она руководи.

– Ангажовањем професора с
реномираних факултета спречава-
мо јаз између генерација, а ја се
доследно залажем и за интернаци-
онализацију знања, па сматрам да
она која ми поседујемо, нису само
за наше тржиште. То је један од
задатака на којима радимо. Треба

ићи, примера ради, у Анголу, али и
звати њихове студенте овамо. На-
равно, и у друге земље. Знања тре-
ба ширити, поготову ако, као ми,
имате шта да понудите. Извозити
знање, то је будућност. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ
Снимили фото-репортери
„Одбране“

СТРУКА И НАУКА

Мајор др Иван Милојевић,
начелник Катедре за финанси-
је на Војној академији, судски
је вештак финансијске струке.
Стекао је звање и редовног
професора на Привредној ака-
демији у Новом Саду. Предаје
рачуноводство, а за себе каже
да је строг и принципијелан по
питању струке. Посебно је по-
носан што Војна академија пр-
ви пут има последипломске и
докторске студије из економ-
ских наука.

– Први пут се студије зову
правим именом – добијамо
акредитоване, друштвено при-
знате дипломиране економис-
те, мастер економисте и док-
торе економских наука. Дру-
штво мора трајно да препозна
шта радимо и да је наша инсти-
туција веома посвећена науци
и струци.

ДАН 250. РАКЕТНЕ БРИГАДЕ ЗА ПВД

ДОКАЗАНИ ГОСПОДАРИ

Окружена зеленилом, касарна „Мајор Драгутин Гавриловић“ у Зуцама представља дом Првог ракетног дивизиона 250. ракетне бригаде за противваздухопловна дејства, место које често посећују начелници Генералштаба Војске Србије и министри одбране. Две ватрене јединице тог дивизиона, наоружаног ракетним системом „нева“, лоциране су у Панчеву, док су у Зуцама команда дивизиона са већином људства и техничких средстава времешног, али употребљивог ПВО система. Уређен касарнски круг сведочи о изузетним напорима припадника ракетног дивизиона, не само у извршавању основних задатака на обезбеђењу ваздушног простора над Београдом и Србијом, већ и у одржавању животног и радног простора. Све у касарни одише мирноћом и тишином какве ваздушне бање. Командант Првог ракетног

У Првом ракетном дивизиону за ПВД, чија је команда и део јединице у Зуцама, истичу да сањају модерне ПВО системе, али да их и некада моћна, а данас времешна, „нева“ и даље мотивише

дивизиона за противваздухопловна дејства потпуковник Јован Кузмановић истиче да је та упечатљива тишина само привидна и да ћемо, ако пажљивије погледамо, веома лако видети мноштво припадника јединице који ужурбаном и предано обављају свој посао. И заиста, недалеко од команде, у возилима и на радарима опажамо вишечлане борбене послуге, које предано, готово

до перфекције, увежбавају одређене радње на средствима.

– Основна намена јединице је противваздухопловна одбрана ширег рејона Београда и Панчева, где се такође налази део нашег дивизиона. Из те намене проистиче и мисија јединице. Од нас се очекује да обезбедимо заштиту ваздушног простора и остваримо способност припреме и извођења дефанзивних операција ПВО у додељеној зони. А да бисмо успели, потребно је да испунимо неке предуслове и реализујемо задатке у изградњи и одржавању потребног нивоа оперативних способности јединице. Тиме заправо постајемо један од чинилаца одвраћања потенцијалног агресора, односно његових ваздухопловних снага. Због важности тих задатака честе су и посете највиших старешина Војске Србије – каже потпуковник Кузмановић.

НЕБА

Потпуковник Јован Кузмановић

Знање испред технике

Наводећи да командује јединицом у којој нема времена за опуштање, потпуковник Кузмановић не заборавља ни своје потчињене.

– Командири батерија знају да су задаци које јединица извршава одговорни, исти у миру и рату и у складу с тим, организују и реализују обуку појединаца и послуга. Све радње и поступци су нормирани, честим понављањем

постигемо време и боље од предвиђеног, тако да су нам оцене оспособљености увек изнад четворке. Искуства стечена током одбране од агресије НАТО-а уграђујемо у обуку, уочене слабости отклањамо у ходу, не дозвољавајући никакво изненађење. Често говоримо да су нам системи које користимо технолошки застарели, да су ресурси истекли, да су од седамдесетих година до данас знатно унапређени не само системи ПВО већ и ваздухоплови, али не зато да бисмо налазили разлоге за резигнираност или оправдавање евентуалних пропуста, већ да бисмо подвукли потребу још већег рада на модернизацији и усавршавању средстава, као и на реализацији обуке. Управо зато што смо свесни ограничења ракетног система којим смо опремљени, нарочиту пажњу поклањамо праћењу развоја савремених нападних средстава из ваздуха. Много пута доказали смо да уз зналачко коришћење расположивих система и борбених средстава могу да се постигну изненађујући резултати. То смо показали и на последњим бојним гађањима у Бугарској. Могу да тврдим да су припадници јединице спремни за пријем нових система и обуку на њима – каже потпуковник Кузмановић.

Јединицу је недавно, уочи вежбе „Морава“, посетио начелник генералштаба ВС генерал Љубиша Диковић, који је, са својим колегијумом, имао прилику да сагледа достигнути ниво оспособљености дивизиона.

– Затекао нас је у извршавању задатака које је команда реализовала на вежби и, по признањима која су уследила, закључио сам да је био задовољан виђеним. Нисмо били изненађени посетом Колегијума начелника Генералштаба, реализовали смо постављене задатке управо онако како извршавамо и све друге обавезе, ефикасно, ефектно, плански и организовано, што је доказ добре припремљености и оспособљености дивизиона. Посао нам је унеколико отежан дислоцираношћу јединица, али и то превазилазимо ефикасном организацијом, квалитетним избором командира батерија и контролама – истиче командант.

Његове речи потврђује и командир Друге, „панчевачке“, батерије мајор Ненад Јосимов, који истиче да се припадници батерије оспособљавају непрекидно, како током извршавања редовних задатака, тако и током борбеног дежурства.

– Задаци које обављамо толико су одговорни да ништа не препуштамо случају. Оспособљавамо се не само у експлоатацији и тактичкој употреби система и средстава којима располажемо, већ и у њиховом одржавању. Сами отклањамо највећи број кварова на системима јер је одржавање ракетног система „нева“ тако конципирано. Зато сви чланови послуге, од руковоаца гађања, преко помоћника, официра за вођење, оператора, до послужилаца и других чланова послуге, учествују и у одржавању технике. Наравно, највише пажње посвећујемо специјалистичкој обуци појединца и послуга, при чему постављамо веома амбициозне циљеве. На основу мисије и задатака које извршавамо, командири организују обуку која се после извесног периода понавља и савлађује готово до перфекције. Зависно од приоритета, одређеним садржајима у одређеним периодима поклања се већа или мања пажња. Садржаји оспособљавања нису исти за сваког члана послуге, иако се тежи њиховој хомогенизацији. То је специфичност наше јединице, сваки члан послуге је битан, ефикасност целине зависи од сваког њеног дела, тако да нико нема право на опуштање. Такмичење међу послугама, па и међу батеријама је-

дан је од начина да се људи мотивишу за што боље резултате. Велику пажњу поклањамо тактичкој употреби средстава које поседујемо. Ради се на томе да припадници јединице што боље познају и користе та средства, што брже их преводе из борбеног у маршевски положај и обрнуто.

Увек на провери

Колико у томе и успевају није тешко проверити на повременим контролно-тренажним гађањима. Позитиван ривалитет јавља се на такмичењима у брзини откривања и броју уништених циљева, што се проверава и тестира на апаратури за контролу обучености.

– Ми смо само на бојним гађањима у иностранству у прилици да извршимо лансирање ракете, па нам, да би јединица била увежбана, као основно средство за обуку служи симулациона апаратура, помоћу које се послуге увежбавају у захвату и праћењу циља, његовом избору и гађању. Помоћу тог симулатора увежбавамо и различите тактичке ситуације које би се могле догодити у реалности. У том домену користимо искуства из 1999. године. Користимо и безмало сваки лет наших pilota, односно летелице ваздухопловних бригада с којима изврсно сарађујемо, да пратимо стварне циљеве и увежбавамо њихово гађање. На контролно-тренажним гађањима различитог нивоа проверавамо достигнути ниво

Мајор Ненад Јосимов

обучености и планирамо обуку за наредни период. Упркос ривалитету и жељи да будемо бољи и бржи од других јединица, није реткост да помажемо једни другима у савлађивању одређених садржаја обуке јер знамо да нам је основни циљ да ефикасно извршимо одговоран задатак. Ако желимо да будемо врхунски обучени, ако се не задовољавамо просечним резултатима, а то нам посао који обављамо не дозвољава, ако треба ради се и након радног времена – каже мајор Јосимов и додаје да незаобилазну улогу у оспособљавању јединице имају и подофицири. Један од њих је и старији водник прве класе Дарко Јовановић, поуздан ослонац у обуци војника и одржавању технике.

– Наша техника увек мора да буде исправна. Јединица нам је непрекидно на провери, како људи, тако и техника. Све кварове углавном решавамо сами. Техника је старије генерације, али ми чинимо све што можемо да се то не осети. Зато сви сањамо модернију, новију технику, а из ове коју имамо извучимо максимум. Мада, можда може и више – каже старији водник Јовановић.

Слично мисле сви у дивизиону. Оптимизам којим зраче поводом Дана 250. бригаде за ПВД, чији су део, очито није мерљив свакодневицом у којој живе, већ оспособљеношћу којом се диче. А она је, несумњиво, значајан гарант сигурности неба над Србијом, али и доказани разлог велике популарности ракеташа у народу. ■

Душан ГЛИШИЋ

СЕЋАЊЕ НА ЗАСТАВНИКЕ СТЕВАНА МАРКОВИЋА И КРИСТИЈАНА ЛАМПРЕТА

ДА УСПОМЕНЕ НЕ ИЗБЛЕДЕ

Било је прохладно време тог 8. новембра 1991. године. У јеку сукоба са хрватским паравојним формацијама, Пловна борбена група Речне ратне флотиле, стационирана у рејону места Аљмаш на ушћу Драве у Дунав, примила је наређење од Команде тадашњег Новосадског корпуса да упути брод ради провере чехословачког пловила „Шариш”, укотвљеног на десној обали, 1388. пловног километра Дунава.

Уз пуне мере обезбеђења, на ту локацију, у 13 часова испловљава речни миноловац 308.

Пловећи узводно, са раздаљине од око три километра, уз десну обалу Дунава, непосредно уз северни део улаза у Хуловски канал, осматрајући обале Копачког рита обрасле густим растињем и високим дрвећем, посада уочава „Шариш”. Следи обазрив маневар приласка, прописане процедуре за контролу пловног објекта. Осматра се и брод, али и приобални густиш који би могао да скрије људе.

Тада, из заседе постављене на обали, на 1386. пловном километру, брод бива нападнут. Пројектили испалени из ручних ракетних бацача паравојске „засипали” су пловило уз заглашујуће експлозије. Истовремено, на брод је отворена и жестока ватра из пешадијског оружја. Командант одреда поручник бојног брода Зоран Марковић, на борбеној станици командног моста, пада рањен снајперским хицима. Експлозија првог ракетног пројектила одбацује старијег водника Лазара Митића, помоћника команданта брода, са командног моста, у реку, непосредно уз десни бок. На срећу, иако ошамућен,

Полагањем цвећа на спомен-плочу, уз евоцирање успомена на колеге, обележена је двадесет пета годишњица погибије заставника прве класе Стевана Марковића и Кристијана Лампрета, припадника некадашње Речне ратне флотиле ЈНА

успева да се ухвати за сајлу оgrade и спречи пад у хладне дунавске таласе. Заставник прве класе Стеван Марковић, који је на десној страни брода заклоњен надграђем ко-

је штити од дејства стрељачког оружја, ризикујући живот прикаче у помоћ рањеном Митићу и под кишом пушчане муниције извлачи га на брод, а затим склања и двојицу младих морнара гурајући их у кормиларницу и салон брода.

Извлачећи се под борбом, оштрим маневром, брод се усмерава ка супротној, левој обали. Следећа експлозија ракетног пројектила погађа бродску кормиларницу, у којој се у том тренутку налази Марковић и избацује га кроз лева врата у Дунав.

По престанку дејства на брод посада затиче Кристијана Лампрета тешко рањеног у кормиларници. Морнари су били на броју, али недостајао је Марковић, кога после пада у воду нико није видео. Бројни покушаји да се пронађе његово тело нису дали резултата. И поред брзе реакције, за Кристијана није било помоћи..

Свих година за нама морнари своје колеге не препуштају забраву. На годишњицу, уз лафет бродског двадесетмилиметарског противавионског топа, у кругу новосадске касарне

„Александар Берић”, уз спомен-плочу, окупљају се припадници Речне флотиле да са породицама страдалих освеже сећања на своје колеге и уз звуке бродских сирена положе цвеће. Да остане сведочанство за историју, да успомене не избледе. За генерације морнара. ■

Б. М. ПОПАДИЋ

Заставник прве класе Кристијан Лампрет рођен је 19. новембра 1945. године у селу Зеповци код Мурске Соботе, у Словенији. Бродарску подофицирску школу завршио је 1964. године, а службовао је у Шибенику, Текији и Новом Саду.

Заставник Стеван Марковић рођен је 15. априла 1939. године у селу Доње Вуковско у Ливну. Завршио је 8. класу Морнаричко-техничке подофицирске школе 1960. године. Службовао је у Кумбору, Текији и Новом Саду.

заставник прве класе
СТЕВАН МАРКОВИЋ
1939. - 1991. година

заставник прве класе
КРИСТИЈАН ЛАМПРЕТ
1945. - 1991. година

КАПЕТАН ИВАН ЈОВАНОВИЋ

СРПСКОГ ВОЈНИКА УВАЖАВАЈУ

Припадници других оружаних снага ангажованих у мировним операцијама са којима сам сарађивао засигурно су технички боље опремљени, имају виши стандард, али, када је реч о обучености и дисциплини, бољег од нашег, српског војника нема – каже капетан Иван Јовановић, командира Пешадијске чете првог контингента Прве бригаде у мировној операцији UNIFIL у Либану, искусан старешина, учесник у неколико мултинационалних вежби код нас и у свету

новништвом, а све ради продубљивања њиховог поверења у UNIFIL. Осмишљена тактика нашег мировњака за извршење задатка и начин његове реализације потпуно су задивили искусног команданта батаљона.

– Локално шиитско становништво цени и воли српске војнике. Веома смо добродошли међу њима. Поштују нашу

Капетана Ивана Јовановића одувек су, како каже, занимали историја и територија Блиског истока, познавао је генезу проблема у Либану, па је то један од разлога због којих се добровољно пријавио за одлазак у мировну операцију UNIFIL 2014. године.

Његова очекивања да ће стећи потпуно ново професионално искуство, сагледати неки нов систем рада, готово су у потпуности и остварена.

– Радило се крајње професионално, војнички одговорно. Имао сам прилику, што је веома важно, да остварим интеракцију са припадницима оружаних снага из дванаест других држава, и западног и источног света – каже капетан Јовановић, који је знатна искуства стицао и на мултинационалним вежбама попут оне у Украјини, на којој је учествовало деветнаест држава.

– Припадници других оружаних снага ангажованих у мировним операцијама са којима сам сарађивао засигурно су технички боље опре-

мају виши стандард, али када је реч о обучености и дисциплини, бољег од нашег, српског војника нема – истиче капетан Јовановић.

Када иностране колеге говоре о нашем војнику, каже, везују га углавном за догађаје из блиске прошлости Србије, поготово за деведесете године, и управо га зато сматрају изузетно чврстим и опасним борцем. Никако у смислу агресивности, већ дисциплинованости и одговорности.

Потврда томе јесу и честитке шпанског команданта мултинационалног батаљона у Либану потпуковника Лоренса, официра са богатим борбеним искуством у извршавању додељених задатака мисије у Авганистану.

Наиме, капетан Јовановић добио је задатак да организује патролу указивања поверења код локалног становништва, замишљену као шетњу кроз место насељено углавном шиитским муслиманима, уз дискретан начин ношења наоружања, куповину у локалним продавницама, разговор са месним ста-

храброст и о Србији имају веома позитивно мишљење – истиче Јовановић.

Приликом недавно одржане тактичке вежбе „Српски штит 09“, на полигону „Боровац“ у непосредној близини Базе „Југ“, током које је извршена и евалуација кандидата Прве бригаде за предстојеће ангажовање у мировној операцији UNIFIL, капетану Ивану Јовановићу додељена је улога члана Тим за руковођење догађајима и супозицијама.

– Сада, када моја бригада поново припрема једну пешадијску чету за одлазак у Либан, пружена ми је прилика и указано поверење да као вођа инструктора готово месец дана радим на теоретској и практичној припреми кандидата и ставим на располагање своје стечено искуство. Јединица ће, у оквиру мировне операције у Либану, сигурно успешно обавити све своје задатке. Не само да мислим, већ верујем у то. Знам то – тврди тај официр од знања, речи и дела. ■

Б. М. ПОПАДИЋ

ЧЕТВРТ ВЕКА ОД ПОГИБИЈЕ ПОТПОРУЧНИКА БОРКА НИКИТОВИЋА

УЗ ВОЈСКУ СПАВАМО МИРНО

Ако човек у тузи, јаду и чемеру, у каквим је живела моја породица, призна да има бола и већег од његовог, и веће туге и невоље од његове, и ако после тог признања отвори срце и заволи туђу децу као што воли своје, он се усправи и настави даље — рекла је мајка официра, који је после завршетка Војне академије, на првој дужности у Гарди, живот изгубио спасавајући своје војнике у Вуковару

Током дуге историје, испуњене тешким и беспощедним борбама за слободу, Србија је изгубила много јунака. Примери херојства надахњивали су многе генерације, представљајући ризницу чојства, јунаштва, етике, моралне и духовне вертикале народа, коме је слобода изнад свих циљева, без обзира на жртве. Див-јунаци пали за слободу отаџбине живе у српском народу као снажни, часни и честити примери, који подстичу на велика дела и повезују генерације пушконоша одлучних да се против агресора боре чак и без оружја.

Наш народ воли и цени војску. Одувек је тако било. Туга мајке за изгубљеним сином засигурно је нешто што се речима не може описати.

На комеморативној свечаности поводом 25 година од погибије потпоручника Борка Никитовића, првог у рангу у Војној академији Копнене војске, скупу се обратила његова мајка.

Данас је 25 година од како нема Борка међу нама, али га има у нашим срцима и мислима. У нашим и срцима његових другова, пријатеља који су га познавали. Верујем да ће га се сећати и причати о њему бар у данима када буду пребирали по прошлости.

Драга моја војско, да се прво вама обратим, јер захваљујући вама и свим добрим људима мој Борко није и неће бити заборављен. Много пута сам чула мисао да ко неће своју војску, газиће га туђа. Зато увек, где јесам и где будем, кажем — волимо своју војску, гајимо је и негујмо

да бисмо мирније спавали. И ми, и наша деца, и наша поколења.

Често ме питају — како сам преживела, како сам уопште остала на ногама. Рећи ћу вам да сам у трагању за оним зашто, долазила до одређених закључака — ако човек сам себи призна да има бољег (човека) од њега, а увек има бољих, он је спокојнији, лакше живи и једноставније

преброди бриге. Ако човек у својој тузи, јаду и чемеру, у каквим је живела моја породица, призна да има бола и већег од његовог и веће туге и веће невоље од његове, што се и испоставило, и ако човек после тог признања отвори срце и почне да воли туђу децу, као што воли своје, и да се радује туђој свадби, срећи, рађању, он се усправи и настави даље. Тако сам преживела. Мој син и мој муж, такође.

Многи су нас требали, али нас, ипак, још има. Људи кажу кад се покоси ливада, она постаје гушћа. Зато апелујем на нашу децу да стварају породице, да нас има више. Јер свега ће бити, само деце никада доста", поручила је мајка нашег јунака. ■

З. ПЕШИЋ

У СПОМЕН ЈУНАКУ

У Узићима, родном месту потпоручника Борка Никитовића, који је Војну академију Копнене војске завршио као први у рангу, а живот изгубио у 23. години у Вуковару, жртвујући себе да би спасао своје војнике, и ове године одржана је комеморативна свечаност. Том догађају присуствовали су представници Гарде, Војне академије, Војне гимназије, локалне самоуправе, бројних удружења и мештани Узића.

После одавања почasti, свечаност је настављена испред основне школе која је понела Борково име. Први венац положила је делегација Гарде, коју је предводио пуковник Жељко Гавриловић, заменик команданта и Борков класић.

У пригодном уметничком програму, ђаци основне школе у Узићима — Ивана Весовић и Ђорђе Видић — рецитовали су родољубиве стихове, а оркестар „Златни прсти“ извео је композиције „Марш на Дрну“ и „Пукни зоро“.

СЕБАЊЕ ПУКОВНИКА У ПЕНЗИЈИ ЉУБИНКА БУРКОВИЋА

ЛИЦЕ И НАЛИЧЈЕ

Требало је да прође седамнаест година да се истина о Кошарама коначно исприча српској јавности. Ко зна колико ћемо још чекати на објективну и свеобухватну анализу ратних догађаја и боја у гудурама Јуничких планина, као и о целокупног ратовања српске војске 1999. године.

Можда истина не би ни „угледала светлост дана“ да учесници битке на Кошарама нису започели тиху, али упорну борбу да испричају оно о чему годинама ћуте. Шта, заправо, желе наши јунаци? Да се зна и да се не заборави!

Пуковник у пензији Љубинко Ђурковић, некадашњи командант свих јединица на простору Кошара, за „Одбрану“ говори о својеврсном паклу у коме су се нашли војници и оживљава слику како је из ровова предводио јунаке, код којих границе у исказивању храбрости нису постојале.

Паклена борба

„Кошаре не смеју *пастии!*“, било је наређење које смо добили од претпостављене команде. Истоветно је гласи-

Иако речи не могу верно да опишу како су у пролеће те ратне године борци с Кошара ставили у други план своје животе и бранили светињу иза себе од најезде терориста, страних плаћеника, албанских и војника Алијансе, о драматичним борбама наших јунака, њиховом херојству и пожртвовању, после седамнаест година за „Одбрану“ сведочи командант

ло и наређење које су официри, подофицири, војници на одслужењу војног рока, војни обвезници и добровољци с Кошара сами себи издали. Нападала је

ПАТРИО

велика сила, горели су и небо и земља од авионских бомби и ватре минобацаца, од пројектила су била пресечена и столетна стабла, али о кораку назад нико није размишљао. Наше борбене линије биле су на појединим местима удаљене од противничких само десет, педесет или сто метара, видели смо се и чули, довикивали смо се и претили једни другима, непријатељ је био утврђен на вишим висовима, а снајперисти су вребали из шуме и мрака. Израз паклена борба имао је прави смисао на Кошарама. Требало је то издржати, а одржало нас је, у највећој мери, то што смо сви били као један и то што смо сви веровали да вреди погинути за земљу и за људе које бранимо“, каже пензионисани пуковник Ђурковић.

Борба на Кошарама није, заправо, почела 1999, већ годину раније. Српска граница брањена је тада, и на том про-

ТИЗМА

Карта окршаја

дашњег потпуковника Ђурковића затварала је правце који су водили из Тропоје према Морини и правац Тропоја – село Падеж – Кошаре – Јуник.

„Реч је о брдовитом и планинском терену, па су терористи процењивали да би могли да товарним грлима убаце у нашу земљу много наоружања и опреме, посебно јер је терен неприступачан за борбену технику и извођење борбених дејстава”, појашњава Ђурковић и додаје: „Земљиште је било шумовито, испресецано многобројним јаругама, кланцима, а тамо где није пошумљено било је камена и литица. Уз граничну линију, ни са једне ни са друге стране, није било насељених места, а села Батуша, Јасић, Јуник и Пуношевац налазила су се на три до четири километра од границе.”

Борбена група којом је командовао водила је жестоке противтерористичке борбе 1998. године и успешно бранила границу, на коју је понекад на сртало и више стотина терориста с товарним коњима. Те борбене групе су и примиле прве ударе НАТО-а и терориста 1999. године, па је убрзо одлучено да се састави преформирају у организацијско-формацијске јединице ратне формације. Сви су знали да се налазе на опасном терену, али оно што је уследило почетком априла 1999. године нису могли ни да наслуте.

Како је борба на Кошарама почела? Према речима нашег саговорника, на територији Албаније, на простору Тропоје и Кукса, формиране су јединице шиптарских терористичких снага, а напад су непосредно припремали инструктори из Легије странаца и других специјалних јединица НАТО-а. У првом ешалону за напад налазило се 6.000 шиптарских терориста и страних плаћеника, а у другом снаге албанске војске и Алијансе.

Демонстративни напад на караулу Морина почео је у раним јутарњим сатима 9. априла 1999, снажном артиљеријском ватром из правца Тропоје. Убрзо се показало да је то тактичка варка и да је права мета рејон карауле Кошаре. Фронталном нападу супротставили су се најпре граничари Приштинског корпуса, борбом прса у прса.

„Није било недоумице да је почела копнена операција ради пробоја терориста и припадника регуларне албанске војске у дубину наше територије. Припадници Алијансе су садејствовали и подржавали те снаге ваздушним и артиљеријско-ракетним дејствима, као и логистички”, каже пуковник у пензији.

Команда Приштинског корпуса, увиђајући снагу непријатеља на том правцу, увела је у борбу јединице 125. моторизоване бригаде, 63. падо-

стору, активним одбрамбеним дејствима. Спречавали су убацивање терористичких група, пренос наоружања и војне опреме из Албаније на Космет. Пуковник Ђурковић обављао је тада дужност команданта батаљона у Пећи, али је те 1998. године, када је већ буктао рат на Косову и Метохији, батаљон преформиран у борбену групу, како би се успешније водила противтерористичка борба у метохијском и јабланичком делу Покрајине и у заграничном делу на Јуничким планинама, југоисточно од масива Проклетија.

Борбене групе формиране су из више јединица ради обезбеђења разнородности технике, која је била неопходна за ефикасно вођење блиске противтерористичке борбе и борбе с велике дистанце. Противтерористичка операција трајала је скоро до почетка рата 1999. године, а борбена група та-

Пуковник у пензији
Љубинко Ђурковић

бранске бригаде, 72. специјалне бригаде и Петог батаљона војне полиције, што је у потпуности стабилизовало одбрану. Губитак карауле Кошаре није у том тренутку имао већи војни значај, сем да од тога терористи направе велику медијску представу. Најтеже борбе вођене су од 9. до 15. априла, док су се до 14. јуна водиле праве рововске битке у којима су припадници Приштинског корпуса, уз натчовечанске напоре и жртве, успешно бранили државну међу. Нападна дејства с копна и из ваздуха трајала су 67 дана.

Пуковник у пензији Љубинко Ђурковић, наизглед мирно и сталожено, образлаже војну операцију на Кошарама, све док не помене неког од ратних другова. Око му тада заискри, глас промени боју, постане несигурнији јер, како сам каже, не уме да прича о таквим јунацима, легендама.

„Како да говорим о војнику Вучићу, који се у стању контузије нашао окружен шиптарским терористима, активирао ручну бомбу и спасио живот. Или о посади тенка која је успела да челичну грдосију доведе на 1.100 метара надморске висине и сачува присебност у тренутку када су терористи скочили на њену куполу. Борбом прса у прса савладали су непријатеље и извукли тенк из опасне зоне. Не знам којим речима да опишем оне деветнаестогодишњаке који су се преко ноћи од дечака претворили у мушкарце, борце и хероје. Њихов вршњак, водник Дејан био је тешко рањен минобачачком мином у борбама на Маја глави. Када је схватио да му нема спаса, наредио је двојици војника да се извуку, дао им официрску торбицу и документе о јединици, па остао у снегу да се бори до последњег даха. Такви су то људи и хероји били. Старешине су гинуле јуришајући испред својих јединица.“

Командант с Кошара о себи не говори, али истиче да је ратни командант 125. моторизоване бригаде генерал-мајор у пензији Драган Живановић десетине дана провео у рововима на првој линији са својим борцима.

Кошаре, Морина, Гури гат, Маја глава, Мрчај, Молић, Расе Кошарес, Гушар, Ливади Шабанот и остале топониме памтиће, како каже, до краја живота. У том сплету јаруга, увала, висова и потока постављао је ровове одбране,

одређивао правце противнапада и јуриша, полагаје лажних макета, места за радио и санитарске станице. Карту окршаја није требало водити, пошто су окршаји на том простору били непрестани. Организацију одбране отежавало је тешко проходно земљиште, лоше време и снег, топографски повољнији положаји непријатеља, стална артиљеријска ватра из Албаније и бомбардовање авијације НАТО-а касетним бомбама. Линија одбране одржавала се само захваљујући храбрости и невиђеном пожртвовању старешина и војника. По бојишту се кретао без пушке, само с бомбом, за случај да падне у руке непријатељу. Везе су постојале, али су прислушкиване.

Симбол отпора и херојства

Оперативно-тактички и војнички значај одбране Кошара, сматра тадашњи командант, огледао се у чињеници да су спречени копнена инвазија Северноатлантске алијансе, продор јаких снага непријатеља у Јуничко поље, расецање наших јединица на правцу Ђаковица – Клина – Малишево – Приштина и жртве у дубини територије. Морални значај је и већи, јер су припадници одбране Кошара херојским делима доказали да су спремни да се жртвују за Србију, без обзира на снагу и моћ непријатеља.

„Патриотизам је у рату 1999. године, управо на Кошарама, показао најлепше лице. Нема шта нису војнички учиниле старешине, војници и добровољци у одбрани наше границе. Смртно рањени Тибор Церн и Љиљана Митић Карађорђевић говорили су да ће и мртви бранити земљу. Медијски мрак када о Кошарама говоримо, као и о целокупном рату 1999. године, не може, на срећу, сакрити истину. Кошаре ће ући у народно предање и националну свест и биће симбол отпора и херојства Србије“, уверен је пуковник у пензији Љубинко Ђурковић.

Наши војници имају прилику да виде како се данас институције такозване државе Косово односе према својим борцима с Кошара. Однос Србије према својим јунацима потпуно је другачији. На Кошарама су Албанци изградили меморијални комплекс са 150

ДОБРОВОЉЦИ

У ратној биографији 125. моторизоване бригаде остаће записана имена Булаха Виталија Глебовича, Фјодора Шульге, Стефана Булгакова, Питера Олака и других добровољаца из Русије, Белорусије, Украјине, Финске, Шведске, Данске, Холандије, Шкотске и Ирске. Они су у саставу Интернационалног добровољачког одреда и Козачког добровољног одреда допринели да се зауставе шиптарски терористи на Кошарама. Добровољци из Русије одмах би по доласку у Србију тражили да буду упућени на Кошаре, знајући да се тамо воде најтеже битке. После окончања мисије у ОЕБС-у Данац Нилсен јавио се као добровољац у 125. бригаду, љут што се та миротворна организација више бавила шпијунским и обавештајним радом него делатношћу за коју је била формирана. После рата вратио се кући и јавио јединици да је поносан што је био припадник те херојске бригаде.

гробова и пратећим објектима, а 9. април сваке године славе као национални празник и у меморијалном центру додељују признања. На сваком кораку косовске институције популаришу Кошаре као своју велику победу.

„Истини за вољу, шиптарски терористи били су противник за поштовање и врло су храбро изводили активна нападна дејства. Наше је умеће што

ЖРТВЕ

На Кошарама је погинуло 108 официра, подофицира, војника, војних обвезника и добровољаца српске војске, док их је 265 рањено. У једном дану страдало је 17 и рањено 70 бораца. Највећи број погинулих и рањених браниоца страдао је од дејстава авијације НАТО-а. Албанци су у меморијалном комплексу на Кошарама сахранили 150 људи, али само оне који су с простора Косова и Метохије. Претпоставља се да је тај број већи, јер се поуздано зна да су страдали и припадници Алијансе, регуларне албанске војске и добровољци из различитих земаља.

смо их зауставили и спречили у намерама. С друге стране, и ми смо покренули иницијативу да надлежне државне институције установе „Плакету бранилаца Кошара“ и „Грамату хероја Кошара“ која би се додељивала једном годишње истакнутом појединцу из области спорта, дипломатије, културе и уметности, науке и безбедности. Волели бисмо и да се реализују већ покренуте иницијативе за подизање споме-

ника херојима Кошара у Пионирском парку и снимање филма о борбама на Кошарама”, каже Ђурковић.

Нашег саговорника редовно позивају саборци с Кошара, који му се и даље обраћају с „команданте”. Они и даље верују у њега. А он, каже, има само једну жељу – да поново оде на Кошаре и поклони се сенима својих бораца. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

СРПСКЕ ТАЈНЕ НА МЕТИ ШПИЈУНА

КЉУЧ ЗВАНИ „ИМАЛАЦ ТАЈНЕ”

ПИШЕ: проф. др Милан МИЈАЛКОВСКИ

Упркос технолошкој револуцији, стране обавештајне службе не одричу се „агентурног” начина рада, који подразумева врбовање агената од политичког утицаја ради подривања или креирања унутрашње или спољне политике државе коју обавештајно истражују. Након што страни обавештајац контактира „субјекта” и покуша да га врбује за шпијунажу, долази до преломног момента у коме он одлучује да ли ће остати веран свом достојанству, породици и отаџбини или ће – издати.

Ту се увек „пита” он, а тек секундарни чинилац лавиринта шпијунаже је страни обавештајац–оперативац.

Средином октобра откривен је „шпијун“ у Министарству унутрашњих послова Републике Србије, који је одавао поверљиве податке страном обавештајној служби „једне моћне земље“. С тим у вези, позивањем на највише званичнике, али и на неименоване („поверљиве“) изворе, јавности су саопштене бројне „ексклузивне“ информације – да је реч о високом функционеру Управе криминалистичке полиције, који се сумњичи да је страног службеника извештавао о активностима у кабинету министра МУП-а, како је прикупљене информације преносио на „флешу“ у директном контакту са оперативцима стране обавештајне службе, те да је упао у припремљену клопку наших безбедносних служби у једном земунском парку, иако се, претходно, у оближњем хаустору, пресвукао, ставио перику и променио изглед.

Даље, чуло се да је осумњичени „шпијун“, након са слушања, које је обављено почетком октобра, пуштен и да је наставио да ради, односно да није ухапшен али је „под контролом“. Медији су објавили да су „стране моћне службе“ узимале податке из полиције све до друге половине 2015. године и да се то данас више не дешава, али да у Србији „вршљају“ обавештајне агенције и са Запада и са Истока, којима поједини државни службеници одају тајне. Причало се и да агената има између 100 и 150, те да регрутују наше грађане за прикупљање информација, пре свега узимањем у обзир њихових капацитета за обавештајни рад. Кад је реч о поменутом случају, чули смо и да је завршена прва фаза истраге, те да ће Тужилаштво покренути поступак против осумњиченог када процени да је тренутак, а да ће бити процесуирани и сви други који шпијунирају за странце.

Ради свестранијег упознавања са узроцима и последицама конкретне „случаја“, али и „шпијунском материјом“ уопште, потребно је знати неколико битних чињеница.

После „октобарског преокрета“ 2000. године, код дела домаће политичке елите преовладало је мишљење да више немамо никаквих тајни, односно немамо шта да штитимо, посебно од наших „пријатеља и партнера“. Карактеристична потврда наведеног (недопустивог) схватања представљала је одлука о укидању безбедносних служби у Министарству иностраних послова, која је несумњиво била последица страних утицаја.

Јавна и тајна „компонента“ националне политике

Губила се из вида чињеница да реализација националне политике државе обухвата тајну и јавну компоненту, које се углавном одвијају истовремено и вишеструко се преплићу. Јавни аспект дефинисан је у уставу државе и операционализован у другим нормативним и теоријским документима, а државни званичници и дипломате, јавном комуникацијом са различитим субјектима, константно га потвр-

ђују. Функционисање, пак, тајног аспекта или конспиративне националне политике представља енигматски процес у коме обавештајно-оперативна делатност има улогу покретача, организатора и носиоца. Обим и карактер утицаја тајног аспекта на јавни и обратно, у датом тренутку, познати су веома малом броју људи.

Познато је начело да су само интереси вечни, док су непријатељи, пријатељи, савезници, партнери и остали променљива категорија. Заправо, опстанак и одрживи развој државе, између осталог, подразумева познавање партнера у међународним односима, били они пријатељи или непријатељи. То се може постићи само прибављањем и анализирањем свих података о субјектима у окружењу, ради „сазнавања“ њихових виталних тајни (намере и могућности). Будући да их сваки субјект љубоморно чува, њихово сазнавање повезано је са ризиком по безбедност непосредног извршиоца, а у извесном смислу и по налогодавца (посредног извршиоца – државу). За означавање ове делатности најчешће се употребљава термин шпијунажа, а као њен главни реализатор идентификује обавештајна служба.

Процес шпијунаже поједностављено одвија се на релацији обавештајац–агент. Обавештајац је професионални припадник обавештајне службе (држављанин њене земље), док је агент „непрофесионални припадник“ службе, најчешће држављанин земље која је објекат обавештајног истраживања („агент–издајник“), а само изнимно држављанин земље обавештајне службе („агент–сарадник“). У безбедносној теорији и пракси често је употреби термин шпијун, и за обавештајца и агента, што замагљује суштину шпијунаже. Наиме, шпијун је само лице осуђено правоснажном пресудом надлежног суда државе за извршено кривично дело шпијунаже – издајник отаџбине, јер је служио интересима стране државе.

Имајући у виду велике могућности обавештајних служби да применом техничког (мање ризичног) метода, пресретањем и прислушкивањем свих врста комуникација, сазнају многе, чак и виталне тајне државе која је објекат обавештајног истраживања, питање је зашто се обавештајне службе не одрекну веома ризичног „агентурног“ метода рада. Пре свега због чињенице да, независно од обима и карактера обавештајних података прибављених „техничким“ методом, употребом било ког техничког средства, не могу утицати на доносиоце одлука нити опструирати њихову реализацију, – стране обавештајне службе не одричу се „агентурног“ који, осим ефикасног сазнавања виталних тајни противника и пријатеља, подразумева врбовање агената од политичког утицаја ради подривања или креирања унутрашње или спољне политике државе коју обавештајно истражују.

Ствар одлуке агента

Обавештајна служба, односно њени оперативци, имају задатак да дођу до виталних тајни конкретног субјекта, најчешће државе, чиме професионално изврша-

вају патриотски задатак од великог значаја за матичну земљу. Руководјени сазнањем да су „имаоци тајни“ углавном особе у врху извршне власти дотичне државе, тежиште усмеравају на откривање важних професионалних и карактерних особина „имаоца тајни“, с циљем да идентификују онога који је, из неког разлога, спреман да их саопшти, преда или прода. Потом, остварују контакт с потенцијалним шпијуном и настоје да га врбују. Реч је о преломном моменту у коме субјект одлучује да ли ће остати веран свом достојанству, породици и отаџбини или ће издати. Чак и кад је реч о уцени, увек је све ствар одлуке „имаоца тајне“, а тек секундарни чинилац лавиринта шпијунаже је обавештајац–оперативац.

Када „упадне“ у њихову мрежу, од њега се захтева да саопштава (предаје) изворне обавештајне податке (документа, њихове копије у штампаној или електронској форми), а веома ретко, да усмено објашњава неке чињенице у вези са предатим подацима. Заузврат добија новчану или другу врсту накнаде. Обавештајна служба прибављена сазнања овим методом користи за унапређење сопственог оперативног рада, а руководство њене матичне државе за успешније вођење политике према држави – објекту обавештајног истраживања.

Заштита – неизвесан процес

Ефикасна заштита државних и других тајни представља сложен и неизвесан процес који почива на, пре свега, „патриотском задатку“, у чијем извршењу кључну улогу има „ималац тајни“. Задатак укључује јавне и тајне (контраобавештајне) мере заштите. Свака државна ин-

ституција, у складу са *Законом о заштити тајности података*, има прописана интерна правила о руковању и чувању свих врста тајни, која онемогућавају да неко несвесно или свесно тајне податке своје институције учини доступним непозваном лицу, под којима се подразумева да се сваки покушај правовремено открије и онемогући.

Не умањујући значај јавних мера заштите државних и других тајни, највећи значај у том погледу имају контраобавештајне мере које штите тајне матичне државе претежно применом комплекса тајних метода и средстава. Превентивна заштита је приоритетан задатак контраобавештајних служби, Дакле, уколико неко или више њих по договору нарушава физичке и техничке мере заштите државних и других тајни, контраобавештајном оперативном делатношћу се откривају, спречавају и сузбијају такве њихове издајничке активности. Ипак, неки случајеви, попут недавног, указују да су могућа разна изненађења.

Након откривања случајева шпијунаже, према починиоцима кривичног дела могу бити предузете оперативне, дипломатске или судске мере. Контраобавештајна служба је носилац првих, које започињу упозорењем, преко преврбовања и дезинформисања до лишавања слободе починилаца. Дипломатске мере углавном се практикују између држава које нису у непријатељском односу, а подразумевају изостајање покретања кривичног поступка против починилаца кривичног дела шпијунаже. Судске мере, пак, обухватају изрицање казне за твором починиоцу кривичног дела шпијунаже, која се разликује од државе до државе. У прошлости многе државе (па и Краљевина Југославија) за ово кривично дело предвиђале су смртну казну. ■

МЕТАК

Пише
Душан Глишић

Нада никад не нестаје, баш као ни обогаћен уранијум посејан по јужној Србији. Проћи ће хиљаде година док се отклоне последице тромесечног бомбардовања, о којем причамо све ређе, са све мање жара и жеље да се злочинци казне. Не само због недопустиве агресије на суверену земљу, већ још више због нечовечног дејства муницијом с осиромашеним уранијумом. Због злочина чије ћемо последице осећати деценијама, стотинама година. Ми, наши потомци, њихови потомци...

Чеслав Милош, познати пољски песник, нобеловац, писао је своје-времено о кетманству, способности прилагођавања животу у тоталитарним системима. Упростићено речено, али веома упростићено, кетманство се може сматрати обликом равнодушности, чекања... Веома дугог чекања да се нешто, само од себе, реши. Али, то се не дешава.

Сваке године у Србији од малигних болести умире око 20.000 људи. Оболи их десетак хиљада више. Сваке године. Код нас су, иначе, у поређењу с европским просеком, стопе оболевања и умирања од рака релативно високе. Али, последњих десетак година број оболелих од леукемије и лимфома повећан је за 110 одсто, а број умрлих чак за 180. Умиру стари, средовечни, људи у најбољим годинама, млади, деца... Осиромашени уранијум из авионских бомби бачених 1999. године, углавном, али не само по Косову и Метохији, ту је статистику зацрнио. Од тада до данас више-струко се повећао број оболелих и умрлих од канцера, не само међу грађанима Србије, већ и међу онима који су нас бомбардовали, па после дошли да чувају мир. О томе већ неколико година пишу Италијани, сведоче Швајцарци, документују Норвежани...

Статистика. Колико пута смо последњих година прочитали такве, или сличне податке, бројеве, анализе, закључке, докторске дисертације... Прочитали и заборавили. Далеко им лепа кућа, помери се с места, зло не било, пу, пу, пу...

А онда се деси. Метак. Проструји кроз мозак, попут стреле. Растури ум, учини да прескочи срце. Догодило се некоме познатом, некоме ко је тада био на Косову и Метохији, некоме ко је брањено Србију, некоме ко има име и презиме. У ствари, не њему, већ његовом потомку, рођеном десетину година касније. Не вреди се померити с места, не вреде враџбине. Метак је разорио сваку наду, мада она умире последња.

Нада никад не нестаје, баш као ни обогаћен уранијум посејан по јужној Србији. Проћи ће хиљаде година док се отклоне последице тромесечног бомбардовања, о којем причамо све ређе, са све мање жара и жеље да се злочинци казне. Не само због недопустиве агресије на суверену земљу, већ још више због нечовечног дејства муницијом с осиромашеним уранијумом. Због злочина чије ћемо последице осећати деценијама, стотинама година. Ми, наши потомци, њихови потомци... Али, не сви одједном.

Утоме је снага зла. Никад не погађа све одједном. И зато опстаје. Баш као и нада да нас, мене, неће ухватити. А хоће. Јер зло тежи ентропији свега на шта наиђе, чега се дохвати. Попут вируса, ослања се на равнодушност удаљених хелија, мења структуру организма и све већом агресивношћу удара и оне хелије које су се понадале да ће остати по страни. Оне које би да бирају, да се придруже, да не осете.

Где је метак који ће разорити ту равнодушност? Како њега изнедрити, како га створити кад нада не умире никад. Нада да неће баш мене. Срећом, постоји и нада да ће једном, ко зна кад, бити пронађен лек и за тај вирус. Вирус равнодушности и мирне са судбином. Вирус кетманства.

Тај лек, тај антивирус је, заправо, у нама. У нади (опет та нада) да ништа није вечито, ништа непроменљиво, ако се бориш. Ако не дозвољаваш да се дешава мимо тебе. Ако тражиш полагање рачуна за све што се, добро или лоше, чини. Зато није логично, није објашњиво и није оправдано што се све до данашњих дана не тражи одговорност од оних који су нас заразили уранијумом. Који су нам убили будућност, знајући да последице њиховог злочина никада неће бити документоване у одговарајућој мери. Јер нису ни оне раније.

Али, метак врти. Кад погоди и нерв, или ген, за равнодушност, победа је осигурана. ■

ЗАБОРАВЉЕНИ ПРОЈЕКАТ

ГАЗЕЛА СА МИТРАЉЕЗОМ

Искуства из скорашњих асиметричних оружаних конфликта пробудила су интерес корисника „газеле“ да се на њих уграде митраљези који би служили за уништавање живе силе и незаштићених возила. То је повод да се подсетимо на заборављени пројекат уградње митраљеза 7,7 mm и 7,62 mm на те хеликоптере на нашим просторима.

Идуће године биће пола века од полетања прототипа „газеле“, али се стара летелица не предаје и њени корисници улажу велике напоре у продужетак животног века и проширење намене. Француска авијација КоВ одлучила је да на део „газела“ угради шестоцевни митраљез М134 „миниган“ (Minugun) 7,62×51 милиметара. Мотив за то је јасан – борбе од Чада до Ирака против побуњеничких и терористичких организација указале су на потребу за лаким и брзим летелицама наоружаним митраљезима велике брзине паљбе, погодним за уништавање живе силе и незаштићених моторних возила. То нису уносни циљеви за савремене борбене хеликоптере или борбену авијацију, али је јединицама на терену у противпобуњеничким дејствијама важно да могу да се ослоне на правовремену и ефикасну подршку. Зато је предложено да се „газелама“ на бокове поставе по два „минигана“.

Искуства из почетних оружаних сукоба лета 1991. године покренула су слична размишљања и у ЈРВ и ПВО. Посаде „гама“ наоружане противоклопним вођеним ракетама „маљут-

(Colt-Browning), који су својевремено почетком педесетих година стигли у Југославију као основно наоружање двомоторних ловаца-бомбардера „москито Mk VI“. Касније су ти митраљеви уграђивани у домаће лаке јуришнике J-20 „крагуј“ – по два комада са по 650 метака. Процењивало се да резерве тих митраљеза и муниције представљају добар основ за хитно додатно наоружавање „гама“. Свако друго решење захтевало је време, а ратне потребе биле су важније и зато је одлучено да се на „гаме“ уграде митраљеви из времена Другог светског рата.

Прво решење било је постављање једног митраљеза на „гаму“ евиденцијски број 12901 на леву конзолу поливалентне цеви лансера КПУ-21. Аутор замислио је заставник Јована Момчиловића из ВОЦ-а, који је у ратним данима показао инвентивност у модификацијама технике и касније је радио на уградњи тешких митраљеза на Ми-8 („Одбрана“ 259, чланак „Модификована осмица“, стр. 36–39). У ВОЦ-у су израђени постоље митраљеза са одводником чаура, муницијска кутија за 450 метака, основни прекидач митраљеза уграђен на контролу таблу наоружања КТН-1А, полука за репетирање која је прилагођена са постојећег решења са J-20 и бојево дугме на палици пилота. За нишањење се користио стандардни колиматорски нишан ПКВ совјетског порекла, који је на „гаме“ уграђен за нишањење и контролу захвата са противавионском ракетом „стрела-2М“ и користио се за нишањење са невођеним ракетним зрнима.

Испитивања на полигону „Чента“ проведена су од 24. септембра до 2. октобра 1991. године. Првог дана проведена је ватрена реглажа, затим је следило осам летова за потребе провере поузданости и крутости конструкције носача и величине силе која се уводи под летелицу и, коначно, три лета за проверу прецизности са по два дејства рафалима од 25 метака у мету димензија 3×3 метра. На полигону је укупно утвршено 2.500 метака.

На „митраљеској гами“ летела су три опитна пилота ВОЦ-а – мајор Милан Минић и капетани Зоран Пешић и Миодраг Милошевић. Закључак ВОЦ-а био је да се МК II угради на „гаме“, а предложено је да се на наоружане варијанте „газеле“ уграде митраљеви 12,7 mm АН/МЗ, што није био правац изабран за наставак рада на интеграцији стрељачког оружја.

Јединствено решење

Следећи корак била је промена приступа у уградњи митраљеза на „газеле“ – процењено је да би било добро пронаћи јединствено решење, примењиво и за „гаме“ и за „газеле“ у основној ненаоружаној и извиђачкој варијанти. Зато је пројектована уградња два митраљеза директно на барку на решеткастом носачу. На основу наређења од 2. новембра 1991. године техничари ВОЦ-а уградили су два митраљеза на „газелу“ број 12870.

Основну конструкцију носача митраљеза чиниле су две пречке пречника 35 mm на које је постављена платформа за

ка“ имале су ограничен избор објеката дејства, јер су ракете могле рационално да се лансирају само на рентабилан циљ, попут тенка. Посаде „гама“ често су наилазиле на противничке јединице на маршу или одмору, затим на појединачна моторна возила, колоне камиона или аутобуса, ватрене положаје минобацача и сличне „меке“ циљевима, које нису имале чиме да униште. Решење је било да се „гаме“ дооружају митраљезом погодним за дејства по малим откривеним циљевима.

Дооружана гама

У то време, у складиштима РВ и ПВО чуване су знатне количине митраљеза калибра 7,7 mm „колт-браунинг МК II“

Митраљез МК II
на привременом
постољу на
носачу КПУ-21
(ВОЦ)

ослонце аутомата. Предња пречка савијена је тако да прати контуру барке, а задња је била права. Платформе су заварене за решеткасту конструкцију, која је вертикалном пречком додатно учвршћена за шарке врата путничког простора. Два ослонца митраљеза преузета су са авиона J-20 и машински су дорађена према мерама платформе. Муницијске кутије за по 650 метака по митраљезу су отворене и израђене од лима. Смештене су на под простора за путнике под седишта. Постоље седишта служило је као поклопац муницијске кутије. На крајевима кутије су лучно прелазиле у уводник реденика „У” профила који су водили реденике до митраљеза. Предвиђено је да окидање митраљеза буде електричним путем, а репетирање механички са челичним ужетом. На митраљезе су постављени усмеривачи који су штирили „газелу” од чаура и карика, које су слободно падале у атмосферу.

Са „митраљеском газелом”, од 19. до 27. новембра 1991. године, извршена су функционална испитивања уградње. Изведено је 12 летова на полигону „Чента”, на којима су пилотску палицу поново држали Минић, Пешић и Милошевић. Утрошено је 2.250 метака. На првим летовима били су чести застоји митраљеза због дотрајалости делова аутомата

ГАМЕ СА РАКЕТАМА

Још седамдесетих година у РВ и ПВО размишљало се о уградњи митраљеза на „газелу”, у време када се радило на пројектовању њене домаће борбене варијанте – „гама”, која је назване по њеном основном оружју – Газела МАљутка. Прва замисао била је да се пројектује унифицирани контејнер са митраљезом, који би се уграђивао на „газеле”, али и авионе погодне за развој авијације Територијалне одбране – авионе за везу В-51 („утва-66”) и школске авионе М-10, како је гласила радна ознака за двоседе уведене у наоружање под ознаком В-53 („утва-75”). Рад на „гами” био је усред-

и довођења муниције одозго, што се показало неодговарајућим решењем. На првом лету дошло је до застоја после само једног метка због отказа електроокидача, затим на наредна два лета због отварања поклопаца митраљеза.

После отклањања тих недостатака следио је нови низ отказа затварача, нагомилавања муниције у уводнику и „лагања” метака. Када су замењени истрошени делови левог митраљеза и замењен десни и детаљно очишћени аутомати и уграђен задржач муниције на излазу из уводника, резултати гађања били су добри – у шест летова извршена су 42 налета са митраљирањем и догодила су се само два застоја, која су једноставно отклоњена репетирањем у лету. Рафали су излазили из цеви без отказа. На полигону се гађало углавном са висина од 20 до 100 метара и при брзинама од 150 до 250 km/h.

Рад је привремено заустављен децембра 1991. године, јер је одлучено да се митраљези уграде на један примерак „гаме” и испитивања наставе у борбеној јединици. Са аеродрома Залужани, из 711. противоклопне хеликоптерске ескадриле, која је била у то време свакодневно ангажована

Друго решење уградње митраљеза МК II била је уградња на барку „газела” број 12870 на постољу са авиона „крагуј” (ВОЦ)

у борбеним дејствима, издвојена је „гама” евиденцијски број 12922, на коју је у ВОЦ-у уграђен митраљез на левој страни барке. Припадници ескадриле прошли су обуку у руковању на лицу места у Залужанима.

сређен на њено противоклопно наоружање и на увођење ракета ваздух-ваздух, а питање митраљеза остало је по страни. Када су осамдесетих година „гаме” уведене у наоружање имале су само ракете на два бочна носача КПУ-21 са лансерима за четири „маљутке” и две „стреле-2М”. Тек 1990. године обновљен је рад на проширењу избора наоружања и на „гаму” број 12901, задужену у ВОЦ-у, постављени су лансери невођених ракетних зрна 57 mm ЛЛУ-007. У време док су тестирани лансери, лета 1991. године, покренут је пројекат уградње митраљеза на „гаму” и то на 12901.

Са модификованом „гамом“ пилоти 711. ескадриле извели су, од последњих дана децембра 1991. године до 9. јануара 1992. године, 22 лета на полигону „Мањача“, најчешће са четири дејства по једном лету. Из ескадриле су подржали замисао уградње, уз посебан нагласак на то да наоружавање „газела“ митраљезом позитивно утиче на посаде које се више не би осећале немоћно када се нађу под ватром пешадије. Са борбеним комплетом од 650 метака могло се гађати око 30 секунди, што је било довољно да се ефикасно узврати на ватру. Као главни недостатак интеграције митраљеза МК II поново се показао „стари“ проблем – истрошеност митраљеза.

Конечно, на основну резултата са два полигона и две „газеле“ у извештају ВОЦ-а закључено је да се интеграција може брзо и поуздано спровести на тим хеликоптерима јер је решење изведено са малим бројем једноставних конструктивних елемената, технологијом радионичког нивоа и без разарања носеће структуре летелице. Предложено је да се систем уведе у наоружање и да завод „Мома Станојловић“ из Батајнице припреми техничку документацију. Предложено је да се проведу одређене модификације – на пример да се размотри смештај муниције изван барке на погодан решеткасти носач. Завод је добио задатак да припреми документацију за уградњу митраљеза, која је актом од 16. јуна 1992. године дефинисана као промена број 057 на „газелама“. Уговорено је да се митраљези уграде на 60 комада свих „газела“ – у основној намени ХО-42/45, извиђачких ХИ-42 „хера“ и наоружаних ХН-42/45 „гама“. У ходу, требало је да се проведене измене носача митраљеза, ослонца, командни, система челичних ужади и електричне инсталације.

Уградња митраљеза одужила се у немирним и тешким временима и тек су 16. децембра 1992. из Завода предали ВОЦ-у трећу модификовану „гаму“ број 12917. Од 23. до 30. децембра 1992. године пилоти Минић и Пешић извели су девет летова са дејствима из митраљеза на „Ченти“, како би се верификовале дорађене инсталације са митраљезима постављеним у позитивном углу од 2°10' и 2°15'. Примедбе су поново односиле на стање старих митраљеза.

На једној рајној фоотографији види се митраљез МК II на боку „гаме“ број 12922 (Драго Вејновић)

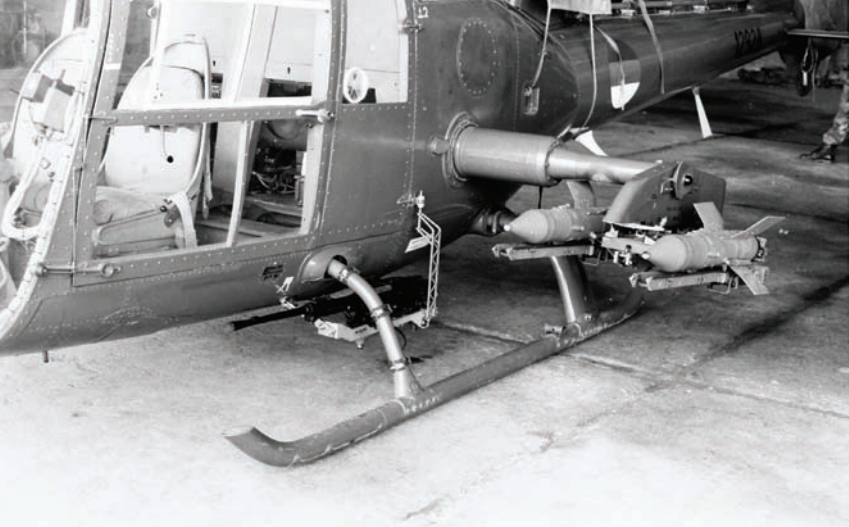
За нишањење митраљезима коришћен је нишан ПКВ (ВОЦ)

Предложено је да се коначно модификација усвоји и да се јединицама доставе таблице гађања за борбене даљине од 300 до 600 метара.

Додатне модификације

Током гађања на терену на једној „митраљеској газели“ појавиле су се прскотине на барци у зони уста цеви митраљеза. Зато је ВТИ – Жарково разрадио технологију ојачања барке као измену промене 057 и дефинисано је да су модификације серијски производи

из уговорене количине. Претходно су за верификациона и експлоатациона испитивања, у јесен 1994. године, проведене модификације на две „гаме“ број 12907 и 12908 изузете из нишке 712. ескадриле. Одлучено је да се ради оперативних потреба хеликоптер број 12907 одмах после преправке задужи у 56. ескадрилу Министарства унутрашњих послова Крајине. „Гама“ број 12908 прошла је у ВОЦ-у, током јануара и фебруара 1995. године, провере

Митраљез причвршћен за барку „гаме“ број 12928 по „бањалучком“ решењу (Драго Вејновић)

МИТРАЉЕЗ 7,7 МИЛИМЕТАРА

Авионски митраљез изабран за наоружавање „газеле“ потиче још из тридесетих година. Британци су изабрали модификовани митраљез Kolt-Brauning „патент 1930“ (1930 Pattern), као најпогоднији за масовну уградњу на ловце и бомбардере који су пројектовани у време брзог наоружавања пред почетак Другог светског рата. Митраљез је израђиван по америчкој лиценци у фабрикама „Vickers Armstrong“ и BSA. Званична британска ознака била је „Browning .303 Mark II“. За британски митраљез коришћен је британски метак .303 British.

Авиони Moskito Mk VI примљени су у ЈРВ и ПВО из британске војне помоћи 1951/1952. године. Били су наоружани са четири митраљеза 7,7 mm, борбеним комплетом од 400 метака са зрном Mark VIII Z, масе 11,3 грама. У ЈРВ и ПВО за митраљезе британског порекла коришћена је ознака МК II и калибар је изражаван у метричком систему као 7,7 милиметара. Последњи примерци авиона „москито“ расходовани су почетком шездесетих година, али су митраљези остали у ЈРВ и ПВО – део на авионима Ј-20 „крагуј“, а део у складиштима.

функције и унишањења митраљеза и нишана. У три гађања на мету 3x3 метра утрошено је 6.170 метака и закључено да нису задовољни захтеви тачности погађања, па је средство враћено Заводу на дораде. Иако је став ВОЦ-а био негативан, „гама“ број 12908 отишла је у јединицу, али је на захтев команде вида враћена на додатна испитивања. Током гађању на „Ченти“, 21. априла 1994, проверени су ватрена реглажа и по-

узданост и крутост конструкције ослонаца. Гађало се са провизорног грудобрана са земље и са 186 метака у лету. На основу анализе резултата гађања предложено је да се уграде некоришћене цеви на постојеће митраљезе и да се изведе реглажа линија наоружања.

Све три „митраљеске гаме“ коришћене су у 56. ескадрили, у којој су проценили да стари МК II нису поуздани па се прибегло „алтернативном решењу“ – пре полетања скидана су врата и укрцавани су један или два стрелца са пушкомитраљезом 7,62 mm М84 у рукама. На таквим задацима често су коришћене „гаме“ са „формацијским“ носачем за митраљез. Било је и покушаја да се „гама“ примени на задацима „ловачког патролирања“ ноћу како би се пресрели Ми-8МТВ-1, који су у то доба дана коришћени за дотур наоружања и одржавање везе између Хрватске и подручја Бихаћа. Био је то веома важан задатак јер ако погледамо на другу страну „фронта“, ради се о ваздушном мосту који је према завршној анализи Истуреног командног места РВ и ПВО Армије БиХ имао „велики, па и пресудан значај“ за 5. корпус, пошто је био једини начин логистичког обезбеђења.

Летови су почели 14. јуна 1994. и у почетку су ангажоване посаде Армије БиХ, али касније, од новембра, летели су плаћеници из Украјине и Мађарске, који су ангажовани зато што се летело ноћу, у сложеним метеоролошким условима и у условима јаког дејства ПВО. У Армији БиХ процењивали су да су стране посаде потребне јер су биле врхунски обучене и са солидним ратним искуством из Авганистана и Сомалије. Посаде „гама“, пак, није послужила ратна срећа и нису током патрола наишле на летелице у прелету, али су ракеташи системом „куб-М“ уништили један Ми-8МТВ-1 са украјинском посадом (која се поуздала у заштиту мрака).

Летови у којима су митраљези били у рукама стрелца извршавани су за потребе Јединице за противтерористичка дејства. Две „гаме“ полетеле су 21. јануара 1995. са места привременог базирања код Војнића на извиђање три куће на Пљешевци, за које се претпостављало да су у њима непријатељске снаге. Скинута су врата с „гама“ да би се ослободио простор за дејство из пушкомитраљеза М84. Посаде тих хеликоптера више пута су прелетеле куће и уочиле су свеже трагове у снегу. У повратку са извиђања на великој надморској висини наишле су на густу маглу која је затворила котлине. Пилоти су видели само врхове планина и покушали су да пробију облаке на доле. Надлетели су Турањ, који је био под контролом хрватске војске, и када су се оријентисали кренули су назад на територију под контролом Српске Војске Крајине (СВК). У прелету предњег краја изненадили су хрватске снаге,

Митраљез 7,62 mm М86 (ПКТ) модификован и припремљен за уградњу на „гаму“ (Драго Вејновић)

ОДЛИКЕ МИТРАЉЕЗА ПКТ

маса	10,5 kg
дужина	1.100 mm
дужина цеви са скривачем пламена	793 mm
брзина паљбе	700–800 метака у минути
почетна брзина зрна	825 m/s

које нису отвориле ватру, али су зато Срби са положаја СВК дејствовали по „гамама“ из аутоматског наоружања. Пилоти су покушали у ниском лету и маневрима да избегну ватру. У прилазу за слетање у Војнићу прва „гама“ ушла је у ауторотацију и у паду је потпуно уништена, али су пилот и стрелац преживели – без повреда. Једно зрно погодило је репну турбину и када је у слетању пилот додао гас, веза се прекинула и остао је без турбине.

Тенковски митраљез на гама

На основну искустава са интеграцијом митраљеза 7,7 mm, почетком 1994. године на Залужанима су настављена усавршавања – унапређена је конструкција уградње и прилагођена за тенковски митраљез калибра 7,62×54Р mm ПКТ, односно М86, произведен по лиценци у крагујевачкој „Застави“. Анализа слабих тачака „батајничког“ решења довела је до пројекта вешања са конструкцијом која је на три тачке везана за барку – две хоризонталне пречке

ОДЛИКЕ МИТРАЉЕЗА МК II

маса	10,7 kg
дужина.....	1.016 mm
дужина цеви	610 mm
брзина гађања.....	1.150 метака у минути или 19 метака
почетна брзина зрна	825–950 m/s

и једном решеткастом, која је постављена вертикално и солидно је амортизовала вибрације у гађању. Израђен је електромеханички уређај за репетирање и кочење митраљеза са електромотором и ланчаним механизмом за пренос снаге. Слаба тачка са довођењем муниције одозго решена је постављењем уводника са доње стране митраљеза и муницијских кутија у кабини на месту задњих седишта. Митраљез М86 нове производње имао је знатно већу поузданост од престарелог МК II, затим већи ефикасан домет, а ново решење конструкције побољшало је поузданост и обезбедило добро груписање погодака.

Митраљез је уграђен на леви бок „гаме“ број 12928, као додатно наоружање, јер су задржани носачи КПУ-21 за „маљутке“. ■

Александар РАДИЋ

МИТРАЉЕЗ КАЛАШЊИКОВА

Славни конструктор Михаил Калашњиков потписао се као аутор универзалног пушкомитраљеза и митраљеза ПК (Пулмёт Калашникова), који се користи у десетинама оружаних сила широм света. Изворни модел ПК усвојен је у наоружање СССР 28. децембра 1961, а тенковски ПКТ са електрокидачем и тежом и дужом цеви 2. децембра 1962. године. Модернизација је усмерена на смањење масе, па ПКМ из 1969. године има масу од 7,5 kg, а основни модел ПК девет килограма. У крагујевачкој „Застави“ још средином седамдесетих година радило се на освајању ПКМ. После набавке лиценце за тенк Т-72М из СССР је примљена документација за ПКТ, па је „Застава“ паралелно увела у производњу два модела – пешадијски М84 са ножицама и треножним постољем и тенковски М86.

Крагујевачки М86, као и оригинал, користи муницију 7,62×54Р милиметара.

Војска Србије нема „газеле“ са стално уграђеним митраљезима, али на вежбама се могу видети стрелци из Специјалне бригаде са пушкомитраљезом М84 у рукама на боку лешелице (Александар Радић)

ШЕСТ ДЕЦЕНИЈА ОД ИСКРЦАВАЊА МИРОВНИХ СНАГА ЈНА НА СИНАЈУ

СИНАЈА ПЛАВИХ ШЛЕМОВА

Свечаношћу у Центру за мировне операције Војске Србије обележен је дан те јединице – 17. новембар, као и јубиларних шест деценија од искрцавања првих мировњака са ових простора у оквиру УН снага 1956. године на Синају.

Празник Центра обележава широм света, радно и са плавим береткама, и 320 српских мировњака, који су тренутно ангажовани у десет мисија УН и ЕУ. Поводом јубилеја тог дана плаве беретке опет су ставили и ветерани – учесници мисија на Синају, у Анголи, Ираку и Ирану – које је свечаност окупила.

ВЕЛИКИ ПОДУХВАТ И ЗА МНОГО ВЕЋЕ АРМИЈЕ

Честитајући празник, заменик команданта Здружене оперативне команде Генералштаба Војске Србије генерал-мајор Славољуб Јанићијевић подсетио је колико је тај дан важан датум из наше историје, јер је искрцавање југословенске војске на Синај давне 1956. године био велики подвиг и за много веће, и у то време, и боље опремљене војске света, него што је тада била ЈНА.

– И поред тога, југословенски одред остао је у сећању УН као први контингент који је у неку од мисија УН ушао у зону операције и током 22 ротације, практично,

ТРОБОЈКА У СЛУЖБИ МИРА

Дан Центра за мировне операције установљен је прошле године као сећање на 17. новембар 1956. када је на Синају искрцана претходница првог југословенског одреда, коју су чинила 44 припадника. Том мировном операцијом започело је учешће југословенских снага у мировним мисијама. Наиме, као једна од земаља оснивача Уједињених нација, Југославија се, осим политичког и дипломатског ангажмана, још половином прошлог века определила за учешће у мировним операцијама под окриљем УН. Припадници ЈНА, од 1956. до 1993. године, учествовали су у шест мировних мисија, а највише „плавих шлемова“ са ознакама ЈНА ангажовано је у мисији UNEF 1 на Синају од 1956. до 1967, где је у оквиру 22 ротације учествовало 14.265 мировњака ЈНА.

Значајан јубилеј посвећен првом учешћу оружаних снага са простора Југославије ван граница своје земље у међународним мировним снагама обележен је свечаношћу у Центру за мировне операције. Најдрагоценије сведочанство о томе како се чувао мир на „врелом песку” Синајског полуострва, свакако су биле живописне приче ветерана одреда ЈНА.

изнео целокупну мисију. На тим традицијама и сећањима и Центар за мировне операције, данас, као референтна јединице наше војске намењена за мировне операције, обуком, припремом и подршком ангажованих снага Војске Србије доприноси да наша земља, наши тимови, водови, чете и контингенти, медицински састави, војни посматрачи и штабни официри, потпуно спремни и опремљени доприносе угледу Републике Србије и Војске Србије широм света – нагласио је генерал Јанићијевић, додајући да су припадници Центра између два празника успешно реализовали све задатке.

ЗНАЊЕ И ЕНТУЗИЈАЗАМ

Према речима начелника Центра за мировне операције пуковника др Миливоја Пајовића, снага и способност сваке војне јединице, као и сваког другог колектива, почива на знањима и ентузијазму сваког њеног члана.

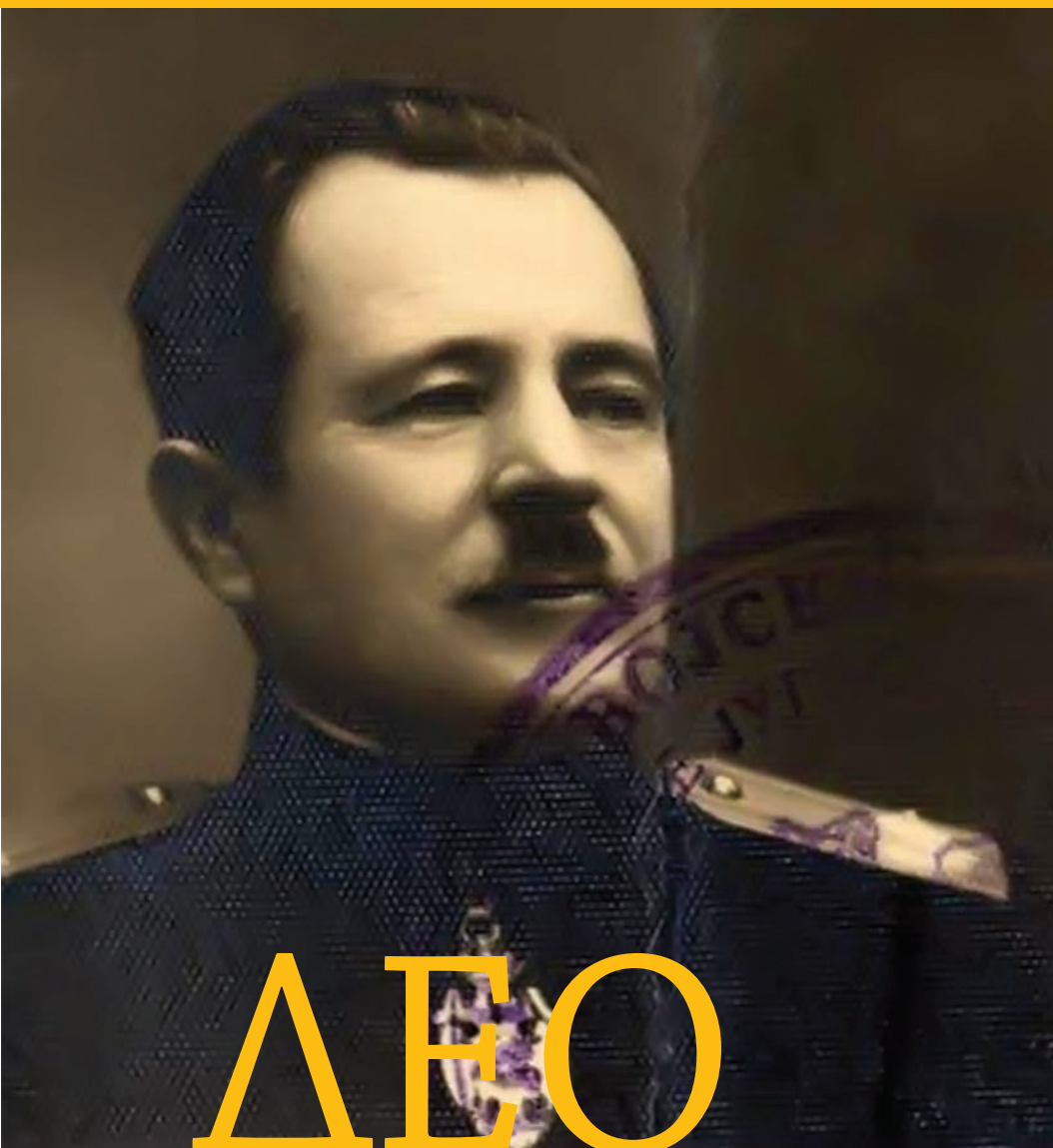
– Наш дан слаavimo у знак сећања на људе који су пре 60 година на данашњи дан отпочели мировне операције. На њиховим стазама, ми данас настављамо даље – поручио је начелник Центра за мировне операције.

Он је подсетио да је Центар у години за нама, између осталог, добио сертификат УН за извођење Курса за штабне официре, да је примљен у две међународне асоцијације земаља учесница мировних операција, остварујући истовремено непосредну сарадњу са центрима за мировне операције оружаних снага из Босне и Херцеговине, Немачке, Мађарске и Аустрије.

Током свечаности приказан је и кратак филм „Шест прича из Синаја”, који је својеврсно сведочанство ветерана, припадника ЈНА, о задацима и свакодневном животу одреда ЈНА током боравка у мисији UNEF на Синајском полуострву. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

ДЕО

ЧЕЛИЧНЕ КЛАСЕ

Милан Ј. Радојевић рођен је 14. октобра 1881. године у селу Бачина, срез Темнићки, бановина Моравска, од оца Јанићија и мајке Милеве. По завршеном шестом разреду гимназије, 1. септембра 1899, ступио је у 32. класу Војне академије, коју је завршио 15. августа 1901, када је произведен у чин пешадијског потпоручника, заједно са легендарним Драгутином Гавриловићем, војводом Војиславом Танкосићем, један од оснивача Црне руке, Војином Поповићем – Војводом Вуком, Милутином Недићем, касније армијски ђенерал, вршилац дужности начелника и начелник Главног генералштаба, командант армије и министар војске и морнарице, Бранивојем Јовановићем – Војвода Брана, Богданом Хајнцом,

Милорадом Петровићем Лордом ... Ова класа поднела је највеће жртве за време балканских ратова и Првог светског рата – од 194 официра погинуло је њих 59. Због великог одзива у добровољце за четничко ратовање 32. класа Војне академије добила је у српској војсци назив „челична класа“. У балканским ратовима и Првом светском рату она је дала 64 носиоца Карађорђевог звезде са мачевима.

Рат је Милана Ј. Радојевића затекао на положају команданта Другог батаљона Деветог пешадијског пука другог позива до 24. новембра 1914, а од 23. јануара до 8. октобра 1915. био је командант Аде Циганлије, а тиме и командант прве српске речне флотиле. Као командант Аде Циганлије учествовао је и у формирању речне флотиле, која му је била потчињена све време.

Борба на рекама

Пуцањ са монитора „Бодрог“ био је знак за почетак Првог светског рата, али и да ће речне ратне флотиле одиграти значајну улогу у том рату. Јакој аустроугарској флотили Србија се није имала чиме супротставити, јер није поседовала речне ратне бродове ни одговарајућу обалску артиљерију за дејства против оклопљених монитора.

Речну флотилу било је могуће формирати за кратко време искључиво за ограничена дејства на фронту око Београда. Стварана је на Сави код Аде Циганлије, која је штитила рукавац код Чукарице од погледа са леве обале, а прилазе су штитиле минске препреке, савезничке торпедне батерије и морнаричка далекометна артиљерија.

Најинтензивније припреме за одбрану од напада преко Дунава и Саве обављене су у току ишчекивања офанзиве немачких снага под командом фелдмаршала Макензена октобра 1915. године. У то време српска речна флотила већ је имала оклопљени брод „Тимок“, оклопљени чамац „Јадар“, брзи моторни чамац „Слободу“ са руском посадом, моторне чамце „Победа“ и „Свети Ђорђе“, више шлепова и око 100 чамаца.

„Наоружани митраљезима, српски бродови су патролисали на Сави и Дунаву“, како пише Младен Ст. Ђуричић. „Често пута су се упућивали и у извиђање уз Дунав, па је капетан Милан Мишић са бродом ‘Тимок’ продро у Нови Сад, извршио извиђање, изазвао панику у Пристаништу и окренуо натраг гоњен и засипан ватром. Стигао је у Београд пробијених груди. Ипак је преболео рану“.

„Јадар“ је био први српски новосаграђени ратни брод. Поринут је у Саву 6. августа 1915, а изграђен је у новоформираном војном бродоградилушту на Сави код Чукарице. Брод је имао два митраљеза у куполи. Коришћен је и за полагање мина на Сави и Дунаву.

Датум поринућа „Јадра“ проглашен је за Дан Речне флотиле.

ДУЖНОСТИ

Милан Радојевић унапређен је у чин пешадијског поручника 18. марта 1905, капетана 14. јануара 1910, капетана прве класе 12. јула 1912, мајора 12. новембра 1913. и потпуковника 1. октобра 1915. године. Чин геодетског пуковника добио је 14. октобра 1920. године.

У војничкој каријери обављао је дужности водног официра у 12. пешадијском пуку до октобра 1905, у барутани „Обилићево“ до децембра 1905, у 12. пуковској окружној команди до априла 1906, у 16. пешадијском пуку и 2. пешадијском пуку до 24. фебруара 1907, у Географском одељењу Главног ђенералштаба до септембра 1912, топографа у Штабу 2. армије до октобра 1913, у Географском одељењу Главног ђенералштаба до јула 1914, команданта Другог батаљона Девог пешадијског пука другог позива до 24. новембра 1914, команданта Аде Циганлије, а тиме и команданта прве српске речне флотиле од 23. јануара до 8. октобра 1915. године, команданта Другог батаљона Седмог пешадијског пука другог позива до 18. новембра

Српској флотили придодат је и енглески торпедни чамац, наоружан са два торпеда 450 mm и брзометним аутоматским топом „Хочкис“ калибра 47 mm, са енглеском посадом. Поред патролирања, тај чамац је извео два торпедна напада на бродове код Земуна.

Опсежни задаци флотиле

Главна дејства српске речне флотиле била су на Сави и Дунаву, код Београда. Српска речна флотила одржавала је везу између десне обале Саве и мостобрана на Великој Ади Циганлији, коју су поселе српске трупе, штитила комуникацију Београд–Обреновац, потпомагала прелазак српских трупа у Срем, минирала пловне путеве и обављала извиђачку службу. Била је потчињена Команди Велике Аде Циганлије, чији је командант био потпуковник Милан Ј. Радојевић – први командант Речне флотиле.

За време преласка јединица фелдмаршала Макензена 6/7. октобра 1915. године, јединице српске речне флотиле учествовале су у борбама на простору од Чукарице до порушеног савског железничког моста. Бродови флотиле пружали су непријатељу жесток отпор, нападајући његова пловна средства за прелазак. Смелим нападима српски чамци су често продирали у позадину непријатеља и спречавали довожење појачања његовим јединицама, које су успеле да пређу на Аду. За време тешких и крвавих борби, јединице флотиле одржавале су и поново успостављале телефонске везе са десном обалом Саве, превозиле браниоцима острва појачања у људству, а приликом повлачења српских копнених снага учествовале су у евакуацији острва.

Антоније Ђурић у свом фељтону „За част отаџбине“ пише:

„... Оклопљени шлеп, који је служио за прихват посаде са Мале Аде, потопљен је... Моторни чамац ‘Слобода’ разнесен је као да је од картона.“

1915, команданта Трећег батаљона 19. кадровског пешадијског пука до 20. децембра 1915, команданта Бродарске команде у инжињеријском одељењу Врховне команде, од 21. децембра 1915. до марта 1919. године, шефа Војнодрумског одсека Саобраћајног одељења Врховне команде до 4. маја 1920, шефа слагалишта одсека Војногеографског института до 12. новембра 1923, шефа репродуктивног одсека Војногеографског института до 21. фебруара 1940. године.

Учествовао је у српско-турском рату 1912/1913. године, српско-бугарском рату 1913. и Првом светском рату 1914–1918. године.

Два пута је рањаван у ослободилачким ратовима – на друму Мустафа Паша – Једрене, 10. јануара 1913, у кук десне ноге и на Суворору, 18. новембра 1914, у десну ногу. Као последицу рањавања имао је краћу ногу за два центиметра, укочено колено, реуматизам...

Пензионисан је и преведен у резервни састав Војске Краљевине Југославије 21. фебруара 1940. године.

У мрак, моторни чамац 'Победа' односи посади на Малој Ади храну. Цела флотила поседа своје објекте, готова да се упусти у борбу. Енглески мајор Кер очекује наређење својој шалупи која је заједно са осталим објектима под сталном шрапнелском ватром.

Ни у поноћ оркан не престаје.

Седмог октобра наставља се паклена ватра. Флотила крстари између Мале Аде и Чукарице, пошто је телефонска веза стално у прекиду. Око два часа, по поноћи, командир мртве страже са Велике Аде према Црпари јавља да непријатељ подиже мост. Одмах се у извиђање упућују енглеска шалупа и оклопљени чамац 'Јадар'. Шалупа са дрвеним коритом, дочекана ватром, враћа се. 'Јадар' продужује пут узводно, али не примећује ништа на води...

... 'Победа' и 'Свети Ђорђе' наизменично одржавају непрекидну везу с Малом Адом на коју Немци такође нападају. Упућује се једно одељење са обичним чамцима ради сваке евентуалности, пошто су све телефонске везе покидане. Моторни чамац 'Свети Ђорђе' је онеспособљен...

... У зору 'Јадар' прелази на Малу Аду и преноси прву групу заробљених Немаца. Они изјављују да су дошли са руског фронта до Батајнице, па трчећим кораком до Аде Циганлије, јер су два часа каснили са прелазом. Прочитана им је, пре напада, заповест да пред собом имају непријатеље какве до сада нису имали, који се херојски боре на свом земљишту.

Следећи дан 'Победа' превози муницију на Малу Аду. Чим се појављује на Сави, дочекује је један митраљез са савског железничког моста и онеспособљава.

Нешто поподне у један мах чују се громки узвици на Малој Ади, а потом настаје громка тишина. 'Јадар', на кога је тог часа претоваривана муниција за посаду Мале Аде, полази у извиђање. Али чим се појавио иза низводног врха Велике Аде дочекују га два митраљеза са Мале Аде. То је значило да се посада Мале Аде часно одужила свом позиву и до последњег метка одржала у борби, да би завршила ножем у прса".

„Јадар“ је скренуо узводно и отворио ватру с бока и иза леђа Немаца. После дејства морао се повући.

Иза Велике Аде Циганлије били су постављени шлепови, испуњени земљом и песком, из којих су браниоци Београда пружали снажан отпор и наносили непријатељу тешке губитке. У тим борбама готово сви бродови претрпели су тешка оштећења. Немци су потопили чамце „Победа“ и „Свети Ђорђе“, који су одржавали везу са Малом Адом Циганлијом, а потом и оклопни шлеп за време прихвата посаде са Мале Аде Циганлије. Нешто касније потопљен је и чамац „Слобода“, чија је посада скинула митраљез и наставила да се бори на Ади.

У четири часа 8. октобра наређено је да се импровизирана речна флотила потопи, 4. батаљону 10. кадровског пука да се повуче са Велике Аде Циганлије и инжењерцима да поруше мост.

Потапање

Био је то крај српске речне флотиле, која је импровизирана и дејствовала само два дана, али је свој задатак ис-

Српска речна флотила

Оклољени чамац „Јадар” у њовидби њоред Аге Циганлије

пунила у потпуности и превазишла своје могућности. Била је то прва наша речна ратна флотила, која је располагала са скромним и малим пловним објектима из речног бродарства, добила је и први српски ратни брод – „Јадар”. Имала је људство састављено од старца и омладинаца, али високог морала и одлучно да брани отаџбину. Она је постигла значајне резултате, што се најбоље види из оперативног дневника Макензенових снага при форсирању Дунава и Саве, по коме је било предвиђено уништење те флотиле још на почетку артиљеријске припреме и планирано обезбеђење места преласка на ушћу Саве у

ОДЛИКОВАЊА

Милан Ј. Радојевић одликован је Златном медаљом за ревносну службу (1913. и 1917), Златном медаљом за храброст (1924), Белим орлом 4. степена, Карађорђевоом звездом 4. степена са мачевима (1920) за заслуге у одбрани Београда, Орденом Светог Саве 4. и 3. степена, Белим орлом 3. степена, Југословенском круном 4. и 3. степена, Споменицом Краља Петра Првог, Споменицом за српско-турски рат 1912/1913. године, Споменицом за српско-бугарски рат 1913. године, Споменицом за рат за ослобођење и уједињење 1914–1918, Албанском споменицом 1915, Енглеским орденом Д.С.С. (1916), Француским ратним крстом дивизијског ранга (1919) и Грчким ратним крстом (1919).

Дунав пловним јединицама аустроугарске флотиле од изненадних напада српских патролних чамаца.

Борба српске речне флотиле у Првом светском рату заслужено заузима истакнуто место у херојској одбрани Београда, а у историју ратовања ушла је као још једна флотила формирана у току рата. С обзиром на значај који је имала у рату, доказала је да се без специјално обучених и опремљених пловних снага не могу успешно изводити борбена дејства на пловним рекама, какве су Дунав и Сава.

Борбе за Аду Циганлију један страни новинар овако је описао:

„Пролазећи поред овог ниског, дугачког и жбуновитог острва, на коме су и данас ретка висока дрвећа изрешетана пушчаним зрнима, а положене гране и данас леже, живо ме подсећа да је сваки жбун и свака стопа ове влажне земље натопљена крвљу храбрих бранилаца и многобројног исто тако храброг нападача.

Путнице, иди мало више на Баново Брдо, па погледај многобројне хумке оних који су дали своје животе на овом острву. Тамо почивају један крај другог храбри браниоци и њихови противници из далеке Немачке, на домаку Београда, за који су пали”.

У Београд се и није могло другачије, само преко мртвих бранилаца. Браниоци нашег главног града остали су доследни својој заклетви – само преко њих мртвих непријатељ може проћи. Пет хиљада мртвих за свој град, од шеснаест хиљада бранилаца, не рачунајући погинуле грађане од бомбардовања. ■

(Наставак у следећем броју)

ЕКИПА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ НА 49. СВЕТСКОМ ВОЈНОМ ПРВЕНСТВУ У ОРИЈЕНТИРИНГУ

БУСОЛА ПРАВАЦ БРАЗИЛ

Иако је део екипе отпутовао у Сао Педру право са вежбе „Словенско братство 2016” или ангажовања у Копненој зони безбедности, то их није омело да постигну најбољи пласман икада на светским војним првенствима. Појединачно најбоље резултате на средњој дистанци постигао је капетан Синиша Савић, а на дугој његов колега Жељко Ђорић.

Екипа Војске Србије у оријентирингу учествовала је, од 18. до 23. новембра, на 49. светском војном првенству у Бразилу. Чинили су је мајор Милован Милић и капетани Дејан Поповић, Слободан Ивковић, Жељко Ђорић, Саша Војновић и Синиша Савић.

Екипе су биле смештене у морнаричкој бази Војске Бразила у Сао Педру, 140 километара северно од Рио де Жанеира, док је такмичење организовано у околини Рио дес Остраса, 80 km северније.

Кренуло је тренингом, а истог дана, у поподневним сатима, такмичење је свечано отворено пред високим званицама из CISM-е, Војске Бразила, цивилних структура и такмичара из 26 армија света: Бразила, Уругваја, Чилеа, Еквадора, Венецуеле, Кине, УАЕ, Турске, Грузије, Русије, Пољске, свих балтичких и скандинавских држава, земаља Бенелукса, Француске, Немачке, Аустрије, Словеније, Швајцарске и Србије.

Први такмичарски дан обележила је трка на средњој дистанци, око пет километара. Екипа Војске Србије заузела је 12. место, што је добар резултат, ако се зна да за десетак репрезентација наступају професионални спортисти.

Сутрадан су на ред дошле дуге дистанце. Према карти, стаза је била дуга 13,1 km, што значи да такмичари прелазе око 16–17 km уз 400 m успона и 26 контролних тачака, на изузетно тешком терену, уз велику влажност и високу температуру. Наша екипа је ту заузела 14. место.

Након дана паузе и обиласка лепог туристичког места Бузиоса, у истом граду одржано је такмичење штафета које се није бодовало за екипни пласман.

Капетан Дејан Поповић сведочи да није било нимало лако.

– Ту се грешке не праштају. Екипа Војске Србије дала је максимум, и више од тога, па су, иако нам термин такмичења није ишао наруку, постигнути добри резултати. Био је то, упркос тешкоћама, наш најбољи пласман од 2014. године, од када учествујемо на светским војним првенствима – каже Поповић и истиче да је појединачно најбољи резултат на средњој дистанци постигао капетан Синиша Савић, а на дугој његов колега Жељко Ђорић. Екипни победници били су Швајцарци у мушкој и Русиње у женској конкуренцији.

Технички руководиоца екипе, уједно и такмичар, мајор Милован Милић, поред такмичења, имао је и протоколарне обавезе. Он истиче да су организатор и учесници такмичења исказали велико поштовање према екипи наше војске у Бразилу.

– Представници Кине и УАЕ изразили су жељу да учествују на неком нашем такмичењу у оријентирингу, као што је „Копаоник опен”. Представник Финске, земље домаћина наредног 50. првенства, изразио је наду да ће на том такмичењу учествовати и екипа Војске Србије. Најавио је да ће након завршетка Светског војног првенства бити организована Јукола – најпознатије штафетно такмичење на свету у оријентирингу, са 12.000 такмичара само у мушкој конкуренцији.

Капетан Слободан Ивковић каже да су за учешће наше екипе на 49. светском војном првенству у оријентирингу

КАРТА И КОМПАС

Оријентринг је спорт где такмичар(ка) уз помоћ карте и компаса треба да за најкраће могуће време пронађе на терену одређени број контролних тачака и то оним редоследом којим је нацртано на карти. За разлику од атлетског кроса, где се трчање у природи изводи на обележеној стази одређене дужине, у оријентирингу се такмичари крећу по непознатом терену (стази). Користе се помоћним реквизитима: специјалним картама тог терена и компасом. Из тог проистиче и основни задатак у оријентирингу – у сваком тренутку такмичар(ка) мора знати где се налази и, на основу свог знања, физичке спремности и искуства у читању карте, мора да донесе одлуку о томе којим правцем ће се кретати, како би најбрже обишао стазу и пронашао све контролне тачке.

пресудни били подршка и разумевање команданата јединица, а посебно министра одбране и шефа делегације Србије при CISM-и бригадног генерала Синише Радовића.

– Веровао је у нас и желео да наставимо континуитет учешћа на светским војним првенствима. Поред такмичарског дела, од генерала Радовића добили смо задатак да сагледамо и друге аспекте такмичења како бисмо учили и постали кадри да и ми организујемо прво регионално, а касније и светско војно првенство – каже капетан и додаје да је одлазак екипе ВС на такмичење помогао и Аеродром „Никола Тесла“.

О гостољубивости домаћина могло би се много рећи. Капетан Војновић истиче да је свака екипа имала свог домаћина који је био на располагању 24 часа.

– Ако нису са нама, онда би нам сваку нову информацију јављали телефоном тако да смо у сваком тренутку

НЕШТО О БРАЗИЛУ

Бразил је пета највећа земља на свету према површини и броју становника, којих има више од 200 милиона. Главни град је Бразилија (од 1960) и данас броји два и по милиона становника. Сао Паоло је најнасељенији град у Јужној Америци и у граду живи више од 12 милиона становника, а са предграђима тај број прелази 17 милиона. Рио де Жанеиро други је највећи град те земље. Званични језик је португалски, док се у остатку Јужне Америке говори шпански. Бразил је осми у свету по величини економије, земља је позната по фудбалу, кафи, карневалима, самби, изузетној путној мрежи и по томе што је друга у свету по броју аеродрома. Оружане снаге те земље чине: Копнена војска, Ратна морнарица и Ратно ваздухопловство. Представља највеће оружане снаге у Јужној Америци са око 330.000 војника и официра. Бразилска војска, посебно копнена компонента, све више је укључена у цивилне програме, едукацију, здравствену негу и помажу у изградњи путева, мостова и железнице по целој држави.

били у току дешавања. Посебна прича је возач комбија, који је на дан одласка екипа са такмичења био прави неформални водич нашим припадницима, којима је шест сати до полетања авиона представио знаменитости Рија, иако не зна ни реч енглеског. То нас није омело да се разумемо и наденемо му име – Амиго, јер му је фудбалски идол Рамбо Петковић. ■

С. САВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ
ВОЈНА АКАДЕМИЈА

РАСПИСУЈЕ

ЈАВНИ КОНКУРС

за избор и поновни избор у звање наставника

А) ПОЉЕ ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

1. избор једног наставника за ужу научну област Оператика у звање ванредног професора,
2. избор једног наставника за ужу научну област Социологија у звање доцента,
3. избор два наставника за ужу научну област Менаџмент у одбрани у звање доцента и
4. избор једног наставника за ужу научну област Економска теорија и политика у звање доцента.

Б) ПОЉЕ ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИХ НАУКА

1. поновни једног наставника за ужу научну област Електротехника и електроника у звање доцента,
2. избор једног наставника за ужу научну област Инжењерство убојних средстава у звање доцента,
3. избор једног наставника за ужу научну област Снабдевање у звање доцента,
4. избор четири наставника за ужу научну област Транспорт и организација рада у звање доцента,
5. избор једног наставника за ужу научну област Ваздухопловно машинство у звање доцента,
6. избор једног наставника за ужу научну област Моторна возила и мотори у звање доцента,
7. избор два наставника за ужу научну област Системи наоружања у звање доцента и
8. избор једног наставника за ужу научну област Инжињеријске конструкције у звање доцента.

В) ПОЉЕ ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИХ НАУКА

1. избор једног наставника за ужу научну област Заштита животне средине у звање доцента.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА

1. да кандидат поседује научни степен доктора наука из области за коју се бира,
2. да кандидат није правоснажно осуђиван за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи,
3. да је кандидат професионално војно лице за избор у звање наставника на редном броју А1, А2, А3, А4, Б2, Б3, Б4, Б5, Б6, Б7 и В1 и војни службеник за избор у звање наставника на редном броју Б1 и поновни избор у звање наставника на редном броју Б8.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА

1. да испуњава услове за избор и поновни избор у звање доцента из члана 16. и члана 17. Правилника о стицању звања наставника на Универзитету одбране („Службени војни лист” број 21/16);
2. кандидати за избор у звање доцента приступно предавање ће одржати 15. 12. 2016. године на седници Наставно-научног већа Војне академије. Приступно предавање траје најдуже 20 минута, као прва тачка дневног реда. Тему бира канди-

дат, с тим да она мора да буде из уже научне области за коју конкурише за избор у звање доцента.

ДОКУМЕНТАЦИЈА КОЈА СЕ ПОДНОСИ УЗ ПРИЈАВУ НА КОНКУРС

Уз пријаву на конкурс кандидати прилажу:

1. документацију према Упутству за припрему конкурсне документације и израду извештаја за избор у звање наставника (Одлука Сената број 7/56 од 20. октобра 2016. године), које је објављено на интернет страници Универзитета (Војне академије),
2. попуњен одговарајући образац Извештаја комисије о пријављеним кандидатима за избор у звање наставника (СД),
3. уверење надлежног органа МУП-а о непостојању правоснажне пресуде за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи,
4. сагласност претпостављене команде за ангажовање у наставном процесу у оквиру студијских програма Војне академије.

Правилник о начину, поступку и ближим условима стицања звања наставника и Упутство за припрему конкурсне документације и израду извештаја комисије за избор у звање наставника налази се на интернет страници Војне академије.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Пријаве на конкурс за избор у звање наставника подnose се на адресу Војне академије: **Генерала Павла Јуришића Штурма 33, Београд, са знаком „конкурс за избор и поновни избор у звање наставника”.**

У пријави обавезно навести адресу и телефон, ужу научну област и звање за које се пријава подноси.

Непотпуне и неблаговремено поднете пријаве неће бити разматране.

Конкурсна документација неће се враћати кандидатима.

Конкурс је отворен 30 дана, рачунајући од првог наредног дана од дана објављивања.

ВАЖНА НАПОМЕНА

Кандидати који буду изабрани у звања наставника неће бити постављени на формацијска места наставника у Војној академији, већ ће права и обавезе наставника остваривати са формацијског места на ком су већ постављени, а у складу са чланом 73. став 4–6 Закона о високом образовању („Службени гласник РС”, бр. 76/2005, 100/2007-аут. тум., 97/2008, 44/2010,93/2012, 89/2013, 99/2014, 45/2015-аут. тум. и 68/2015). ■

ИСПРАВКА

У другој штампаној књизи Уџбеника интерне медицине (СЕСИА), у поглављима 514 – Болести уста и плувачних жлезда и 518 – Карцином главе и врата, дошло је до грешке у навођењу имена преводиоца. Уместо имена Божидара Јаковљевића које је наведено, треба да пише име проф. др Милована Димитријевића. Суиздавач, Медија центар „Одбрана” извињава се због настале грешке.

In memoriam

49

НИКОЛА ОТАШ

карикуриста

Након кратке болести, 22. новембра преминуо је наш драги колега и дугогодишњи сарадник „Одбране“, карикатуриста Никола Оташ.

Рођен је у Делиблату, у Банату, а последње деценије живота провео је у Београду. Пре тога живео је у Сплиту, где је похађао Морнаричко-техничку средњу војну школу и био официр на подморници. Студирао је и на Филозофском факултету, Одсек ликовних уметности. Карикатуром се бавио од 1980. године. Учествовао је на многим фестивалима, на којима је често и награђиван.

Био је члан УЛУПУДС-а и верни сарадник листова које издаје Министарство одбране. Годинама је пером бриљантно сецирао стварност и увек погађао у центар. Виртуозно скретао

пажњу на невидљиве слојеве стварности. Текстови у „Војсци“ и „Одбрани“, илустровани његовим карикатурама, добијали су посебну драж и својеврсни печат.

Креирао је сопствени поглед на свет. Част нам је што смо повремено били део њега. ■

В. В.

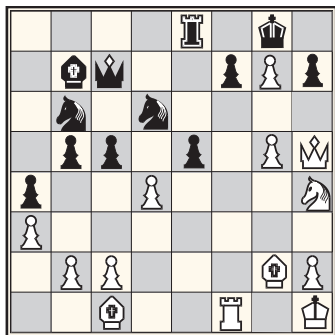

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

УСПОМЕНА НА ВЕЛЕМАЈСТОРА ДРАГАНА ПАУНОВИЋА

Недавно је у Шпанији, у Ла Коруњи где је живео од 2003. године умро наш велемајстор, репрезентативац и тренер Драган ПАУНОВИЋ у 55 години. Остаће упамћен по многим креативним остварењима, по дружељубивости и великој вољи да помогне. Доносимо партију у којој је Драган Пауновић виртуозно савладао Дмитрија Светушкина на једном турниру у Шапанији 2012. године.

Драган ПАУНОВИЋ (Србија) – Дмитриј СВЕТУШКИН (Молдавија) 1 : 0
Отворен турнир Рокетас дел Мар (Шпанија), 2012.
Обрнута холандска одбрана

Позиција на дијаграму:

Бели: Kh1, Dh5, Tf1, Lc1, Lg2, Sh4, пешаци a3, b2, c2, e4, g5, g7, h2 (13 фигура)

Црни: Kg8, Dc7, Te8, Lb7, Sb6, Sd6, пешаци a4, b5, c5, e5, f7, h7 (12 фигура)

(1)g3 d5 (2)Lg2 Sf6 (3)d3 c6 (4)f4 g6 (5)Sf3 Db6 (6)e3 Lg7 (Пауновић овде показује сву раскош свог талента играјући неувобичајеним путем како би изненадио противника) (7)0-0 Sbd7 (8)Sc3 0-0 (9)Kh1 Te8 (10)e4 Dxe4 (11)dxe4 e5 (12)f5 Dc7! (црни спрема контранапад са b5) (13)Sh4 b5 (14)a3 a5 (15)Df3! Lb7?! (требало је La6 јер црни мора да спречи прелазак белог скакача са c3 на g3, како не би дошло до неодбрањивог напада белих фигура) (16)g4 Sb6?! (17)Se2 Sc4 (18)Sg3 Sd6 (19)g5 Sd8 (20)Le3 Sb6 (21)Tad1 Sdc4 (22)Lc1 a4 (црни је своје фигуре већином пребацио на дамино крило као да не види опасност на краљевом крилу) (23)Sh5! Cxh5 (24)f6! Tad8 (25)fxg7 Txd1 (26)Dxd1 Sd6 (27)Dxh5 c5 (види дијаграм)

(27)Tf6! Dd7 (црни више нема могућности да се спасе јер је напад белог неодбрањив) (28)Th6 Sxe4 (30)Txh7 Sf2+ (31)Kg1 Sh3+ (32)Kf1. Црни предаје јер нема одбране од мата

Коњићеви скокови

Крените од обележених поља, као скакач у шаху, по путањи у облику слова Г, тако да добијете две народне пословице.

КОЊИЋЕВИ СКОКОВИ

	-ко	кри-	
-гне,	не-	по-	-ћи.
пра-	-мо-	А-	-вда
-ће	-мо-		не
	-вда	по-	

И-	-је	-сре-	зло-
-ће.	-чи-	-го	ни-
ни-	-сто-	-ка	не-
-на	до	-ја	дру-
-ри-	-шта	и	сли-

Решење судоку – водоравно – водоравно: 6-8, 4-7, 2-9-5, 9-1, 3, 4-8, 5-7, 2-9-8, 1-3, 3-5, 6, 4-7-1, 7, 4-3, 9, 4-1-6, 5, 8-2, 6-2, 9-5-4, 3-7, 1-7, 2, 5-8, 3-5-4, 7-8, 6-2.

РЕШЕЊЕ ШАХОВСКИХ ПРОБЛЕМА ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА:

Проблем број 1. – 1. Kf3! Te4, (Tf4, Tg2, Tg3, Tg5, Th4) 2. Kxe4 мат (Kxf4 мат, Kxg2 Мат, Kxg3 мат, Dh2 мат, De5 мат)

Проблем број 2. – 1. Db7! Td8 2. Db3 Ta8 3. Ld3 Th1+ 4. Lb1 Th8 5. Dc3 Th7 6. Df6 f2 7. Sxh7 f1D 8. De7 мат или Df8 мат.

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЋОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
17								18							19		
20									21								22
23			24							25							
26					27						28						
29							30						31				
32								33								34	
35		36							37								
38				39						40							
41						42						43					
44								45						46			
47									48								
49				50						51							

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: доурати, аутократ, ако, а, агитатор, опасност, м, нпр. линоксин, пластика, Ирати, акроними, етанол, нетачан, евокатор, ташт, ждеравост, вакероси, МЕ, иј, Тристана, алабастар, њена, отијатар, шинтери, елерон, Живомира, талас, Романија, Иријан-ка, Ана, и, Атиконак, Национал, т, јен, лакирери, инвалиди.

ВОДОРАВНО:

17. Које је налик на рогаљ, 18. Неправилан глагол (грч.), 19. Војно-обавештајна агенција (скр.), 20. Спољни, спољашњи (лат.), 21. Локомотиве са десет точкова, 23. Ситан део течности, 24. Велики талас, 25. Продавачице цвећа, 26. Страно женско име (преметнуто АРЕНА), 27. Јединствене, као уникати, 28. Церемонија, 29. Салата од зелених краставаца, белог лука, киселог млека, уља и соли, 30. Плод маслине, 31. Град у Италији (преметнуто ТИСА), 32. Надмашити висином, 33. Оставилац, завештач (лат.), 34. Грчко слово, 35. Јака играћа карта, кец, 36. Становница Анадолије, 37. Хиљаду литара, 38. Бивши француски фудбалер, Лоран, 39. На начин рибара, 40. Женско име, Ирија, 41. Расипања, 42. Ушни лекар, 43. Котур плетен од цвећа и зеленила, 44. Почетно слово имена или презимена, 45. Изглед неког предела (мн.), 46. Велико језеро у Северној Америци, 47. Полагач матуре, 48. Који тежи за јединством или уједињењем, 49. Речно острво, 50. Умазати, испрљати, 51. Девојчурак.

УСПРАВНО:

1. Јединица ПВО ВС која обележава свој празник 24. новембра (250-та), 2. Звер из породице мачака, 3. Иницијали наше глумице Ковић, 4. Хемијски елемент, астат, 5. Словеначка телеграфска агенција, 6. Јединења телура, 7. Расположен за рад, 8. Лик из Андрићеве приче, 9. Са тог места, 10. Иницијали историчара Екмечића, 11. Нагласци, 12. Мужјак лавице, 13. Хирург, 14. Тамни делови дана, 15. Заразна клица, 16. Повећање плодности земљишта, 18. Продукт асимилације, 19. Палске коморе за жалбе, 20. Проналазачица геровитала, 21. Име глумице Кински, 22. Произвођач катрана, 24. Манастир код Ћуприје, 25. Тон мале фреквенције, 27. Костурница (лат.), 28. Изгубити на тежини, 30. Тулац, тул, 31. Оливерова имењакиња, 33. Гробница испод цркве, 34. Средства за штавање коже, 36. Асимова имењакиња, 37. Врста спортских чамаца, 39. Име македонског револуционара Гулија, 40. Приморски бор, 42. Врста папагаја, 43. Менаџерски акциони план (скр.), 45. Иницијали глумца Која, 46. Земљишна мера.

КОНКУРС ЗА НОВИНАРСКУ НАГРАДУ „ИВАН МАРКОВИЋ” ЗА 2016. ГОДИНУ

Медија центар „Одбрана” додељује Новинарску награду „Иван Марковић” за најбоље медијско извештавање о активностима Министарства одбране и Војске Србије.

Циљ награде јесте подстицање новинара који прате активности Министарства одбране и Војске Србије на квалитетно извештавање у домаћим писаним и електронским медијима, афирмација и јавна верификација њиховог стваралаштва, као и сећање на Ивана Марковића, једног од најдаровитијих војних новинара и уредника у листу „Војска”, који је 2003. изненада преминуо у 43. години.

О додели Новинарске награде „Иван Марковић”, по посебном Правилнику, одлучује жири од пет чланова.

Награда се додељује у виду плакете и уручује на свечаности поводом Дана Медија центра „Одбрана” – 24. јануара.

Право учешћа на конкурс имају сви професионални новинари који раде за медије на територији Републике Србије, без обзира на њихов формални статус.

За новинарску награду не могу конкурисати новинари запослени у Медија центру „Одбрана” и Управи за односе са јавношћу Министарства одбране и прилози објављени у магазину „Одбрана”.

ПРОПОЗИЦИЈЕ

1. Сваки учесник на конкурс може доставити један оригинални рад.
2. У случају да је кандидатура израз тимског рада, може да укључи највише пет особа.
3. На конкурс се шаљу прилози (интервјуи, чланци, коментари, репортаже, радио и ТВ емисије) о активностима Министарства одбране и Војске Србије који су штампани или емитовани у средствима јавног информисања Републике Србије у периоду од 1. јануара до 31. децембра 2016. године.
4. Достављени материјали не враћају се учесницима конкурса.
5. Пријаве с оригиналним штампаним текстом, исечцима или фотокопијама написа, тонским и видео записима достављају се до 31. децембра 2016, лично или препорученом поштом на адресу: Медија центар „Одбрана”, Браће Југовића 19, 11000, Београд с ознаком – За Конкурс за Новинарску награду „Иван Марковић”.
6. Пријаве пристигле после тог рока жири неће разматрати.
7. За пријаву кандидата из штампаних медија важно је да се на фотокопији или скенираном тексту јасно види лого новине, потпис аутора и датум објављивања. Телевизијски новинари треба да доставе стандардну VHS касету или DVD са материјалом за конкурс. Радио-новинари прилоге достављају на аудио-касети или CD у MP3 формату. Прилог објављен на интернету треба доставити на DVD у HTML формату. Такође, треба доставити и интернет адресу на којој се може погледати материјал намењен за конкурс. Касете, DVD и CD треба да буду јасно обележени, с именом и презименом кандидата и знаком дужине трајања прилога.
8. Уз пријаве је потребно доставити кратку биографију аутора прилога, потврду о статусу аутора у медијима у којима су објављени прилози (потврда о радном статусу или хонорарном ангажману), адресу, телефон и и-мејл аутора.
9. Жири ће разматрати кандидатуре на основу квалитета медијског извештавања о Министарству одбране и Војсци Србије, а приликом одлучивања у обзир ће узимати и опште новинарске критеријуме, истраживачки рад, стил писања, утицај, јавну корист, оригиналност и креативност.
10. Жири задржава право да одбије учешће на конкурс уколико буде сматрао да достављени материјал није у складу с пропозицијама.
11. Медија центар „Одбрана” задржава право да најуспешније прилоге на конкурс објави у магазину „Одбрана” и на интернет презентацијама Министарства одбране и Војске Србије, те да сав достављени материјал користи ради даљег промовисања Војске Србије и Новинарске награде.
12. Пријава за конкурс биће доступна на веб-сајту Медија центра „Одбрана” www.odbrana.mod.gov.rs

Све остале информације о конкурсима и условима пријаве могу се добити телефоном на број 011/3241-257 или електронском поштом на адреси: odbrana@mod.gov.rs. ■

АКЦИЈА МЕДИЈА ЦЕНТРА
„ОДБРАНА”

ИЗБОР НАЈБОЉЕГ СПОРТИСТЕ И СПОРТСКЕ ЕКИПЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У 2016. ГОДИНИ

Медија центар „Одбрана”, поводом Дана установе – 24. јануара, прогласиће најбољег спортисту и спортску екипу Војске Србије у 2016. години. Желимо да задатак поверен стручном жирију буде што тежи, а да признање и награда припадну спортистима чији су резултати заслужили највише пажње и поштовања. Зато је важно да сви они који прате војни спорт и они који се њиме баве не забораве да од њихових пријава зависи да ли ће најбољи бити изабрани. Жири, који ће бити састављен од најбољих познавалаца војног спорта, као и сваке године, пажљиво ће прегледати све приспеле пријаве и одабрати најбоље. Пењачи ће бити уручени на свечаности поводом Дана Медија центра „Одбрана” у Дому Војске Србије у Београду, 24. јануара 2017. године. Пропозиције конкурса нису се мењале. За звање Спортиста године Војске Србије 2016. и Спортска екипа Војске Србије 2016. године могу конкурисати официри, подофицири, цивилна лица на служби у Министарству одбране и Војсци Србије, кадети Војне академије, ученици Војне гимназије, професионални војници и војници на добровољном служењу војног рока. Исти принципи важе и за екипе, чији чланови треба да припадају једној од наведених категорија. Предлоге могу слати команде, јединице, установе, војне школе и друге образовне институције, спортски савези, клубови, секције и појединци. Ваше предлоге можете послати до 31. децембра 2016. на адресу: **Редакција магазина „Одбрана” (За избор спортисте године), Браће Југовића 19, 11000 Београд** или на и-мејл: odbrana@mod.gov.rs. Пријава треба да садржи податке о појединцу/спортској екипи и три најбоља резултата у спортској дисциплини у којој се појединац/екипа такмичи. Желимо да у нашу редакцију пристигне што већи број квалитетних пријава, зато што верујемо да ће ова традиционална награда бити подстицај развоју војног спорта и физичке културе свих припадника Војске Србије. ■

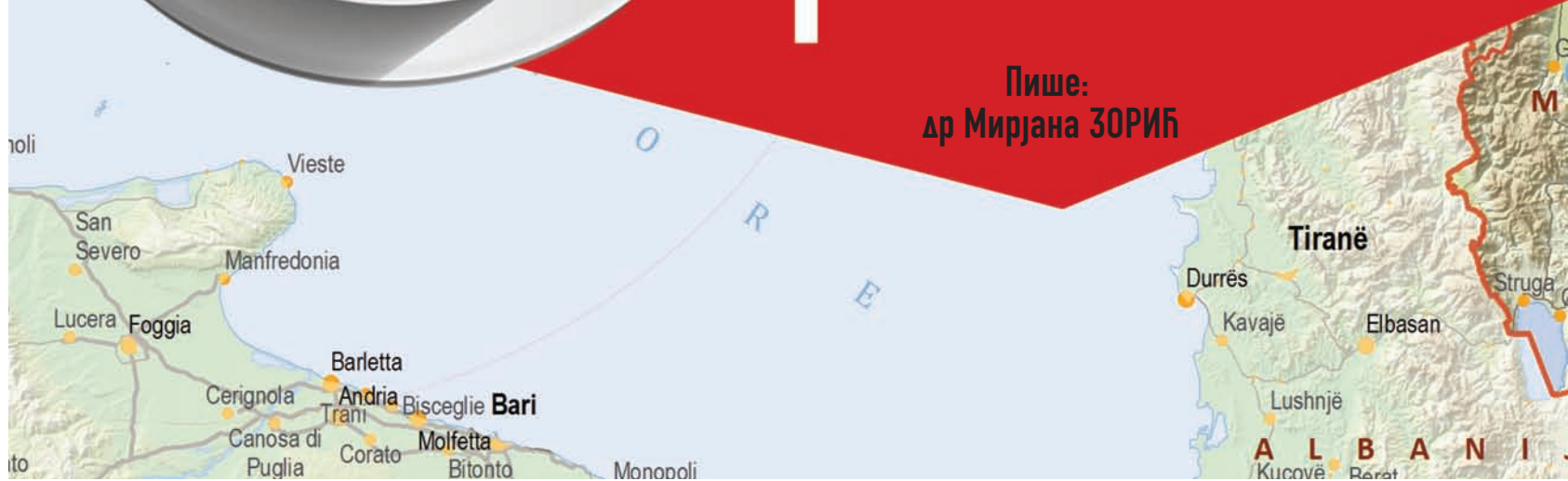
Zagreb

Београд

Најдубља је мржња међу народима који према најочљивијим одликама показују најмање разлика. Ту врсту нарцизма, тумачи Фројд, чини „кохезија групе која се повећава ако група има ривалитетну групу довољно сличну или различиту да цементира интерне границе кроз спољашњу мржњу”. Од таквог нарцизма, сматрају историчари, „болују” Хрвати и Срби. Матрицу њихових подела кроз историју чинили су етнички, верски и политички сукоби, који су временом постајали све оштрији и непомирљивији, али је било и периода када су та два народа, пре свега њихове елите, имали и додирних тачака око усаглашавања заједничких интереса на политичком, културном и националном плану.

Нарцизам малих разлика

Пише:
др Мирјана ЗОРИЋ

Актуелни односи између Србије и Хрватске, односно Срба и Хрвата, подстакли су нас да заронимо у њихову дубоку прошлост и, уз ослонац на богато историјско искуство, потражимо одговор на питање због чега су односи између та два народа данас, како тумачи академик Василије Крестић, „на веома ниском нивоу“. Као најбољи познавалац српско-хрватских односа кроз историју и аутор бројних студија и радова о томе, професор Крестић тврди да не треба имати илузија да ће се они брзо мењати, будући да су „толико поремећени и толико дуго ремећени, да их није лако ресетовати. Јер, од ресетовања лоших односа“, уверен је, „добива се – лош резултат!“ Зашто је то тако? Одговор на то питање потражићемо у историји.

Матрица подела

Академик Василије Крестић

Српско-хрватске односе можемо пратити већ од раног средњег века, дакле од времена када су се та два јужнословенска народа, по језику врло блиска, населила и отпочела заједнички живот на Балканском полуострву. Вековима су њихови односи пролазили кроз бројне менаџере, доживљавали више падова него успона, од којих су ратови у 20. веку оставили најпогубније последице, које и данас оптерећују и Србе и Хрвате, и попримају обриси трајног конфликта.

Поједини историчари овакво стање пореде с Фројдовим моделом „нарцизма малих разлика“, који изази-

Хабзбуршка монархија 1815–1918.

ва сукобе и доводи до тога да браћа по језику пуцају једни у друге. Према том моделу, најдубља је мржња међу народима који према најочљивијим одликама показују најмање разлика. Ту врсту нарцизма, тумачи Фројд, чини „кохезија групе која се повећава ако група има ривалитетну групу довољно сличну или различиту да цементира интерне границе кроз спољашњу мржњу“. Од таквог нарцизма, сматрају историчари, „болују“ Хрвати и Срби. Матрицу њихових подела кроз историју чинили су етнички, верски и политички сукоби, који су с временом постајали све оштрији и непомирљивији, али је било и периода када су та два народа, пре свега њихове елите, имали и додирних тачака око усаглашавања заједничких интереса на политичком, културном и националном плану.

Да би се о српско-хрватским односима могло расправљати из угла историјске науке, потребно је поћи од елементарних појмова који се тичу, пре свега, етимолошког порекла народа, нације, религије и њене улоге у формирању нација, језика којим се оне служе, као и осталих појмова од значаја за ту тему. Од времена када се Срби и Хрвати досељавају на Балканско полуострво, њихов идентитет може се пратити најпре у координатама етноса, као најстаријег појма који се односи на племе или племенски савез, који насељава једну компактну територију и настоји да формира своју државу. У том смислу, о Србима и Хрва-

тима као народима можемо расправљати од 7. до 19. века, када они, после стварања и губитка сопствених држава, односно пада под туђинску власт, егзистирају у саставу Хабзбуршке монархије, Млетачке републике и Отоманског царства.

Појам нације знатно је каснијег порекла (нације се формирају у 19. веку) и представља етапу у развоју народа која се манифестује рађањем националне свести и тежње за стварањем сопствене, националне државе. На овим просторима нације се формирају настанком и развојем државотворне идеје, пре свега код Срба и Хрвата, који су тежили издвајању из састава сложених монархија (Аустроугарске, Турске) и стварању сопствених, националних држава. Према Есаду Ђимићу, нашем познатом социологу религије, нације су настале на верској основи, што значи да је вера била основ за дефинисање националне припадности.

У том смислу, корене националног идентитета Срба и Хрвата налазимо још у 9. веку, с почетком њихове христијанизације, а нарочито у 11. веку, када је (1054. године) дошло до великог раскола (шизме) у хришћанству и издвајања двеју цркава – римокатоличке и православне. Линија поделе на римокатоличку и православну варијанту хришћанства у нашим земљама водила је дуж реке Дрине. Велики део српског народа од средине 11. века исповедао је католичку веру и остао уз папу. Тако су Срби западно од Дрине постајали католици, а источ-

Грб Троједне краљевине (Хрватске, Славоније и Далмације) 1868–1918.

но од Дрине остајали православци. Каснијим миграцијама и мешањем становништва, изазваним пре свега турским и аустроугарским освајањима ових простора и ратовима који су вођени од 15. до 18. века, постаје све изражитија подела словенског становништва на верској основи, нарочито међу Србима, на припаднике православне, римокатоличке и мухамеданске вероисповести.

Томе су свакако допринели и кључни политички фактори у Бечу и Цариграду, а када је реч о словенском становништву у оквирима Хабзбуршке монархије, Ватикан је био знатно предузимљивији, агресивнији и успешнији у његовом превођењу у римокатоличанство. Отуда је српско становништво, најпре на простору Војне крајине, Далмације и Славоније, а потом и у Босни и Херцеговини, вековима подвргавано систематском покрштавању и исламизацији, тако да у историјским изворима у 19. веку налазимо на његову поделу на припаднике римокатоличке и православне вероисповести западно од Дрине, а у Босни и Херцеговини, поред тих двеју подела, и на припаднике мухамеданске вере.

Пописи становништва у Аустроугарској чак из друге половине 19. века, као и последњи попис из 1910. године, непобитно сведоче да је постојала српска већинска заступљеност међу становништвом покрајина које се данас налазе у саставу Републике Хрватске: Славонији (која се називала Малом Влашком или Малом Србијом), Банији, Кордуну, Лици, Горском Котару, Равним Котарима, Далмацији, Дубровнику, па чак и у Истри. У тим пописима, у Далмацији, у чијем саставу су били Дубровник и Бока, нема ни Хрвата нити хрватског имена, већ се само помињу Срби римокатолици, којих је знатно више, и Срби православне вероисповести. Ватикан у својој „Ка-

толичкој енциклопедији” још 1895. године пише да су мухамеданци и католици Босне и Херцеговине заправо Срби и да Срби чине 98 одсто становништва Босне и Херцеговине.

Хрватско име је до средине 19. века било везано искључиво за узани простор ондашње Хрватске, области која је представљала шире залеђе Загреба и Загорја. Интензивна кроатизација Срба католика у „хрватским земљама” (Далмацији, Хрватској и Славонији) отпочела је када су аустројске власти (после аустроугарске и хрватско-угарске нагодбе 1867/1868. године) процениле да им политички одговара потпуна денационализација тамошњег српског становништва. Од тада се читаво словенско становништво римокатоличке вероисповести у саставу Аустроугарске у државотворном смислу идентификује с Хрватима, а Срби православци остају у мањини.

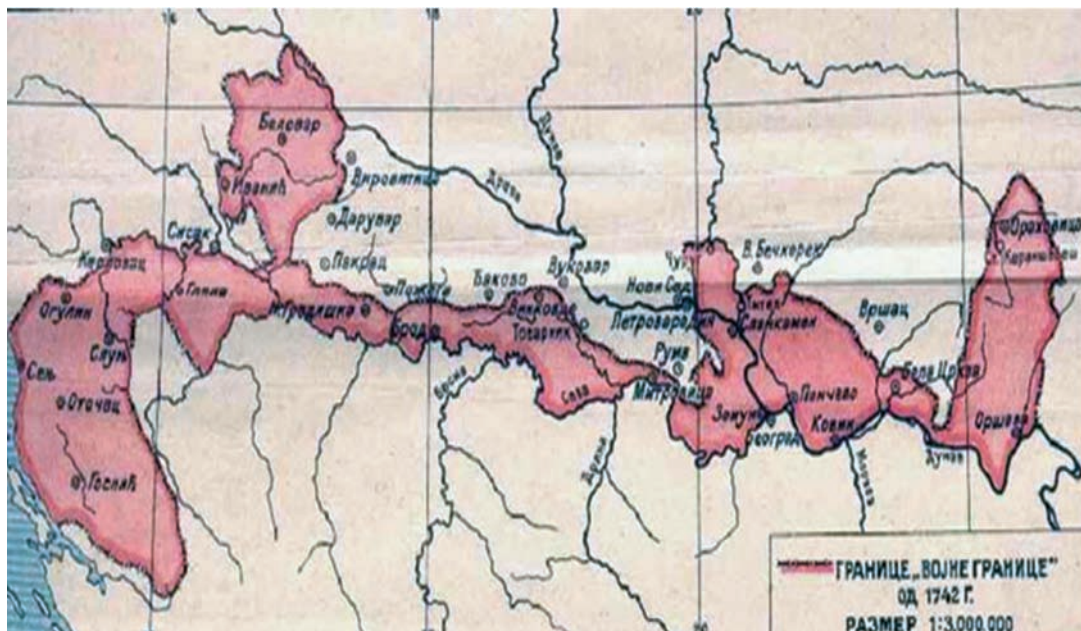
Корени суживота

У историји Балканског полуострва Срби и Хрвати присутни су од 7. века, када су отпочели формирање првих држава на том простору. Док је Хрватска, уласком у персоналну унију с Угарском 1102. године, изгубила самосталност, српска средњовековна држава је под Немањићима доживљавала успон од 12. до 14. века, да би у време цара Душана, средином 14. ве-

ка, досегла зенит у свом територијалном, војном, политичком, економском и културном развоју. Међутим, средином и у другој половини 15. века и српске земље, најпре Српска деспотовина (1459), потом Босна (1463), Херцеговина (1482) и Црна Гора (1499), губе самосталност и постају део Отоманског царства.

Тако су се Срби и Хрвати на почетку своје нововековне историје нашли у саставу три велике државе: Отоманском царству, Хабзбуршкој монархији и Млетачкој републици. Од тада, историја их је ставила пред бројна искушења (честе сукобе, ратове, сеобе, покатоличавање, унијаћење, исламизацију, геноцид...), која су та два народа у великој мери удаљила и учинила их, у појединим историјским ситуацијама, и мађусобним непријатељима.

Историју српско-хрватских односа, поред сукоба, током 19. века обележили су и покушаји културног приближавања (преко Илирског покрета) и амбициозно замишљени програми политичког уједињења на темељима југословенске идеје, настали, додуше, као плод кабинетске делатности њихове политичке, интелектуалне и културне елите. Примера ради, Књижевним договором који су 1850. у Бечу потписали Иван Мажуранић, Ђура Даничић, Вук Стефановић Караџић, Франьо Миклошић, Иван Кукуљевић, Димитрије Деметар и Стефан Пејаковић,

Војна крајина – границе

„Сеоба Срба пог Арсенијем III Чарнојевићем“, Паја Јовановић

српски, хрватски и словеначки интелектуалци поставили су темељ будућег једињења јужнословенских народа.

Међутим, потоњи догађаји умногосте су утицали на удаљавање и заштравање политичких и других подела између хрватског и српског народа. Нарочито су томе допринели хрватско-угарска нагодба 1868, аустроугарска окупација Босне и Херцеговине 1878. и укидање Војне крајине 1881. године, када је ова припојена банској Хрватској. Деловање оснивача Хрватске странке права (Анте Старчевића) и његових најближих следбеника поставило је у центар политике те странке мржњу према Србима и изнедрило антисрпску, аутентичну фашисоидно-геноцидну идеологију у Хрватској, која ће у 20. веку бити погубна за српски народ у целини.

Корене српско-хрватског сусретања и суживота у оквирима истог географског простора, који су истовремено носили у себи и клицу првих сукоба, па чак и мржње Хрвата према Србима, налазимо у 15. и 16. веку, у време настанка Војне крајине (Војне границе), која је формирана као војно-одбрамбени појас ради заштите југо-

источне границе Хабзбуршке монархије од продора Турака Османлија. Услед турских провала, пустошења и терора османлијске војске крајем 15. века, хрватско становништво из угрожених области Лике, Кордуна, Баније и западне Славоније исељавало се у западну Мађарску, Аустрију и млетачку Фурланију, а у те крајеве у све већем броју почињу да се насељавају Срби и Хрвати из Босне и западне Херцеговине, бежећи пред турским зулумима. Хрватски историчар из друге половине 19. века Тадија Смичклас, у „Повиести Хрватске“, пише да су летописи забележили како је 1475. године мноштво хрватског народа морало побећи испред турске најезде, ако не и сви, заједно са свештенством, и једни су се склонили на острва у суседству, а други у Мађарску: „Под крај 16. вијека“, тврди историчар, „цијела Хрватска и Славонија спале су биле на пукe три жупаније, са три хиљаде порезнијех кућа и то је била држава хрватског бана“.

У периоду 1523–1527. године, у напуштена насеља и територију од Велебита до реке Неретве, Турци су населили српске породице, махом из Бо-

сне и Херцеговине, а освајањем Јајца и Бањалуке 1528. године продрли су дубоко у Ликy, Кордун и Банију. Ради одбране од турских провала, Аустријанци су у пограничним крајевима, најпре око Уне и Коране, почели да образују војна утврђења, чију су посаду чинили насељени Срби из Босне и Херцеговине. Аустријске власти их прихватају као будуће граничаре (војнике-најамнике), награђујући их за војну службу статусом слободних сељака, власништвом над земљом и другим повластицама. Према аустријским изворима из 1586. године, Лика и Крбава биле су густо насељене Србима. Успостављање јединствене граничне заштите 1527. године, од реке Саве до Јадранског мора (према Млетачкој републици и Босни), узима се као почетак организованог стварања Војне крајине у Хрватској (Хрватске крајине), док ће институционализација крајишке одбране у Славонији (Славонске крајине), од Саве до Драве, бити успостављена до 1568. године.

Од 17. века, упркос смањеној опасности од турских провала, бечки двор је стално јачао потенцијал Војне крајине, који је Аустрији у новим усло-

вима, пре свега у 18. и 19. веку, служио као непресушни резервоар војника високог квалитета, обучених за ратовање широм Европе. Када је после Бечког рата 1683–1699, посебно након аустро-турског рата 1735–1739. године, Турска изгубила територије у Угарској, Славонији, Хрватској и Далмацији, нова граница између Хабзбуршког и Османског царства успостављена је на Уни, Сави и Дунаву, а на тај начин се и Војна крајина протегла ка Истоку: од ушћа Уне у Саву, долином Саве и Дунава, до Ердеља (Карпата). На тој линији Војна крајина ће егзистирати све до Берлинског конгреса 1878. године, да би 1881. била развојачена, односно укинута.

Константа хрватске политике

У оквиру Војне крајине Срби су се насељавали на поседима феудалаца (Зринских и Франкопана), које су претходно хрватски кметови напустили пред упадима Турака. Изузимањем Војне крајине из надлежности хрватског бана и Сабора и њеним претпочињавањем бечком двору (1578), као и привилегијама које су Срби као граничари добили од аустријског цара Фердинанда I, нарочито статус слободних сељака, поништена су или знатно ограничена права и привилегије хрватског племства на простору Крајине. То је неминовно изазивало мржњу хрватских и угарских феудалаца, па и завист

Крајишници

хрватских сељака, који су све до 1848. године имали статус зависних сељака (кметова). Дешавало се, чак, да су хрватски кметови бежали с имања својих господара у Војну крајину, изјашњавајући се као Срби, како би и они стекли сличне привилегије.

Привилегије које су Срби добили царским одлукама, а које су хрватско племство и католички кругови доживљавали као нарушавање хрватског државног и историјског права, подстицале су с временом све јачу мржњу хрватских сталежа према Србима. Позивање на хрватско државно и историјско право постаће у наредним вековима образац у односима према Србима, све до данашњих дана. Врло брзо ће се у то питање уплести и врх Католичке цркве у Хрватској, у настојању да заштити сопствена права и привилегије. Познати по верској искључивости, највиши хрватски сталежи су на Сабору 1608. године донели посебан закон, који је на хрватској државној територији јавна права признавао само припадницима католичке вере, у складу с познатом девизом: *чија земља онога и вера!* Иза тог закона листом су стали Католичка црква и хрватско племство, јер су у њему налазили заштиту сопствених интереса.

Укључујући се у војногранични систем на територији Хрватске, Срби су углавном сачували статус слободних сељака и нису били обавезни да плаћају феудалне обавезе и дажбине, за разлику од већине хрватског становништва. Да би их на то приволели, хрватски феудалци служили су се свим расположивим средствима, не презајући ни од физичких обрачуна са жилавим и непокорним „православним шизматичима“. У историји су познати бројни примери драстичних притисака на Србе у Хрватској, али је у изворима забележено и то да је управник имања Загребачке бискупије Амброз Кузмић, киван што православни Срби нису дужни да плаћају Католичкој цркви разне дажбине, у извештају сачињеном 13. новембра 1700. написао како би било боље „Влахе све поклати, него настањивати“.

Требало их је поклати због тога што нису били кметови, што нису били католици, што никако нису хтели да прихвате статус феудално зависних подложника, са свим теретима на које су ови били обавезни. Тако, већ у освит 18. века налазимо на податке да су феудални и клерикални кругови у Хрватској, задојени класним и верским антагонизмом, били спремни на геноцид против српског православног становништва, које је населило њихове поседе под посебним условима и мимо њихове воље, кршећи њихово право феудалних господара. Већ тада, било је јасно да су Срби у Хрватској у

Марија Терезија

сваком погледу незвани гости, да су били не само сувишни, већ и непожељни. Према њима су се Хрвати односили као према уљезима.

Такав однос према Србима Крајишницима православне вере преносио се с колена на колена и очувао се малтене до данашњих дана. Девиза бискупа Кузмића из 1700. године – „поклати“ Србе – понављаће се током наредних деценија и векова, па ће доклања заиста и доћи, када то историјске прилике буду дозволиле. Антагонизам према Србима трајао је све док је у Хрватској постојало сталешко друштво, с тим што се он с временом донекле мењао и преобличавао, у складу с потребама времена и актуелне хрватске политике.

Држећи се провереног начела „подели, па владај“, и аустријски политички и војни кругови у великој мери доприносили су да се односи изме-

ђу Срба Крајишника и хрватских феудалаца заоштравају до непомирљивости, доводећи их често до усијања. У Бечу су увек, и изнад свега, водили рачуна о државним и династичким интересима, па су у складу с тим некад подржавали Крајишнике у борби против хрватских сталежа, а некад хрватске сталеже против Крајишника. Многи Хабзбурзи су, посебно Марија Терезија и Јосиф Други, који су владали монархијом у 18. веку, утрошили силну енергију да мултинационалну државу, оптерећену бројним разликама, нарочито у конфесионалном и језичком погледу, по сваку цену хомогенизују, наметну германско вођство и немачки језик осталим народима.

Германизацији су се најжешће одупирали Мађари, који су у борби против утапања Угарске у јединствену немачку царевину као основни циљ своје државне и националне политике имали – велику и етнички јединствену мађарску државу, која би се протирала од Карпата до Јадранског мора. Тако се догодило да су на хабзбуршку германизацију монархије, Мађари на својој територији одговарали мађаризацијом, пре свега Словена. Германизација и мађаризација су дуги процеси, протежу се на читав 18. и 19. век, па и када су формално нестали с политичке сцене (по завршетку Првог светског рата),

Цар Јосиф Други

њихове идеје и даље трају, пресађују се, на један или други начин, преко нових услова и у нове политичке токове.

Као што су Мађари устали против германизације, тако су се и Хрвати успротивили мађаризацији. Оличен у Илирском покрету, који је својом суштином у целини био подређен хрватским политичким и националним интересима, хрватски отпор окончан је поразом мађарске револуције 1848/1849. године. Читава историја Хрвата, најпре у државним оквирима Угарске (од 1102), а потом и Аустрије (од 1527), прожета је непрестаним истицањем државноправног статуса Хрватске и настојањима да се докаже да је она и у државним оквирима Угарске и Аустрије сачувала своју самосталност, то јест да утапањем у нове државе није изгубила државну посебност. Што је у животу и политичкој пракси хрватска државност бивала мања и ужа, то су је Хрвати све упорније бранили, покушавајући да докажу и оно што је било тешко или немогуће доказати. Истицање сопствене државности и њеног континуитета представља константу хрватске политике још од 1102. године, па све до данашњих дана. На њега се позивао и Фрањо Туђман деведесетих година прошлог века, наглашавајући чак да је и Павлићева држава 1941–1945. године била неодвојиви део те државности.

Политички народ

Одупирући се мађаризацији Хрвати су, на другој страни, у својој Троједној краљевини (Троједна краљевина Хрватска, Славонија и Далмација, или Троједница, службени назив за Хрватску од склапања нагодбе с Угарском 1868. године) у 19. веку спроводили насилну кроатизацију и покрштавање Срба. У доба феудализма па све до револуције 1848/1849. хрватска политика је у односима с Угарском и Аустријом била оптерећена и прожета државним правом и историцизмом и, као таква, имала одбрамбени карактер. Тај став се није променио ни након револуције, већ је из године у годину све више добијала агресивне и завојевачке карактеристике на рачун српског народа. У том погледу хрватска политика није се разликовала од актуелне аустријске и мађарске политике.

Исто онако како су Мађари вековима атаковали на Хрвате, тако су Хрвати, али много безобзирније и суровије, атаковали на Србе. Одбрана „хисторијског права хрватског народа“, с циљем да се „оживотвори хрватско државно право“, образовањем велике и самосталне хрватске државе, у другој половини 19. века имала је упориште у идеологији бескомпромисног хрватског национализма, који је оштрицу своје нетрпељивости жестоко усмеравао против Срба.

Уз то, по узору на мађарску сталешку политику с краја 18. века, изражену у девизи да на тлу Мађарске постоји само један народ – мађарски, већина хрватских политичара сматрала је да на територији Хрватске постоји само један „дипломатски“, односно „политички“ или, како би се то данас квалификовало, „конститутивни“ народ – хрватски. Установа „политичког“ народа, која почива на средњовековном феудалном (сталешком) принципу, по којем владајући слој друштва чини „политички“ народ, у мађарском делу монархије негована је до слома Аустроугарске 1918. године, док је у Хрватској била неодвојиви део хрватске националне политике готово читав 20. век, па и данас представља њену константу.

Хрватска национална политика, која се позивала на установу „политичког“ народа, а која је непосредно преузета из угарског искуства, имала је циљ да асимилиује остале, пре свега српски народ у Хрватској, Славонији и Далма-

Српска православна црква у Дубровнику

цији и створи национално хомогену, хрватску државу. Због тога су односи између Хрвата и Срба, од када су хрватски политичари почетком шездесетих година 19. века недвосмислено заузели становиште да у Хрватској постоји само један и то хрватски „политички“ народ, почели додатно да се компликују. Хрватска службена политика признавала је физичко постојање Срба у Хрватској, Славонији и Далмацији, али је одбијала да призна њихову политичку индивидуалност и конститутивност, третирајући их, чак, као „православне Хрвате“. У намери да се Срби асимилију, свуда и у свим приликама брисано је њихово име и негирана њихова национална и верска припадност. С друге стране, нетрпељивост према Србима у одређеним хрватским гра-

ђанским и политичким круговима (политичким странкама) и међу утицајним појединцима преобразила се у мржњу, која је у 19. веку добила генцидне карактеристике.

Према статистичким подацима аустријских пописа становништва из 1846. и 1850/1851. године, у Далмацији, у чијем саставу су били Дубровник и Бока Которска (до 1918. године читаво подручје Боке припадало је Далмацији), живело је 330.827 Срба римокатоличке вере, док је православних Срба било 78.853. Према подацима аустријског пописа из 1880. године, од 476.000 Срба, православних је било 79.000, а 1900, од укупно 593.000 становника, 79.000 је било православних.

Много већи број Срба римокатоличке вероисповести последица је систематског покрштавања српске популације које је трајало вековима, али је важно нагласити и то да, опет према аустријским пописима из тог периода, у Далмацији у 19. веку нема ни помена Хрвата и хрватског имена. Дакле, целокупну далматинску популацију чинили су Срби римокатоличке и православне вере.

О Дубровнику као националном и културном седишту јужнодалматинских Срба најбоље сведочи аустријски попис становништва од 31. децембра 1890, по коме је дубровачка општина имала 11.177 становника, од којих је било 9.713 Срба римокатоличких и православних (у самом Дубровнику Срба је било 5.823, углавном римокатолика), а остатак су чинили Италијани (Романи, 716), Мађари (384), Немци (285), док је православних било свега 546.

Дубровник – Сјари град

Broj 20. U Subotu 18. Srpnja 1840. Tečaj VL

Koj je taj?
Voli mrtav k' zemlji leći,
Neg s imena svog odreći:
Naš lir je onda taj
Stran kano ljuti zmaj.
Nikola Zverović.

Pitanje rodoljubna

Koj je taj?
Veseo kao proljetni Maj,
Kad mu dođu mili gosti,
Ljubav sërca da jim skade,
Kad od svojih ustah posti,
Nesrećnomu da pomaze,
Koj se nigda ne pokaje,
Kad za obće dobro daje:
Naš lir je onda taj
Veseo kao proljetni Maj.

Koj je taj?
Stran kano ljuti zmaj,
Kada vidi da j' u bēdi
Vira, car i domovina,
Odmah k' trubi slave s'rdi,
Nezna što je trud ni kina,
Voli mrtav k' zemlji leći,
Neg s imena svog odreći:
Naš lir je onda taj,
Stran kano ljuti zmaj.

Koj je taj?
Blage duše kano raj,
Kad mu otac pripovēda,

Kad ga šena s dēcom girli,
Kad ga majka mlo gleda,
Zaujad da je stak vērli,
Kad od posta odpočiva
I dobrote slast uživa:
Naš lir je onda taj:
O! Bože mu s'rdcu daj.

Nikola Zverović,
Lir is Lira.

Када је реч о језику, од поменутих 11.177 становника Дубровника, њих 9.713 изјаснило се да говори српским језиком, италијански је користило 716, немачки 285, мађарски 384 становника града. Неки су се изјаснили да говоре чешки, словенски, пољски и руски, али ниједан становник Дубровника није се изјаснио да говори хрватским језиком. Дубровник је вероватно најбољи пример да се прикаже процес денационализације (одсрбљивања) српског становништва у том граду, који од свог постанка није био насељаван Хрватима, нити је икада био под њиховом државном влашћу.

Становништво с простора Дубровачке републике све до почетка 20. века задржало је српски идентитет. То што су Дубровчани исповедали католичку веру, као и Хрвати, не говори о сродности између Дубровчана и Хрвата, већ о ширењу католичанства (прозелитизму) међу Србима на јадранској обали и у њеном залеђу. То је чињено систематски и упорно, захваљујући доминацији Ватикана, Венеције, Мађарске и Аустрије на том делу Балканског полуострва. У Дубровнику је хрватско име непознато све до средине 19. века, а један од доказа су и подаци да аустријске власти које су, после пада Наполеона, замениле Французе на Јадрану, у Дубровнику и његовом залеђу (Конавима) наилазиле на католике који се осећају и изјашњавају као Срби.

Од средине 19. века, када су аустријске власти процениле да им из

политичких разлога одговара денационализација српског становништва римокатоличке вероисповести, отпочиње интензивна кroatизација далматинских, дубровачких и бокелских Срба католика. Царска канцеларија у Бечу одлучила је да на католичанство Дубровника и залеђа уместо српства калема хрватство, као најближу етничку одредницу. Тако је отпочела и кroatизација Дубровника. Томе је претходила фаза ширења хрватства у митолошкој форми у другој половини 19. века, коју су подстицали политичари, бискупи, каноници и историчари, апологете хрватства (који су углавном били страног порекла), и то у форми „бијелог“ и „црвеног“ хрватства. Ради доказивања хрватског порекла дубровачког становништва, настојало се „егзактним“ списима доказати да су у дубровачком залеђу живели Хрвати, а дубровачка књижевност, иначе пореклом српска, преименована је у хрватску, те је ради елиминисања српског идентитета са ширег дубровачког подручја просто бујала литература која је уздизала „далматинско хрватство“.

Од средњег века у Дубровнику и Далмацији, као и Војној крајини, у употреби је био само српски језик, а не хрватски. О томе сведоче бројни извори, између осталог, и Дубровачки календар који крајем 19. века (1897. године) није познавао хрватски језик. Тврдећи да су Хрвати присвојили српски језик као свој, Људевит Гај је 1846. године у листу „Даница“ бр. 31 писао: „Тако, нпр. сав свијет зна да смо ми књижевност илирску подигли; ту нама још ни из далека није на ум пало икада тврдити да то није српски већ илирски језик; па чак се поносимо и хвалимо Богу великоме што ми Хрвати са браћом Србљима сада један књижевни језик имамо“. У 19. веку, под аустроугарском влашћу, чак 32 листа и часописа излазила су на ћирилици. У 17. веку и Ватикан је штампао црквене књиге на ћирилици за вернике ћирилског подручја.

Вук Стефановић Караџић

Насилно покатоличавање

Технологију вештачког креирања хрватске нације и хрватске националне свести у Далмацији до појединости су разрадили језуитски и фрањевачки фратри, а главни политички ауторитети у том смислу били су дон Миховил Павлиновић и Иво Продан, ватрени следбеници Старчевићеве правашке идеологије. Поред наметања новог националног идентитета локалном становништву, залагали су се за уједињење Далмације са Хрватском и Славонијом у јединствену бановину, којој би у перспективи била припојена Босна и Херцеговина. То је свакако било усклађено с тежњама Беча да се обузда јачање мађарског утицаја у хрватским земљама после знатних уступака Пешти, на које је Беч био приморан аустро-угарском нагодбом из 1867. године.

Активности око денационализације српског живља у Далмацији и насилног превођења православаца у католике координирале су државне и верске власти. Систематска пропаганда римокатоличке штампе, проповеди и јавне манифестације у организацији Католичке цркве имали су снажног одјека међу Србима римокатолицима, али и православцима у Боки, Приморју и Црној Гори, тако да се постепено и све више почињу национално опредељивати за хрватство. Тај процес много лакше се одвијао у Сла-

вонији и Војној крајини после њиховог административног припајања банској Хрватској (1881). Кључну улогу у томе, после Штросмајера и Рачког, одиграо је загребачки надбискуп Антон Бауер, дугогодишњи члан Старчевићеве Странке права.

У Босни и Херцеговини није било ниједног озбиљнијег грађанског идеолога хрватства, па су тај посао обављали искључиво клерикалци, предвођени врхбосанским надбискупом Јосипом Штадлером и његовим наследником Иваном Шарифем. И у Босни и Херцеговини, све до аустроугарске

окупације (1878), Хрвата скоро да није ни било (католички свештеник Иван Франо Јукић пише да је у 19. веку католицима у Босни појам Хрват био непознат). Међутим, окупација је знатно омогућила досељавање великог броја странаца, нагли прилив државних чиновника и њихових породица који су били различитих националности, римокатоличке вере, и који почињу да носе хрватско име. Још 1895. године Ватикан у својој „Католичкој енциклопедији“ пише да су мухамеданци и католици Босне и Херцеговине заправо Срби и да Срби чине 98 одсто становништва Босне и Херцеговине.

Пописи становништва у Аустрији, односно Аустроугарској, из 1850, 1860, 1870, 1880, 1890, 1900. и резултати последњег пописа из 1910. године, непорециво доказују српску већинску заступљеност у становништву покрајина које су у саставу данашње Републике Хрватске: Славонији (Срби су у западној Славонији били концентрисани на простору Мала Влашка или Мала Србија; назив *Kleine Njallaher* био је убележен у аустријске карте још 1630. године), Банији, Кордуну, Лици, Горском Котору, Равним Котарима, Далмацији, Дубровнику, Боки Которској, чак и у Истри. Становништво Истре је до почетка 17. века било српско и православно. По аустријском попису из 1850. године Срби су доминирали у Истри, Кварнерским острвима и зна се да их је било 134.555, док се у том попису Хрвати

уопште не помињу и водили су се као Срби римокатоличке вере. Цела данашња Славонија звала се Рашка (Рацка, Српска). На карти Угарске (Theatrum Europaeum из 1701. године) записани су Рацка (Српска) и Раци (Срби) између Драве и Саве, западно од Срема. О томе сведоче бројне географске карте (на пример Joannesa Janssoniusa, карта „Рашке“ из 1636. године), док је Славонија била предео око Загреба, а јужно од „славонске Рашке“ Босна.

Негирање етничке припадности и конфесионално условљавање Срба (покрштавањем или превођењем у православне Хрвате, ради чега је створена и Хрватска православна црква) представљао је један од својервних облика систематског геноцида, који ће се нарочито испољити од средине 19. века, за време хрватског препорода (Илирског покрета), када се постављало питање књижевног језика, а потом, деловањем политичких странака и утицајних појединаца, као експонената расистичке идеологије, која ће за српски народ у 20. веку имати погубне последице.

Треба нагласити да средином 19. века, у време народног препорода, Хрвати нису имали јединствен књижевни језик. У народу су, у много мањој мери, били у употреби хрватски чакавски и кајкавски дијалект, а у много већој штокавски, српски дијалект који је Људевит Гај, иако отворено пише да су Хрвати присвојили српски језик за свој, и сам присвојио и прогласио – хрватским. Штокавско наречје, које се највише користило у народном говору, на тај начин постаје окосница јединственог књижевног језика у Хрватској.

Циљеви хрватске политике о стварању велике, етнички чисте и јединствене католичке Хрватске, утемељене на хрватском државном и историјском праву и на установи хрватског „политичког“ народа, свакако нису могли да прођу без спорења и озбиљног сучељавања са Србима, који су тежили признавању сопствене (политичке, националне и верске) посебности у Хрватској, Славонији и Далмацији. Дуготрајно, чврсто и упорно везивање за (временом) превазиђено сталешко друштво, за државно и историјско право, насупротив либералним и демократским грађанским друштвима

која су се темељила на уважавању и признавању елементарних права националних мањина, само је један од многих доказа да је хрватска средина дуго била и да је у том погледу до данашњих дана остала не само дубоко конзервативна, већ и реакционарна, те да је далеко од савремених демократских токова. Томе у прилог говоре и подаци који указују да је уочи слома друге Југославије (1991) до кризе у односима између Хрвата и Срба дошло због тога што су у Хрватској завладале политичке снаге које су пропагирале идеологију утемељену на идеји да на хрватској државној територији може да постоји само један, и то хрватски конститутиван народ.

Комплекси малих народа

Идеја велике (и етнички чисте) Хрватске, коју је програмски уобличио Хрватска странка права под вођством Анте Старчевића у другој половини 19. века, старијег је датума и темељи се на комплексима једног малог народа који је испољавао велике империјалне амбиције. О томе довољно говоре и називи који се често срећу у изворима и литератури: о „алпским или планинским Хрватима“ (Словенцима), „православним Хрватима“ (Србима), „непријепорним Хрватима“ или „цвијету хрватског народа“ (муслиманима), затим, „Турској Хрватској“, „Црвеној Хрватској“, „Бијелој Хрват-

Анте Старчевић

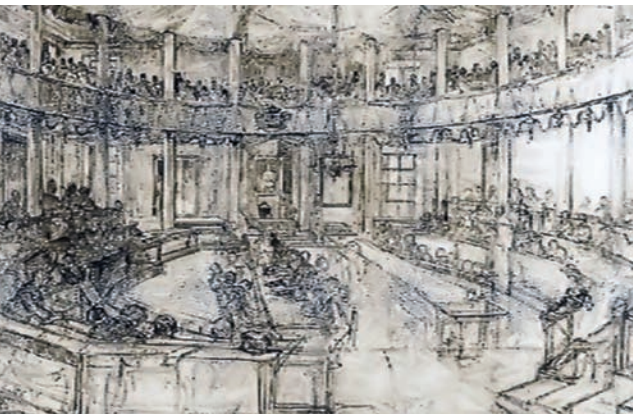
ској“ о „Карантанској Хрватској“, који се односе на делове Босне, на Црну Гору, Далмацију и Словенију. Ти називи пажљиво су неговани и током више стотина година усађивани у свест Хрвата, с циљем да им развију осећај величине њихове државе и њихове бројчане снаге.

Иако је Имбро Игњатијевић Ткалац 1866. године упозоравао да се будућност народа и државе не утемељују на „старим хартијама и на виртуелним територијалним тражбинама“, већ на снази живог народа, политика заснована на државном и историјском праву није могла бити другачија, већ великохрватска. Позивајући се на хрватско државно и историјско право, Хрватски сабор је 1861. године истицао право Троједне краљевине на део словенских земаља и на њене покрајине у Турском царству, односно на Босну и Херцеговину, које би се током решавања Источног питања морале придружити Троједној краљевини.

У адреси Сабора из 1878. године поздрављена је аустроугарска окупација Босне и Херцеговине и исказана нада да ће се створити услови за њено прикључење Троједној краљевини, унутар дуалистичког уређења Хабзбуршке монархије. И дон Миховил Павлиновић, који је упорно заговарао уједињење Далмације с остатком Хрватске, поздравио је аустроугарску окупацију Босне и Херцеговине 1878. године, у нади да ће и те области ускоро бити припојене Хрватској.

До којих граница се ишло у територијалним захтевима за остварењем хрватског државног и историјског права, показује и пример правашког листа „Херватска“. У чланку „Која је права херватска политика и тко је заступа“, у броју 6. из 1871. године, пише: „Земље, што их обухваћа државно право Хервата, по историји и по народности, простиру се: од Немачке до Мацедоније, од Дунаја до мора, а по данашњих посебитих провинцијалних именах, следеће су: Јужна Штајерска, Корушка, Крањска, Горица, Истра, Херватска, Славонија, Крајина, Далмација, горња Албанија, Црна Гора, Херцеговина, Босна, Рашка, Србија – тер ове укупно јесу једним правим именом: Држава Херватска“.

Становиште „Херватске“ није било усамљено, нити став неког неодго-

Хрватски сабор 1861.

ворног новинара или политичара, већ идеја која је промишљено негована у врху Хрватске странке права. Још је 22. јуна 1869. Еуген Кватерник, уз Анту Старчевића кључни човек у тој странци, писао дон Павлиновићу да, ако се буде следила политика те странке, ако се буде поштовало хрватско државно и историјско право, онда „не од Драве до мора, него од салцбургтиролских Алпах до Косова и Албаније вијати ће се доскора застава чисте неоскверњене Хрватске!”

Великохрватска настојања уграђена су и у програме Хрватске странке права. У једном од њих, који је прихваћен на великој страначкој скупштини одржаној у Загребу 26. јуна 1891, а потписао га Анте Старчевић са 250 присталица, у првој тачки је речено: „Странка права, стојећ на темељу државног права и народнога начела, радит ће свим законитим средствима да се народ хрватски, који станује у Хрватској, Славонији и Далмацији, на Ријечи с Котаром и у Међумурју, Босни, Херцеговини и Истри,

сједнини у једно самостално дежавно тијело у оквиру Хабзбуршке монархије, те ће подупирати свом снагом настојање браће Словенаца, да се словенске земље овому државном тијелу прикупе”.

У првој тачки правашког програма из 1894. године речено је: „Хрватско државно и природно право имаде се оживотворити: узпоставом цјелокупности краљевине Хрватске сједињењем Хрватске, Славоније, Далмације, Риеке, Међумурја, Босне, Херцеговине, Истре, Крањске, Корушке и Штајерске у оквиру Хабзбуршке монархије”. Ако се зна да све ове области током историје, бар у неком одређеном периоду и облику, нису егзистирале заједно, правашки су у овом, као и у многим другим случајевима, грубо фалсификовали историјске чињенице.

Фалсификовање историје

План о изградњи велике Хрватске дефинитивно је уобличен у другој половини 19. века. У потоњим деценијама стратегија је само разрађивана и допуњавана како би се остварили жељени циљеви. Познати хрватски политичар, правник и књижевник Маријан Деренчин је крајем 1902. године био спреман да прогласи анексију Босне и Херцеговине, залажући се за проширење Хрватске, а Србима је „великодушном” нудио право да се шире ка југу.

Почетком 1908. године истакнути члан Чисте странке права (настале расколом у Хрватској странци права 1895. године) Исо Кршњави предложио је

начелнику Генералштаба Загребачког војног збора Занантонију следеће: „Да би династија и монархија у свим правцима била безувјетно поуздана и сигурна точка ослонца према унутра и према вани за сва времена, треба Босну и Херцеговину спојити са Хрватском, Славонијом и Далмацијом у једно јединствено државно тијело и ставити под водство једне апсолутно поуздане особе, која би провела пријелаз Босне у конституцијски режим на сличан начин на који је своједобно гроф Пејачевић као бан и као комесар анектирао Војну крајину Хрватској”.

Кршњави је сматрао да идеја о великој Хрватској није ништа друго „него мало стегнута југословенска идеја”, коју је могуће лакше остварити од велике југословенске мисли. У својим „Записцима” он је тврдио да су Босанци потребни Хрватима зато што су жилави, поштени и поуздани: „Што је другде антисемитизам, то је код нас антисрбизам. Самообрана!”

У говору који је одржао 1890. године у клубу Хрватске странке права, и Јосип Франк се залагао за уједињење Хрватске, Славоније, Далмације, Истре, „хрватских крајева” Штајерске, Корушке и Крањске, као и Босне и Херцеговине. То уједињење, сматрао је, било би обављено у оквирима федералистички, односно тријалистички уређене Хабзбуршке монархије. И у време анексионе кризе (1908/1909), као вођа хрватске Чисте странке права, Франк се залагао за тријалистичко устројство Хабзбуршке монархије, у којој би Велика Хрватска, увећана Босном и Херцеговином, чинила трећу уговорну страну. Зато је поздравио анексију, уверен да је њоме онемогућено припајање Босне и Херцеговине Србији и да су тиме створени услови за преуређење монархије, као и за остварење програма његове странке о уједињењу Банске Хрватске и Далмације са Босном и Херцеговином. Кад је почео да окупља добровољце за „Хрватску народну легију”, која је имала задатак да се супротстави наводним припремама Србије за упад њене војске, четничких и комитских одреда у Босну и Херцеговину, део муслимана који се укључио у Франкову странку био је спреман да пролива сопствену крв у одбрани идеје „уједињења свих хрватских земаља”. На конференцији одржаној у Загребу

„Без овога начела, које сачињава јединство у највишем државном достојанству не може се сталан и постојани државни сојуз меду Србијом и осталим сусједима Србима ни помислити.

Ако Бошњаци не би ово примили, то би отуда као сигурно следовало раскомадање Срба на провинцијална мала књажевства под особитим владајућим фамилијама које би се непремјено туђем и страном упливу предале; јер би оне међу собом саревновале и једна другој завидиле. Ове фамилије никад се не би дале више до тога довести да интерес своје користи каквој другој фамилији на жртву принесу, па баш ни онда кад би од таквог пожртвовања напредак свију ови народа зависео.”

Илија Гарашанин, „Начертаније”, 1844.

5. новембра 1908, када је формирана легија, могло се чути да су спремне „тисуће хрватских муслимана под барјакком хрватским похрлити на Дрину у обрану хрватских светиња и аманета дједова својих“.

За сваку своју „геоманију“, посежући за Босном и Херцеговином, Војводином, деловима Словеније, за Црном Гором и другим областима, Хрвати су имали оправдања: историјска, природна, етничка, географска, економска, политичка и слично. На другој страни, сваки туђи захтев или претензије на исте територије Хрвати су жестоко нападали и осуђивали. Од средине 19. века служили су се и демонизацијом Срба, које су доживљавали као препреку ка остварењу својих циљева. Према њиховом мишљењу, Срби су хајдучки и разбојнички народ, византијски препредени, примитивни и лукави. Они су шумадијски бандити и четници, а Хрвати су културни, хумани и миротворни, те им стога, по разним основама, припадају територије које желе, док Срби хоће да их се домогну без основа, јер су грабежљивци, реметилачки чинилац, извор криза, немира и рата.

На тај начин, задивљујућом упорношћу, добро разрађеном тактиком, неометано, а често помогнути кратковидом и наивном политиком Београда, Хрвати су уздигли своје великохрватске захтеве на степен оправданих и легитимних права. Када су то постигли, нису крили да су спремни да своје националне и државне захтеве остваре по сваку цену, чак и најбруталнијом силом. Следећи традицију аустроугарске политике, у којој су и сами учествовали, неретко у њој и предњачили, од револуције 1848. године па до данашњих дана, Хрвати су нападали српску политику, редовно јој додајући епитет – великосрпске. Ударајући по српству и великосрпству, доживљавајући их као главну конкуренцију хрватству и великохрватству, хрватски политичари нису само снивали о Великој Хрватској, већ су на њеној изградњи радили упорно и доследно, држећи се макијавелистичког принципа да су за остваривање тог циља дозвољена сва средства, па чак и геноцид над Србима.

Ширење гласина о тежњи Срба за стварањем некакве Велике Србије и о

великосрпским хегемонистичким мерама, које препознајемо и у деведесетим годинама прошлог века, па све до наших дана, био је стални припев (рефрен) свих противсрпских иступа не само пред југословенском, већ и светском јавношћу. Намера да се Србија и Срби прикажу као агресори с великим територијалним апетитима, како би се тиме прикриле сопствене територијалне претензије на туђе етничке, државне и историјске територије, одавно је позната тактика хрватских политичара, али у историографији она још није добила одговарајуће место и разјашњење. Наслеђена је од Аустроугарске, која је утолико више демонизовала и сатанизовала српске ослободилачке и ујединитељске намере, уколико је имала већих апетита и територијалних претензија на Балкану. Према тој тактици, све што је било српско, проглашавано је за великосрпско, с циљем да се српски интереси, који су били у сукобу с аустроугарским, у корену сасеку и онемогуће.

За такво понашање Хрвата Срби нису налазили одговарајуће и благовремене одговоре. Занети најпре идејом југословенства, потом, искрени и лаковерни поборници братства и јединства, они су у свему каснили, истину откривали са запрепашћењем и дећињом збуњеношћу, питали се зашто их Хрвати мрзе и из којих разлога им наносе зло.

Први национални програм

Француском револуцијом (1789) и завршетком Наполеонових ратова (1815) наступа раздобље стварања националних држава у Европи. Деветнаести век је и код јужнословенских народа, пре свега Срба, Хрвата и Словенаца, био период буђења националне свести и националног препорода, који се најпре манифестовао у области културне делатности (пример Илирског покрета у Хрватској), а потом, дефинисањем политичких циљева и националних програма о решавању националног и државотворног питања тих народа. Управо у периоду уставобранитељске владавине (1842–1858), у Србији је (1844) настао први национални програм – „Начертаније“, о уре-

Илија Гарашанин

ђењу и перспективама српске државе, на чијим темељима је кнез Михаило шездесетих година градио српску националну политику и сопствену визију ослобођења и уједињења свих Срба и њиховог повезивања са осталим словенским народима на Балкану, у духу начела „Балкан балканским народима“.

„Начертаније“ је настало под снажним утицајем пољске емиграције, предвођене кнезом Адамом Чарториским. Чарториски је 1843. године упутио у Србију посебног изасланика, Чеха Франтишека (Фрању) Заха, с планом који је требало да предочи истакнутом политичару (министру унутрашњих дела) тадашњег уставобранитељског режима, Илији Гарашанину. Захов „План за словенску политику Србије“ предвиђао је ослобођење и уједињење јужних Словена, који би потом помогли ослобођење Пољске од аустријске и руске власти. Кнежевина Србија је по том плану требало да буде политичко и војно средиште одакле би кренуле акције за ослобођење и уједињење јужних Словена – Срба, Хрвата и Бугара. Преузимајући око 90% текста из Заховог плана, Гарашанин је 1844. године сачинио „Начертаније“ („Програм спољашне и националне политике Србије“), у коме је Заховој идеји о јужнословенској др-

Кнез Михаило Обреновић

жави претпоставио уједињење „свих народа српских“.

Будућа српска држава, према Гарашанину, обухватала би, поред Кнежевине Србије, следеће области: Босну, Херцеговину, Црну Гору и Северну Албанију (што је подразумевало и

Поштом кнез Михаила Обреновића

Косово и Метохију), које су биле део Османског царства, те Срем, Бачку и Банат, тада у Аустроугарској. Док је Зах наглашавао да Србија, као „језгро будућег Јужнословенског царства“, не може бити успешна док не укључи Хрвате и призна их као једнаке, Гарашанин је из свог програма избацио читаво Захово поглавље о односима са Хр-

ватима, за које овај пише да су они „један или исти народ“ који говори исти језик, писан са два писма. Поједини домаћи историчари сматрају да је то урађено из подозрења према пољским намерама да се преко Хрвата прошири утицај Католичке цркве на јужнословенски свет. Гарашанин је „Начертаније“ писао за кнеза Александра Карађорђевића (1842–1858), али је оно први пут у целости било објављено (обелодањено) тек 1906. године.

Иако се углавном тицало Србије и српских земаља под турском и аустројском влашћу, могло би се рећи да је „Начертаније“ представљало претечу, односно антиципацију југословенске идеје и југословенског националног програма у целини. Гарашанин је у Захов план унео и одређене корекције везане за улогу Србије у решавању Источног питања: у условима слабљења Турског царства и борбе великих сила око његовог територијалног наслеђа на Балкану, Србија би својом активном спољном политиком представљала окосницу уједи-

њења читавог српског народа, а потом и осталих јужнословенских народа. У духу начела „Балкан балканским народима“, Србија се окренула сарадњи с осталим балканским народима који су имали сличне, ослободилачке циљеве. „Начертаније“ није било званични програм српске спољне политике, али се она од њега није много разликовала.

Током своје владавине (1860–1868) кнез Михаило Обреновић умногоме се ослањао на политички програм „Начертанија“, а посебно на Илију Гарашанина који је водио Министарство спољних послова. Најважније дело кнеза Михаила у спољној политици, без сумње, био је покушај склапања балканског савеза, у виду споразума Србије с политичким

представницима појединих балканских народа: „Уговор о савезу с Црном Гором“, из септембра 1866. године, предвиђао је уједињење две српске државе под водством кнеза Михаила; „Споразум с представницима бугарске политичке емиграције“ (април 1867) имао је за циљ стварање јужнословенског царства, у које би ушле Србија и Бугарска; у августу 1867. склопљен је савез с Грчком, а у фебруару 1868. године и војна конвенција; Влашка и Молдавија су се 1859. ујединиле, а 1861. нова држава добила је назив – Кнежевина Румунија, с којом је Србија 1868. године склопила уговор о пријатељству. Истовремено с политиком стварања балканског савеза, који би био противтежа турском опстанку на Балкану, кнез Михаило одржавао је интензивне везе и с Хрватима, рачуна-

Јосип Јурај Штросмајер

јући да ће, уколико дође до стварања једне моћне јужнословенске државе, у њој бити места и за њих, макар у даљој будућности.

Читава спољна политика Србије за владе кнеза Михаила била је везана претежно за Источно питање и проблем распада Турског царства. За његово решење нису били заинтересовани само Србија и остали народи Балкана, већ и велике силе. Оне су у томе имале и одлучујућу реч. Зато је ослободилачка акција Србије била у тесној вези с политичким плановима и комбинацијама европских сила, пре свега оним које су из сопствених интереса биле спремне да јој пруже подршку.

У спољној политици кнез Михаило се ослањао највише на Мађарску, од које је нарочито очекивао да пружи подршку ослободилачким циљевима српског и осталих балканских на-

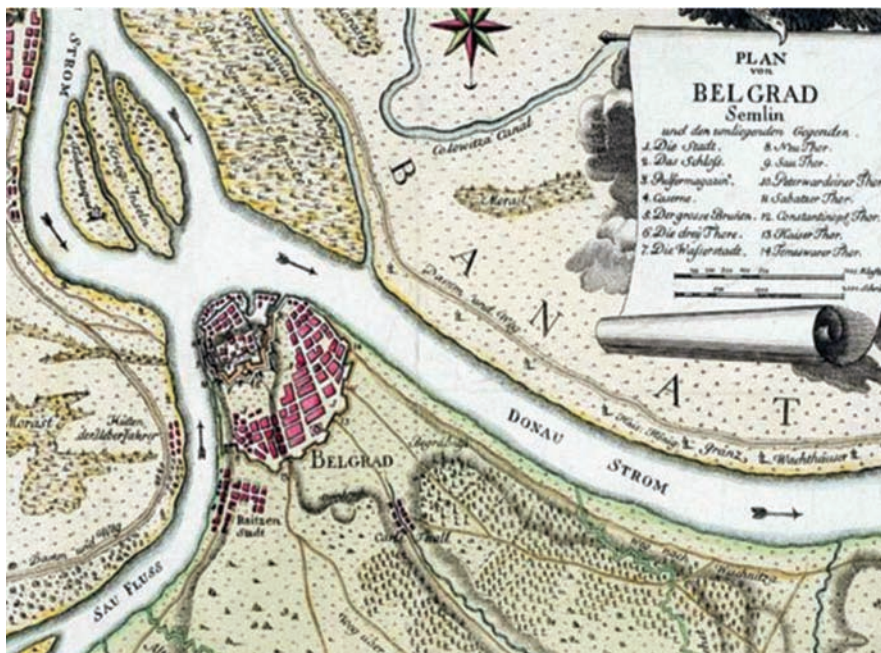
рода, док је Аустрију доживљавао као највећег противника. У том смислу, наруку му је ишла тешка унутрашња и спољнополитичка криза у којој се Аустрија нашла после револуционарне 1848/1849. године, када су многи народи унутар њених граница (па и на Балкану), руковођени начелима народности и демократије, тежили издавању из монархије. Поједини, опет, заговарали су опстанак у тој држави, под условом да она буде преуређена на федералистичким основама, у којој би они сачували своју националну и политичку индивидуалност. Такву идеју у почетку заговарале су и одређене политичке струје у Хрватској, пре свега Народна странка коју је предводио бискуп Јосип Јурај Штросмајер.

Понашање Аустрије педесетих и шездесетих година 19. века, у периоду који карактеришу унутрашња криза изазваном гушењем мађарске револуције 1848/1849, Бахов апсолутизмом и пораз од Пруске код Садове 1866. године, утицало је, као никада раније, на успостављање блиских политичких односа између Срба и Хрвата. Обе стране имале су подједнако јаке разлоге за обострану сарадњу. После револуције и Срби и Хрвати из Аустрије били су разочарани понашањем Беча у време Баховог апсолутизма, због чега су променили своје држање према Мађарима и заједно са њима ступили у борбу против бечког апсолутизма и германизације. У борби против Аустрије, а кроз политичке

Фрањо Рачки

односе са Мађарима, већина Хрвата и прекосавских Срба нашла се на истој линији са Србима из Кнежевине. Тако ће до повезивања хрватске политичке

Стари план Београда

и интелектуалне елите, под вођством бискупа Штросмајера и српске владе, доћи одмах после пораза Аустрије у рату с Пруском 1866, када су пропали сви планови народњака о преуређењу монархије на федералистичким основама. Од тада вође Народне странке перспективу за даљи развој Хрватске налазе изван Аустрије.

Залажући се најпре за федеративно уређење Аустрије, Штросмајер, Фрањо Рачки, Матија Мразовић и остали прваци Народне странке у исто време заступали су идеју да и даље, као и у време народног препорода (Илирског покрета), треба радити на културном јединству јужних Словена, преко којег ће у перспективи моћи да се оствари њихово национално и политичко јединство. Идеолог Народне странке био је Фрањо Рачки, који је, радећи на националном програму странке, пошао од убеђења да територијално поцепани Хрвати могу обезбедити себи културну, политичку и националну независност само у заједници са осталим јужним Словенима. Та заједница могла би се остварити на два начина: или у оквирима монархије или изван ње. Хрватски политичари окупљени око Штросмајера у првој половини шездесетих година залагали су се за њено преуређење на федеративном принципу, а заједницу јужних Словена настојали су да остваре под скиптром Хабзбурга.

Југословенска идеја

У време кризе изазване турским бомбардовањем Београда 1862. године, међу јужним Словенима владало је готово опште уверење да ће Србија оружјем решити у своју корист настале заплете и да ће покушати да ослободи Босну и Херцеговину. Када до тога није дошло и када српска влада није у том правцу предузела озбиљније кораке, углед Србије почео је да опада. С ретким изузецима, мало ко је у Хрватској и надаље веровао да Србија може одиграти неку важнију улогу у решавању Источног питања, а с тим у вези, и Јужнословенског питања.

Оставши пасивна у тренутку који је по уверењу јужнословенских присталица био погодан за акцију, Србија је у очима савременика много изгубила од ранијег престижа. Политичари у Хрватској, окупљени у Народној странци, знатно мењају однос према Србији и њеној политици. Бискуп није био сигуран да Србији треба да припадне водећа улога – сматрао је да се ни на културном, а судећи према догађајима око бомбардовања, ни на политичком и војном плану није показала довољно способном да с успехом предузме вођство. На челу ослободилачке акције радо би видео Хрвате, али је био свестан да су они, без помоћи Аустрије, за тако нешто исувише слаби и, у много чему, спутани.

Слично Народној странци, и Мажурићева Самостална странка није налазила да Србија има довољно снаге да с успехом покрене и изведе акцију ослобођења и уједињења јужних Словена. И она је Хрвате сматрала slabим и недовољно зрелим, па ни њима није придавала значајнију улогу у решавању тог важног питања. Са стране није очекивала помоћ, а како су на путу ослобођења и уједињења стајале велике препреке, национални развитак Хрватске, Јужнословенско и Источно питање у целини та странка везивала је само за Аустрију, те је ради њеног опстанка била спремна да чини далеко веће уступке и поднесе веће жртве од Штросмајера и његове странке.

Све до пораза у рату против Пруске 1866. године, Штросмајер је Аустрији придавао велики значај и од ње очекивао да Источно питање реши у корист јужних Словена. У томе се, када је реч о првој половини шездесетих година, суштински разликао са кнезом Михаилом, који је сматрао да је Аустрија главни противник ослободилачких тежњи балканских народа. Будућност Хрватске бискуп је у то време везивао за монархију, преуређену на федералистичким основама. Руководио се идеалом територијалне целокупности и широком аутономијом Хрватске, у којој би Хрватима био обезбеђен несметани национални развој. Сматрао је да би таква Хрватска била привлачна за све јужне Словене, чиме би и Аустрија много добила. Окупљени око Загреба, у оквирима Аустрије, удружени јужни Словени представљали би значајан политички

фактор, лакше би могли да се одупру централистичким и германизаторским покушајима Беча и очувају своју националну и државну индивидуалност.

До радикалних промена у ставовима бискупа Штросмајера према улози Аустрије у решавању Источног и Јужнословенског питања, као и о улози Хрватске, односно Србије у ослободилачкој акцији, дошло је после 1866. године. Због снажног притиска јавног мњења, влада кнеза Михаила није смела неспремно да дочека нови међународни заплет (француско-пруски рат 1870/1871) који је био на помолу. Аустрија, која је увек стајала на путу ослободилачких тежњи балканских народа, била је јако ослабљена. То је уливало наде и подстицало српске власти да што пре окончају припреме и Србију оспособе за евентуалну војну акцију. Премда се и раније радило на савезу балканских народа, тек после аустро-пруског рата 1866. озбиљније се приступило међусобном повезивању и потписивању уговора о сарадњи Србије с Црном Гором, Грчком, Бугарском и Румунијом.

Августа 1866. године, када је преовладала идеја о дуалистичком уређењу монархије и када су пропали планови народњака о њеном преуређењу на федералистичким основама, на којима је била изграђена читава њихова политика, перспективе за даљи развој Хрватске вође Народне странке од тада налазе изван Аустрије. Опасност од дуализма и немачко-мађарске хегемоније присилила их је да из основа измене своју политику, да прихвате концепт кнеза Михаила и Илије Гарашанина о решењу Источног питања и понуђену сарадњу са Србијом, као једну од алтернатива за решење хрватског питања и да заједно с њом и под њеним вођством раде на стварању заједничке јужнословенске државе.

Чињеница је да се Штросмајерова политика, а самим тим и политика Народне странке, после Садове (1866) није кретала само једним правцем. Од кад се после дужег натезања одлучио

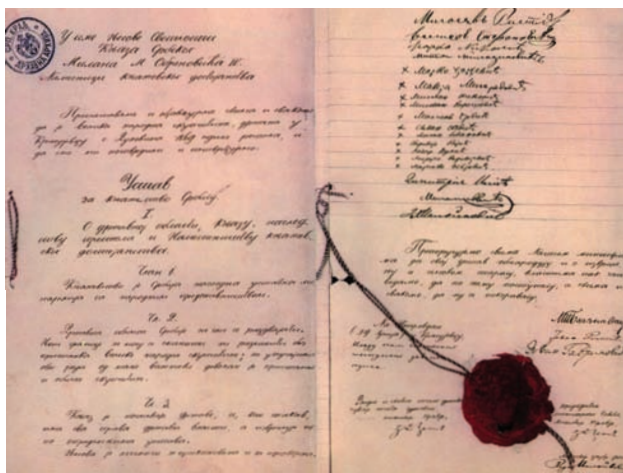
на заједнички рад са Србијом, бискуп је сарадњу прихватао само као једну од алтернатива за решавање хрватског питања. Иако разочаран и дубоко незадовољан дуалистичком политиком Беча, он је још рачунао с федерализмом, а да би га остварио, предузимао је и даље одређене кораке. Који је од та два пута био основни и којим је Штросмајер искрено желео да иде, тешко је утврдити. Неоспорно је да су се ти путеви међусобно искључивали и да бискуп није лако могао да се одрекне својих омиљених аустрославистичких и федералистичких концепција.

Уз сагласност најближих сарадника, Штросмајер је крајем августа 1866. године усвојио Гарашанинов предлог да Хрватска заједно са Србијом ради на оснивању једне независне југословенске државе. У том тренутку није био склопљен неки посебан српско-хрватски уговор, нити је утврђен

Споменик погинулом дечаку на Чукур-чесми 1862.

подробнији план рада, већ је о основним питањима постигнут само усмени и начелни споразум. Тако су се обе стране обавезале да заједнички раде на рушењу Отоманског царства, а од Србије се очекивало да у погодном моменту отпочне војну акцију против Турске и да, према конкретним могућностима, постепено ради на стварању савезне државе. На тај начин хрватска Народна странка решавање хрватског националног питања довела је у тесну везу с покретањем и решавањем Источног питања у целини. После тога, уследиће интензивни контакти између представника те странке и српске владе око усаглашавања заједничке политике.

Устав Кнежевине Србије из 1869. (Намеснички устав)

Као што је и вођство Народне странке у федералистички уређеној монархији до 1866. године од Загреба желело да учини центар око којег ће се окупљати јужни Словени, тако је и министар спољних послова у српској влади Илија Гарашанин (према нацрту заједничког политичког програма Срба и Хрвата који је израдио у марту 1867. године) у том смислу Београду доделио водећу улогу. Ослобођење хришћана у Турској ваљало се остварити у етапама, према конкретним приликама. Крајњи циљ заједничке акције требало је да буде уједињење „свију југословенских племена у једну државу“. Предложен од српске владе, програм је био намењен најужем кругу око Штросмајера, а он га је прихватио у априлу 1867. године.

После извесних лутања и колебања која ће Народну странку за тренутак поново вратити на позиције које је следила до средине 1866. године, да у оквирима дуалистичке монархије продужи с радом на остварењу територијалног јединства хрватских земаља и избори уједињење свих јужних Словена у Аустрији, она се крајем 1870. године поново враћа сарадњи са српском владом. Штросмајер је тада тој сарадњи дао непосредни печат. Изјаснио се за слогу и уједињење Срба и Хрвата и за њихову заједничку акцију према Босни и Херцеговини. Штавише, Народна странка под вођством Штросмајера, свесна да није имала снаге и могућности да у оквирима дуалистичког система ради на решавању Источног и Јужнословенског питања, почетком 1871. године у потпуности је препустила Србији да руководи акцијом ослобођења и уједињења. У таквој ситуацији, Штросмајер је, наводно, помишљао и на отцепљење Хрватске од Аустроугарске и на њено припајање будућој државној заједници јужних Словена, која би се окупила око Србије.

Међутим, блиски односи између владе Србије, Штросмајера и Народне странке ни тада, као ни раније, током 1866. и 1867. године, нису уродили плодом. Када је Народна странка 1873. прихватила ревидирану нагодбу

с Угарском да би заузврат дошла на власт у Хрватској, Срби у Угарској, Хрватској и Србији изгубили су у њој партнера у дотадашњој борби против дуалистичког система Аустроугарске монархије. С позиција власти, Народна странка дефинитивно је одустала од уговорене заједничке национално-ослободилачке акције са Србијом. Занемарила је све оно што је Штросмајер, као њен вођа, претходно прихватио и договорио, и од политичког савезника, после 1873. године се у погледу начина решавања Источног и Јужнословенског питања претворила у политичког конкурента Србије и Срба у целини. Штросмајеров став према том новом политичком смеру Народне странке, у којем је Београду супротстављен Загреб, а српској влади и Србима нова народњачка влада и Хрвати, остао је непознат, јер га бискуп никада није осудио, али га није ни одобрио. Незадовољан резултатима који су постигнути ревизијом хрватско-угарске нагодбе, он се после 1873. године повукао из политике.

Југословенска историографија одавно је бискупа Штросмајера прихватила као родоначелника хрватске идеје (хрватског поимања) југословенства, који

је наставио да негује идеје Илирског покрета (1830–1843) о културном и политичком јединству свих „Илира“, односно јужних Словена. Међутим, од деведесетих година прошлог века, захваљујући радовима историчара („Бискуп Штросмајер у светлу нових извора“, „Бискуп Штросмајер – Хрват, великохрват или Југословен“, „Хрватске претензије на Војводину и Босну и Херцеговину од 1848. године до данас“), у савременој српској историографији све је присутнија теза да је Штросмајер, заговарајући идеју југословенства, крио своје хрватство, па и великохрватство.

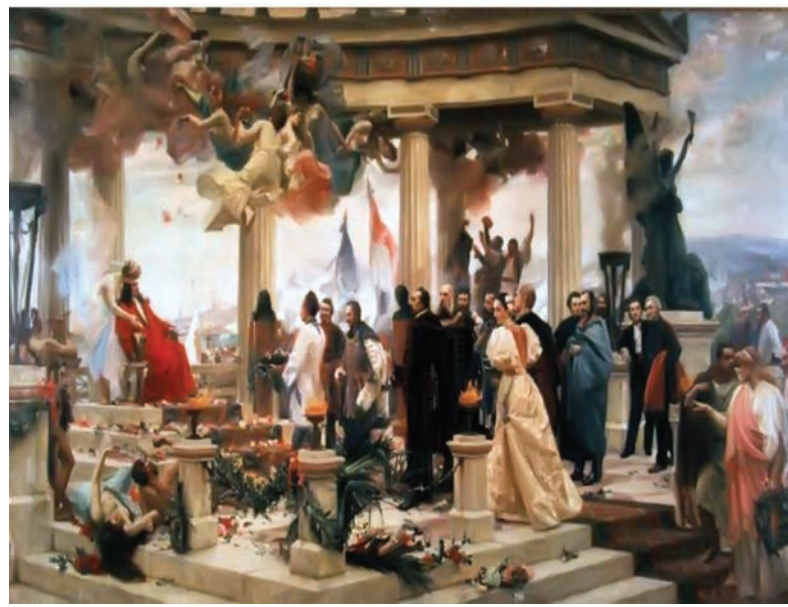
Илиризам Људевита Гаја и југославизам Рачког

Бан Иван Мажурањић

и Штросмајера тумаче се, заправо, као две фазе, односно два покрета у развоју политичке мисли Хрвата, који нису настали као резултат развијене свести да су Хрвати и Срби један народ и да треба да живе у једној уједињеној држави, већ су били, пре свега, у функцији интегративних процеса Хрвата и њихових тежњи које су имале великохрватске циљеве. Они су настали из потребе да се оствари територијална целокупност Хрватске и убеђења да Хрватска, Славонија и Далмација, „са својим дугачком и уском територијом врло мале дубине, која се протеже у два смера, саме за себе нису способне“, како је касније тврдио др Иво Пилар, један од најугицајнијих хрватских геополитичара с почетка 20. века, „да буду поприште икакве државне и политичке творбе, те у том облику немају никакве будућности (...) Троједна краљевина добива своје елементарне увјете живота тек онда кад јој се прикључе Босна и Херцеговина“. По оцени Пилара, Хрват-

Хрвајтски прејорор – Влахо Буковац

ска, Славонија и Далмација чиниле су љуску („кифлу“, „млад месец“ или „хлеб без средине“), а Босна и Херцеговина језгро, односно трбух којим је требало попунити Хрватску и створити заокружену целину, јер таква каква је, без стратешке дубине, није могла да опстане и напредује као држава. То уверење до којег су дошли Хрвати било је, према Пилару, још пре 1878. године разлог „оном грчевитом тражењу једног ширег оквира“ за хрватски народни развој и „задњим узорком обликовања илирства и југославенства“. Пиларове идеје прожеле су хрватску политику и оне чине окосницу националне мисли и геостратешких цијева хрватске елите кроз читав 20. век.

Ваља нагласити да су покрети и идеје који су настајали на тлу Хрватске, Славоније и Далмације у 19. веку, чак и када за то није било стварног основа, проглашавани за југословенске, а да су сличне идеје које су настајале међу Србима готово редовно и без изузетка жигосали Хрвати, па и неки кругови у иностранству, као ускокрпске или великокрпске. Такав однос према једној, односно другој страни није био ни случајан, ни безазлен, нити је остао без последица. Реч је о веома осмишљеној борби за наметање идеја југословенства пониклих на тлу Хрватске, око које ће се окупити јужни Словени и на чијим основама ће бити изграђена будућа заједничка држава, на штету српског народа и његових националних интереса.

Судећи по искуствима двеју југословенских држава у 20. веку, Срби су ту битку изгубили, јер нису правовремено схватили далекосежни значај упорних хрватских настојања да идеје илиризма Људевита Гаја и југославизма Рачког и Штросмајера наметну као истинско и једино прихватљиво југословенство. Пошто је Србима било стало до тога да придобију Хрвате за заједничку борбу, нису желели са њима да заоштравају односе бранећи своје идеје и схватања о начину стварања заједничке државе. Потценили су нападе на такозвани великокрпски хегемонизам и шовинизам, који заправо трају и до наших дана. Ти напади, најчешће злонамерни, нанели су српском народу кроз историју велику штету и на унутрашњем и на спољнополитич-

ком плану, па и данас их наносе.

Док су Хрвати жигосали сваку српску и југословенску мисао пониклу међу Србима као великокрпство, Срби нису довољно разобличавали великохрватство, чак ни онда када је оно било јасно уочљиво и непорециво. Из потребе дневне политике, ради јачања југословенске идеје и југословенске државности, у нашој науци и политици, па и широј јавности, олако и некритички проглашаване су и прихватане као југословенске и оне идеје које по својој природи и суштини нису биле југословенске, а некад су биле чак и уско националне, па и национално ексклузивне.

Генеа геноцида над Србима

Корени геноцидне политике према Србима у Хрватској датирају из средњег века, али се о њој као константи може говорити од средине 19. века. Суштина хрватско-српских односа, и у прошлости и у садашњости, не може се схватити уколико се не зна да је хрватска политика била и да је и данас проткана рецидивима феудалног (сталешког) друштва и његовим назорима о држави, нацији, међунационалним односима, грађанским правима и слободама. Један од тих рецидива, који је штетно деловао на односе Хрвата и Срба, јесте већ поми-

Др Иво Пилар

њан појам „политичког“ или „дипломатског“ народа. Када је револуцијом 1848/1849. срушен феудализам Европе, а феудалци изгубили многе прерогативе које су до тада имали, дошло је и до промена у тумачењу појма „политичког“ народа. Раније, у сталешком друштву политички народ чинили су само

феудалци. Сада, у грађанском хрватском друштву, сви Хрвати и сви становници Хрватске, без обзира на националну припадност, чинили су хрватски „политички“ народ. По том принципу, и Срби у Хрватској представљали су део хрватског политичког народа. Србима су признавана грађанска права, али не и национално-политичка индивидуалност, односно конститутивност.

Вјекослав Клаић

Средином 19. века истакнути хрватски политичари и научници сматрали су да су сви становници Троједне краљевине – Хрвати, без обзира на њихову етничку припадност, самим тим, што су рођени на територији Хрватске, Славоније и Далмације. Дон Миховил Павлиновић из Далмације, познат по свом правашком опредељењу, писао је: „У Хрватској, био тко вјере које хтио, звао се именом којим волио, свак се рађа Хрват“. Према Вјекославу Клаићу, угледном хрватском историчару и професору Свеучилишта у Загребу, „право национално име за народ од Истре до Балкана јесте – Хрват, а племенско Срби, то јест Срби су species (врста) хрватског genus (рода). Сваки Србин је Хрват, али Хрват није Србин“. Франо Супило, по-

Франо Супило

знати хрватски политичар, у правашком листу „Црвена Хрватска“, који је излазио у Дубровнику, 1895. године је написао: „Сваки честит Хрват има бити давно начисту с тзв. српским питањем. Има Срба, признајемо, али у нас и у нашим земљама (Хрватској, Славонији и Далмацији) Срба нема. Они који се у Бановини (Хрватској и Славонији) и Далмацији Србима називају, нијесу Срби, него православни Хрвати“.

У време кад су, почетком шездесетих година 19. века, образоване политичке странке у Хрватској уочљиво је да је већина хрватских јавних радника политику заснивала на државном праву, а да је само мали број њих био спреман да угради и савременија начела природног и националног права. Државно и историјско право Хрватске било је полазна основа у програмима свих хрватских грађанских политичких партија све до почетка 20. века. У томе је посебно прдењачила Хрватска странка права (основана 1861. године), чији је концепт „хрватског државног права“ заснован на идеји да као народ имају „неутуђиво историјско право“ (по основу „првостечености“) да успоставе своју националну државу на свим територијама које су биле под влашћу, односно у време хрватских народних краљева (до 1102. године).

Концепција „хрватског државног права“ у Старчевићевој верзији подразумевала је и више од тога: по њој би Хрватска обухватала све територије од до заједно са северном Албанијом („Од Триглава до Солуна живи само један народ – народ Хрватски“). Не обазирјући се на историјске и политичке околности, Старчевић и његови праваши тврдили су да постоје само два јужнословенска народа – Хрвати и Бугари. Према његовом мишљењу, Хрватска је обухватала подручје од Алпа на северу, до Македоније и Бугарске на југу. Словенце је називао Алпским Хрватима (Горским Хрватима), Србе је такође прогласио Хрватима, док је босанске муслимане сматрао најчистијом хрватском браћом. Праваши су као свој примарни циљ поставили ослобођење Хрватске, Босне и Херцеговине од вишевековне аустријске и турске владавине и стварање Велике Хрватске.

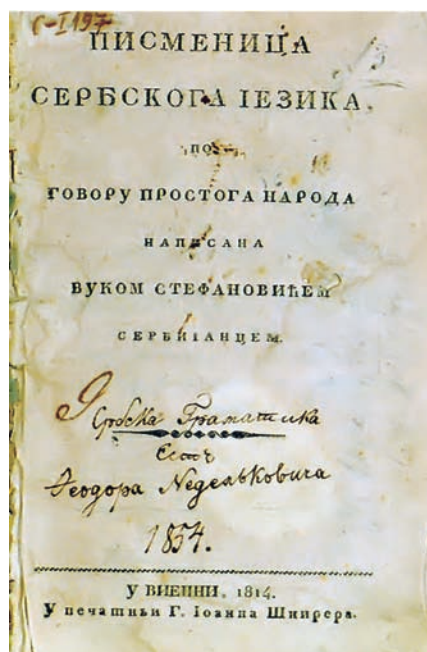
Бански двори, Еуген Кватерник

Хрватска странка права постала је у последњим деценијама 19. века један од најутицајнијих политичких чинилаца тога доба у Хрватској, захваљујући пре свега политици њених оснивача и вођа – Анти Старчевићу и Еугену Кватернику. Уједно, друга половина 19. века сматра се раздобљем „зрелог хрватског национализма“ и оно се везује за идеју праваштва. Правашка идеологија темељила се на убрзању процеса стварања хрватске нације, који је према тумачењу њених протагониста морао завршити једино у самосталној хрватској држави. Идеал будуће хрватске државе био је

Старчевићу и Кватернику апсолутни критеријум за вредновање свега што се дешавало у њихово време и што су нудила искуства прошлости. Старчевић је још за живота сматран главним идеологом хрватског национализма – оцем Домовине. Иако пореклом Србин (родитељи су му били покатоличени Срби из околине Госпића и Херцеговине), имао је расистичке, антисемитске и изразито антисрпске ставове.

Старчевићева србофобија, која ће свој континуитет добити у личности његовог наследника Јосипа Франка, типичан је пример расистичке нетрпељивости према народу који се назива „нижом и сужањском пасмином“, „реметилачким фактором“, „смећем“, „накотом и пасмином која из народа треба да буде истребљена“. То му ипак није сметало да све највеће српске јунаке сматра „Херватима“: „У угаси се последњи трак прејасне хрватске династије који кроз векове, и као краљи владаху...“ По њему је и „Херват“ („Милош Кобилић показа се Херватом...“), али није. У Срби за Старчевића немају скоро никакву улогу, јер су на челу снага антитурског савеза били „Краљ Босне и Кастриотић, са својими Херватима и Скипетари (Шиптари), и множина Булгарах и Румуњах“.

Као вођа једне од најутицајнијих странака свога времена у Хрватској и посланик у хрватском сабору, Старчевић је добио велику подршку у хрватском друштву, што је довело до даљег

Писменица српског језика

продубљивања јаза између Хрвата и Срба. Хрватски филолог Томо Маретић је то стање описао речима: „Старчевић је пакленом мржњом мрзео Србе и ту мржњу три деценије уливао у велики део Хрвата“. Као протагонисту хрватског национализма који је први говорио и писао о истребљењу Срба као начину решавања српског питања у Хрватској, историчари Старчевића сматрају зачетником усташког покрета и усташке геноцидне, антисрпске политике у Другом светском рату.

Политика искључивости, чији су инспиратори били Еуген Кватерник и Анте Старчевић, претила је физичким уништењем Срба у Хрватској, Славонији и Далмацији још крајем 19. века. Оне који су се усуђивали да признају да у Хрватској, осим Хрвата, има и Срба, идеолог Странке права оштро је осуђивао и оптуживао да су у тешкој заблуди, да раде о глави Хрватској и Хрватима, сматрао их је издајцима домовине, народних светиња, здравог разума и науке. До повећаних неспоразума и сукоба између Хрвата и Срба дошло је посебно у тренутку када је Војна крајина, с већинским српским становништвом, после развојачења (укидања) 1881. године ушла у састав банске Хрватске. Срби су тада постали значајан чинилац у хрватској политици. Како су њихове националне тежње у много чему биле не само у раскораку већ и у сукобу с хрватском политиком, конфронтација између два народа није се могла избећи. Она је до

Берлински конгрес 1878.

те мере била дубока да је Исо Кршњави неколико месеци после противсрпских демонстрација септембра 1902. године у Загребу, када је сазнао за постојање некаквих планова о анексији Босне и Херцеговине, забележио: „Ми још нисмо сасвим пробавили Војну крајину и Србе, које смо с њом добили, а што би са Србима у Босни?“

Од 1874. године читав школски систем у Хрватској био је у служби потпуне хрватизације друштва. Као српско писмо, ћирилица је на разне начине, често и брутално, била потискивана и избацивана из употребе. Српска застава, грб и остали симболи нису се смели користити. Деструкција српског имена у Хрватској увек је била праћена јавним истицањем да су Срби издајници, реметилачки чинилац хрватског друштва и хрватске политике, да су „народна неприлика“, да „Хрвати нису српска браћа, јер су Ср-

би браћа са псима“, да су Срби хајдучки и разбојнички народ, византијски препредени и лукави и да је „српство опасно по својим мислима и по свом расном саставу“, јер у њему је „крвљу увјетовано расположење за завере, револуције и преврат“.

У одређеним круговима у Хрватској у 19. веку, посебно у правашкој штампи, Срби нису називани својим националним именом, већ разним погрдним називима, као што су: Власи, Цигани, грчко-источњаци, Скипетари, Бизантинци, дотепенци, накот, накот влашки, накот вјере православне, такозвани Срби, они који себе крсте Србима, они који се „сију где им мјесто није“ и слично. Анте Старчевић је Србе називао „блатним скотима“, „гнуслим ропским створењима“, „накотом који је зрио за сјекиру“, „проданим мјешинама“, „псетима аустријским, пуштјеним с вериге“, „смећем“... Историјско искуство научило нас је да је свуда где би долазило до масовне деструкције имена неке нације то био знак за физички напад на њу, јавно жигосање и упирање прстом на оне који су сметали и које је, нимало бираним средствима, требало одстранити из средине у којој су били непожељни. Непризнавање српског имена, српске националне и политичке индивидуалности и српских симбола изродило је толику нетрпељивост и мржњу да су и јавни вербални напади на Србе били крајње брутални, с геноцидним призвуком.

Када се од средине 19. века свом снагом наметнуло Источно, а с њим у вези и Јужнословенско питање, искрсли су и нови проблеми у односима између Срба и Хрвата. Према је и на једној и на другој страни било оних који

Кнежевина Србије после Берлинског конгреса 1878.

су сматрали да тако крупна питања треба решавати сагласно и удруженим снагама, превладале су струје које се по том питању нису могле усагласити. Уверени да су у много чему, посебно у култури, предњачили у односу на Србе и да као такви – културнији, могу бити и привлачнији за све јужне Словене, Хрвати су сматрали да њима припада руководећа улога у национално-ослободилачким и ујединитељским акцијама, и да Загреб треба да буде средиште јужнословенског окупљања.

У таквим плановима они су увек тражили ослонац и рачунали на помоћ Беча и династије. Грађанско-политички, посебно малограђански кругови међу Хрватима, како тврди Крестић, били су притиснути комплексом због тога што су Срби после 1878. године стекли две самосталне државе, а Хрвати ниједну или „тек једну на раздраном папиру“, што је рађало страх од апсорбовања Хрвата, а самим тим и њихову појачану агресивност према Србима која се с временом преобразила у најокрутнији облик – у жељу за њиховим физичким истребљењем. Како су у Србима гледали само своје непосредне и најопасније такмаце, сваки успех Срба доживљавали су као свој пораз, а сваки њихов пораз као своју победу.

Поводи за освету

Супротно Хрватима, Срби су, ослањајући се на своје државотворно искуство (две независне државе од 1878. године) и војску која је успешно водила ослободилачке ратове у 19. веку, себе сматрали позваним да одиграју улогу Пијемонта међу јужним Словенима и да Београд треба да буде средиште националног окупљања. Успеси у балканским ратовима обезбедили су им водећу улогу у окупљању јужних Словена, што је неповољно примљено у многим хрватским, посебно национално искључивим круговима. По завршетку Првог светског рата уједињење је извршено под вођством Краљевине Србије, с Београдом као престоницом прве југословенске државе. Победа српског концепта у решавању јужнословенског питања у многим круговима међу Хрватима примљена је болно, као тежак пораз који

заслужује још тежу освету. Начин на који је образована заједничка држава 1918. године у хрватским националистичким круговима користиће се као непресушан извор незадовољстава, роварења и разарања државе која није створена по узору којем су они тежили. Зато су Срби постали још омраженији и још више на удару оних који су настанак Југославије доживели као пораз хрватске државне и политичке идеје.

Упркос бруталним притисцима, понижавању, непризнавању и брицању српског имена, симбола, националног и политичког идентитета, Срби у Хрватској увек су знали да реагују на одговарајући начин. Због тога што нису били признати као „дипломатски“ народ и што су сматрани саставним делом хрватског „политичког“ народа, не само да су осуђивали хрватску политику већ су јој се, где год су налазили да је то потребно, отворено и супротстављали.

Да би обезбедили свој опстанак у Хрватској и да би се очували као нација, Срби су већ средином 19. века тражили да се донесе закон о политичкој равноправности Срба с Хрватима, да њихова народна припадност стекне легитимитет у законодавству и државној управи, затим да у жупанијама, срезovima и општинама у којима су Срби имали већину у званичној употреби буде ћирилично писмо, те да буду заступљени у сразмерном броју у свим органима власти, те да

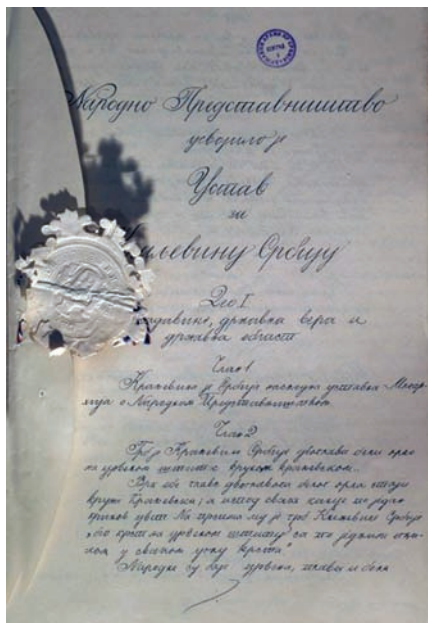
свој надзор над српском црквом и вероисповедним школама држава повери Србима и да имају право на сразмерну државну помоћ „за сва заведења“ која имају Хрвати.

Сви политички програми Срба у Хрватској, Славонији и Далмацији настали после 1880. године садржавали су одредбе по којима су чланови српских политичких странака имали обавезу и задатак да штите српско име, српску националну и политичку индивидуалност. У програму Српске самосталне странке из 1882. наглашено је да ће заступници те странке радити „пре свега на томе да се законодавним путем призна име српско као равноправно с хрватским“. У програму Српског самосталног клуба из 1883. године истакнуто је да ће Срби радити на томе „да се народу нашем законом призна име српско, да му се не такнутом очува народно-црквена аутономија“ и да се призна „равноправност ћирилице с латиницом“. Бирачи Српске самосталне странке одлучили су да јуна 1887. године траже „према начелу равноправности, признање српске народности у троједној краљевини, да се у сваком унутрашњем закону или важном службеном акту где је реч о народу троједне краљевине или о његовом језику тај народ назива хрватским и српским, а језик његов хрватским или српским“.

Политички програм Српске радикалне странке из септембра 1903. го-

Сџари Београд – разгледница

Устава Краљевине Србије из 1903.

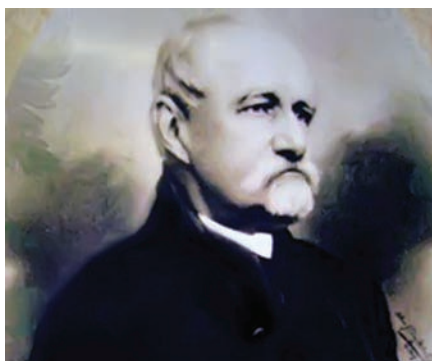
дине залагао се за потпуну равноправност и једнакост српског народа с народом хрватским. Та странка одлучила је да се бори „да се законитим путем отклоне све препреке које потиру равноправност и да се призна право српског народа на аутономију његове српске православне цркве, школе и фондова“. Такође „да се у сваком земаљском закону и сваком другом слижбеном акту употреби назив: хрватски и српски народ, хрватски и српски језик ...“

Многа нерешена питања која су се тицала не само националног и политичког, већ и културног, просветног и верског живота Срба у Хрватској, принудила су их да се крајем 1898. и током 1899. године масовно почну обраћати хрватском Сабору и тражити да он удовољи њиховим захтевима. По броју оних који су стајали иза тих молби и широкој заокуплености српског јавног мњења у Хрватској, да се закључити да се радило о читавом покрету. Захтеви Срба односили су се на слободно истицање српске заставе, равноправну употребу ћирилице, равноправност Српске православне и Римокатоличке цркве, измену школског закона из 1888. године, отварање Катедре за историју српског народа на Филозофском факултету у Загребу, слободу штампе, збора и договора, спречавање материјалног пропадања народа и слично.

Хрватски Сабор оглушио се о српске представке јер су се оне тица-

ле очувања српске националне и политичке индивидуалности у Хрватској, те је јаз између хрватских и српских политичких странака на тај начин постао непремостив. Одбојно држање према Србима, њихово непризнавање и стални напади опозиције (хрватских опозиционих странака), најчешће Франкових праваша, још више су продубљивали постојећи јаз који се, после првих озбиљнијих изгледа 1895. године, све учесталије преносио на загребачке улице и добијао суровије облике.

Пуни мржње према Србима, франковци су тражили прилику да је јавно испоље. Срби су их изазивали својом упорношћу у истицању разних захтева, одлучном одбраном од напада и увреда, непопустљивошћу у за-

Јован Јовановић Змај

ступању српске, а одбацивању хрватске државне мисли, својом националном виталношћу и наглашеним србовањем, којим су се борили од похрваћивања, што је водило ка отвореној ескалацији сукоба. До првих великих изгледа у Загребу дошло је у јуну 1899. године приликом прославе педесетогодишњице књижевног рада Јована Јовановића Змаја. Змај је тада живео у Загребу, где је 1893. године дошао по жељи „меродавних фактора у Београду“ да делује „у помирљивом духу на Србе и Хрвате“ и да тамошњи Срби добију „једну ауторитативнију личност, око које ће се моћи окупити“.

Нови изгреди избили су у фебруару 1900. године после расправа о српским захтевима у хрватском Сабору. Демонстрације су приредили франковачки опредељени студенти који су по загребачким улицама довикивали Србима: „Арсуг власи, арсуг ретиције“. Уличне демонстрације и многи противсрпски испади, који су се де-

шавали и у главном граду и у осталим местима Хрватске, били су нека врста предигре за организовање великих демонстрација у Загребу почетком септембра 1902, када је група најмрачнијих елемената, предвођена франковачким хушкачима, а у извесној мери заштићена влашћу, три дана разарала дућане, станове и српске установе у Загребу, бацајући на улице и спаљујући њихову робу. У нередима је теже и лакше рањено око стотину људи, нападнутих Срба, чувара реда и изгредника. До сличних изгледа против Срба, али мањих размера, дошло је тада и у Карловцу и Славонском Броду. Као повод за септембарске противсрпске иступе послужио је чланак објављен у „Србобрану“, написан у духу пренаглашених српских политичких схватања, којима су се искључивале и одбацивале идеје хрватских опозиционих странака и помињала борба „до истраге наше или ваше“.

Загребачке септембарске догађаје из 1902. године, које су неки савременици назвали вартоломејским, осудили су многи, нарочито Словени из Аустрије, али и поједини хрватски политичари и јавни радници, међу којима и млади Стјепан Радић, касније вођа Хрватске сељачке странке. Он је тим поводом изјавио да је то „свињски посао“ који ће осрамотити Хрвате пред целим светом за стотину година. Супротно њему, Јосип Франк је у Сабору похвалио изгреднике да су почи-

Часопис „Србобран“

Сџари Загреб

нили „заслужно дело за Хрватску“. Као духовни покретач противсрпских иступа, он није крио да је у првим редовима демонстраната учествовала његова Чиста странка права са својим приврженицима. По Франковом тумачењу, на загребачким улицама у изгредима

Сџејан Радић

против српских грађана сукобиле су се две идеје, хрватска и српска, због тога што је „српска идеја тражила побједу на терену гдје јој није мјеста“, па је стога „морала подлећи“.

Доказе да је један део хрватског друштва сматрао да се питање Срба у Хрватској, Славонији и Далмацији још у оквирима Аустроугарске монархије може решити геноцидом, оставио је у својим белешкама већ поменути Стјепан Радић: „Кад год су господа у Бечу била у стисци, тражила су какву било смутњу, у којој ће народ као слијеп и луд ударити било на кога, а до тада ће господа своје послове обавити (...) А Срби су били најзгоднији, да се ради њих начини смутња. Они су досељеници, друге су вјере, домаћему народу с већине разлога непоћудни, па за-

то и треба кадшто само мало намигнути и ето клања! Само тако се је могло догодити, да су у јесен 1902. усред Загреба и усред биела дана разлупани дућани српских трговаца“.

У новембру 1907. године бечка влада распустила је хрватски сабор и на место хрватског бана доведен је представник мађаронске струје (хрватско-угарске странке) Павао Рауха, који је, уз помоћ Франкове Странке права, требало да осујети деловање тек формиране (1905) коалиције хрватских и српских странака (Хрватско-српске коалиције) и припреми терен за анексију Босне и Херцеговине. Представници Рауховог режима отпочели су жестоке прогоне и хапшења угледних Срба у Хрватској. Историја бележи догађаје везане за „велеиздајнички процес“, када је 1908/1909. године пред суд у Загребу изведено и осуђено на 184 године робије педесет и троје Срба, оптужених за „завођење народа грчко-источне вјере“ и покушај извођења српске револуције на територији Аустроугарске.

Истовремено, у Бечу је 1909. године аустријски новинар и историчар Хајнрих Фридрих објавио низ чланака против Франа Супила, вође Хрватско-српске коалиције, у којима га је оптужио за велеиздају, подривање и дестабилизују монархије. Поменути догађаји показали су како су кривотворења, фалсификовања докумената и монтирана суђења постали саставни део аустроугарске пропаганде у сатанизовању угледних Срба и Хрвата који су били присталице сарадње два народа. Судским одлукама и пресудама, режираним у Бечу, требало је припремити јавно мњење за планирани напад на Србију. Познато је да је начелник Генералштаба аустроугарске војске

Цар Франц Јозеф

Конрад фон Хецендорф од Анексионе кризе (1908/1909) до 1914. године 25 пута позивао на превентивни рат против Србије, што доказује да се он увелико и припремао.

Погубно завођење маса

Као одговор на оснивање Народне одбране 1908. у Србији, хрватски правашки су исте године приступили формирању паравојне формације – Хрватске народне легије, која је имала задатак да се у време и поводом Анексионе кризе супротстави евентуалним упадима српске регуларне војске, добровољачких и комитских јединица из Србије на територију Босне и Херцеговине. Легију су чинили добровољци, присталице Франкове Странке права, а она је уживала и велику подршку босанско-херцеговачких муслимана који су се изјашњавали као Хрвати. Међу њима је било доста загребачких студената. Један од њих, Мехмедбег Барјактаревих, на правашкој конференцији 5. новембра 1908. у Загребу, када је основана јединица „у име свих муслимана Босне и Херцеговине“, одржао је говор у коме је нагласио да „муслимани из БиХ желе с браћом старчевићанцима пропагирати мисао уједињења свих хрватских земаља“, те да су заједно са Странком права „тисуће хрватских муслимана спремне похрлити на Дрину у одбрану хрватских светиња и аманета дједова својих“. Како до очекиваног упада српских добровољаца и регуларних снага на територију Босне и Херцеговине није дошло, Хрватска народна легија није распуштена, већ је служила за касније обрачуне с осталим странкама и политичким неистомишљеницима, пре свега из редова Хрватско-српске коалиције, стекавши глас најборбенијег дела хрватске политике.

Уочавајући злоћудне франковачке намере према Србима, нарочито у време Анексионе кризе и загребачког „велеиздајничког процеса“ (1909), Стјепан Радић је у својим белешкама записао: „Ово што хоће легија, то је не само мржња, то је готово клање Срба. И онда они који су за легију, говоре да ће се Босна, у којој има око 700.000

Народна одбрана основана 1908.

Срба, сјединити с Хрватском, да те Србе жедне хрватске крви, или ми покољемо, или они збиља попију нашу крв (...). По сведочењу већ поменутог Исидора Кршњавица, који је био добро обавештен јер је и сам учествовао у тим догађајима, „да Срба у Босни и Херцеговини није било око 700.000, Раух би их најрадије све побио. Међутим, како је тај број био позамашан, то није било могуће учинити...“. Све је то недвосмислено указивало на антисрпско распо-

сид спремни политички кругови у Хрватској, предвођени франковцима, сматрали су да је наступио погодан тренутак када ће се ослободити „влашког накота“ и „посрбица“ (Хрвата који су признавали националну и политичку индивидуалност Срба у Хрватској и заговарали сарадњу са њима). Из бележака др Ивана Рибара, који је у то време припадао хрватској напредној омладини и био један од оснивача Хрватске напредне демократске странке, која је 1905. године приступила (коалицији српских и хрватских политичких партија), сазнајемо да су Срби у Хрватској 1914. били спасени од покоља само захваљујући поменутој коалицији, њеној опортунистичкој политици и чињеници да је током читавог рата опстао хрватски Сабор, у коме су „коалиционаши“ имали већину. Међу франковцима који су 1914. године предводили заведене хрватске масе, а које су жариле и палиле, терорисале и оптуживале, посебно се истицао Анте Павелић, тада још недовољно познат хрватској јавности.

После анексије Босне и Херцегови-

не, аустроугарске власти су у тој покрајини организоване такозване шуцкоре (заштитне чете), јединице војне милиције и специјалне жандармеријске јединице које су у Босни и Херцеговини биле активне све до 1918. године. Најчешће су регрутоване од локалног становништва, муслимана и Хрвата, наводно као заштита и испомоћ аустроугарској војсци од могућег српског устанка у Босни и Херцеговини, али су остале нарочито упамћене по бројним злочинима над Србима и етничком чишћењу српског становништва.

Један од најаутентичнијих описа бестијалности шуцкора у Босни и Херцеговини и њихових злочина током Првог светског рата дао је историчар Владимир Ћоровић, кога су, као једног од виђенијих Срба, одмах после Сарајевског атентата ухапсиле аустроугарске власти. Заточеништво је проводио у травничком и зеничком затвору до краја 1917. године, где је помно бележио исказе других заточеника на основу којих је написао „Црну књигу“, у којој је изнео бројне примере шуцкорског бестијалног понашања у Босни и Херцеговини: „Први свјетски рат је на нашим просторима избацио још један злочиначки феномен, а то су шуцкори, полувојне, а према Србима патолошком мржњом задојене злочиначке скупине, регрутоване, са знањем и циљем власти, претежно из муслиманског и хрватског олоша. Оне су вођене освједоченим српским злотвором Адемагом Мешићем из Тешња, каснијим доглавником Анте Павелића... И сам Иво Андрић, који је Први светски рат вољом аустроугарских власти провео најпре у затвору у Ма-

Жене и деца у Мачви 1914.

Хрватска 42. домобранска вражја дивизија у саставу Аустроугарске војске

ложење које је кулминирало у круговима око тадашњег хрватског бана и начин на који су они намеравали да реше српско питање не само у Хрватској, већ и у Босни и Херцеговини.

Када је у Сарајевском атентату 28. јуна 1914. убијен аустријски надвојвода Франц Фердинанд, на гено-

(до марта 1915. године), а потом, до краја рата 1918, у кућном притвору у Зеници, као савременик могао је у Вишеграду да упозна шуцкоре на делу и опише их у роману „На Дрини ћуприја“.

Масовни злочини које је починила аустроугарска солдатеска у лето и јесен 1914. године над српским становништвом у Мачви, Поцерини и Подрињу, затим концентрациони логори које је аустроугарски режим организовао у Добоју, Жегару код Бихаћа, Ашаху у Аустрији, Неђењељу у Мађарској, Араду у Румунији, Јиндриховцима у Чешкој..., где је депортовано и страдало на десетине хиљада српских цивила и војника, сведоче о размерама погубне политике аустроугарске царевине према Србији у Првом светском рату. Иза ње су стајале јасне геноцидне намере – систематско, планско и потпуно уништење српске војске, државе и народа, свим средствима и на сваки могући начин.

Истрајавање у геноциду

Дуготрајно настајање геноцидне идеје у одређеним срединама хрватског друштва које је, пише др Иван Рибар, имало прилично широку базу, дубоко је укоренило ту идеју у свест многих генерација. Феномени настали дугим трајањем по правилу споро нестају и упорно истрајавају. Ако се упореде подаци о томе како су поједини хрватски политичари друге половине 19. и почетком 20. века намеравали да реше питање Срба у Хрватској, с оним како су то питање решавале усташе у Другом светском рату и како га је решио Фрањо Туђман деведесетих година прошлог века, јасно је да у свему томе постоји нераскидива логична и органска веза, као и то да је хрватска политичка мисао у свим тим периодима била прожета идејом геноцида.

Примера такве политике је много. У изјави Павелићевог министра Мила Будака „Католичком листу“, од 29. јуна 1941, стоји: „Што се тиче Срба који овде живе, то нису Срби него дотепенци с Истока које су као торбоноше и остале слуге довели Турци. Они су сједињени само са православ-

Аустроугарски злочини у Србији 1914. године

ном црквом, а ми нијесмо успјели да их асимилирамо. Међутим, нека знаду да је наша лозинка: Или се поклоните, или се уклоните!” Такав начин решавања српског питања садржан је и у познатој Будаковој изјави: „Једну трећину Срба ћемо поклати, једну трећину протјерати, а једну трећину превјерити” (покатоличити).

Готово хорски поклаци усташких министара одјекивали су 1941/1942. године „диџем” Независне Државе Хрватске, позивајући на истребљивање Срба. О пореклу Срба у Хрватској, слично као и усташки челници, размишљали су и савремени хрватски политичари. Поменућемо изјаву последњег председника Председништва

СФРЈ Стјепана Месића од 16. августа 1990. годину дана пре него што је почео оружани конфликт и распад Југославије: „Срби ће из Хрватске однијети онолико земље, колико су је на опанцима и донијели”.

Када су усташе почетком Другог светског рата већ увелико одмакле с етничким чишћењем (покатоличавањем, протеривањем и ликвидацијом) Срба, Павелићев министар правде Мирко Пук је 25. фебруара 1942. у хрватском Сабору изјавио: „Чим је хрватска државна влада дошла, прва јој је дужност била да тај елемент врати натраг одакле је дошао. Хрватска државна влада извршила је у том правцу своју хрватску и своју усташку дужност”. Та изјава је јасно и без околишења разоткрила циљ хрватске усташке политике – да Хрватска по сваку цену мора остати без Срба. Попут министра Пуча, и министар Милован Жанић је 2. маја 1941. изјавио: „Ја говорим отворено, ова држава, ова наша домовина, мора бити хрватска и ничија друга (...) Ова земља мора бити земља Хрвата, и нема метода које ми као усташе нећемо употребити да ову земљу учинимо хрватском и очистимо је од Срба (...)”.

Зашто је Хрватску требало очистити од Срба објашњавао је септембра 1942. године и Младен Лорковић, министар спољних послова у влади НДХ, када је пред дипломатским представницима изјавио: „Хрватска држава не може постојати ако у њој живи

„Народ и земља Хрватска”

милијун и 800.000 Срба и ако ми за леђима имамо снажну српску државу која би увијек заседала у наша подручја и представљала вјечиту опасност за нас. Стога је срећа што је до успоставе НДХ дошло у овим временима, јер само сада можемо ријешити тај проблем. Ми стога настојимо да нестане Срба из наших земаља и у том правцу је већ много учињено (...) Ево, ја сам се ових дана вратио с подручја Козаре, шездесет километара дуго и готово

Stjepan Mesić

исто толико широко подручје, које је било настањено искључиво Србима, данас је празно згариште...”

У изјави 27. јула 1941. у Доњем Михољцу, Лорковић је још подробније објаснио зашто је потребно да се Хрватска очисти од Срба: „Усташки покрет инсистира на енергичном рје-

ушткамо оне елементе који су највише допринели да Хрватска 1918. године падне под српску власт. Једном ријечју, морамо истријебити Србе у Хрватској! То је наша дужност и то ћемо урадити. Ићи ћемо до краја, не обазирећи се на оно што говоре они преко Саве и Дрине у име осјећања човјечности. Хрватска влада под водством нашег дивног поглавника узела је у своје способне руке рјешавање овог проблема и ријешити ће га темељито...”

Усташки стожерник Виктор Гутих је у мају 1941. године у говору у Санском Мосту рекао: „Нема више српске војске! Нема више Србије! Нема геџа, наших крвопија, нестало је циганске династије Карађорђевића, а и код нас – ускоро, друмови ће пожељет Србаља, ал Србаља више бити неће. Издао сам драстичне наредбе за њихово потпуно економско уништење, а слиједе нове за потпуно истребљивање. Не будите слаби ни спреам једнога. Држите увијек на уму да су то били наши гробари и уништавајте их гдје стигнете, а благослов нашег поглавника и мој вам неће узмањкати”.

Усташки план – три трећине

Непосредно после проглашења НДХ, 10. априла 1941, челници усташке организације, Славко Кватерник, Анте Павелић, Миле Будак и остали, уз благослов надбискупа Алојзија Степинца, почели су да спроводе паклени план о „три трећине”: једну трећину Срба убити, једну трећину протерати и једну трећину православних Срба превести у римокатоличку веру. Вођа Хрватске сељачке странке Влатко Мачек одбио је понуду немачких изасланика да преузме водећу улогу у новој хрватској држави, али је истовремено позвао чланове своје странке и њене симпатизере да остану лојални новој хрватској власти. Незапамћени геноцид над Србима у НДХ започео је већ априла 1941. године, када је Павелићева влада донела серију расистичких закона, пре свега против Срба и Јевреја, који су санкционисали њихову политичку дискриминацију и денационализацију, затим отварање логора за Србе, Јевреје и Роме, да би се врло брзо

отпочело и с масовним злочинима над недужним цивилима.

Као сведок усташких злочина над Србима у НДХ, немачки изасланик на Балкану од 1940–1945. Херман Нојбахер је у својим мемоарима записао: „Срби су постали дивљач за одстрел, свако је могао да их некажњено прогони и убија (...) Након што се Југославија распала, уследио је хрватски осветнички поход уништавања православних Срба. Овај догађај спада у најужаснија масовна убиства током целе светске историје (...) Рецепт за православне, који је применио усташки вођа и поглавник Анте Павелић, подсећа на најкрвавије религиозне ратове: једна трећина мора да постане католичка, једна трећина мора да напусти земљу, а једна трећина мора да умре. Последња тачка програма била је и спроведена у дело. На основу извештаја који су стигли до мене, процењујем да број невиних, ненаоружаних, закланих Срба износи око 750.000. Када сам, по ко зна који пут, у Главном штабу ставио на дневни ред извештаје о истински ужасним стварима које се одвијају у Хрватској, Хитлер ми је овако одговорио: „И ја сам поглавнику казао да није могуће само тако искоренити мањину, јер је она, једноставно, превелика. – Да, кад би човек тачно знао где је граница уништавања једног народа!”

Када је реч о усташким жртвама у Другом светском рату, незахвално је говорити о бројкама, јер оне варирају према различитим изворима, у зависности која страна их и с којим циљем саопштава. Примера ради, званични подаци Државне комисије Југославије о утврђивању злочина окупатора и њихових сарадника у Југославији из 1946. године говоре о 500.000 до 600.000 жртава Јасеновца, док Музеј Холокауста у Вашингтону процењује да су усташе у периоду 1941–1943. године убиле више од 250.000 Срба, од чега је у Јасеновцу убијено више десетина хиљада. Крунски доказ геноцидних намера усташког режима је злочин над децом, о чему говори и податак о 15.000 побијене српске деце, док је њих 10.000 спасено, што доказује да је намера извршиоца злочина била већа у односу на његове резултате. Као синоним тог најужаснијег цивилизацијског чина, Јастребарско је током Другом светском рату био једини концентрациони логор у свету специјализован за погром деце.

Mile Budak (у средини)

шењу српског проблема у Хрватској. Они што се налазе с друге стране Саве и Дрине деру се да смо нетрпељиви, да нехумано поступамо према Србима. Ми одговарамо свима да је дужност хрватске владе да поступа тако да Хрватска припада само Хрватима. Наша је дужност да заувјек

Осим великог броја људских живота које су прогутали концентрациони логори и масовне гробнице (јаме), од 1941. до 1945. године на територији НДХ разрушено је, спаљено, оштећено или оскрнављено више од 450 православних храмова, најпостојанијих историјских споменика српског народа. У тим храмовима уништени су монументални и вредни иконостаси познатих сликара из 18. и 19. века, хиљаде икона, велики број рукописних и ретких књига, међу којима и матичне књиге рођених, венчаних и умрлих, обимна архивска грађа и велики број црквених обредних предмета непроцењиве културно-историјске вредности и лепоте. Дакле, не само да је страдало на стотине хиљада Срба у НДХ (подсетимо се само покоља око 1.500 Срба у православној цркви у Глини), већ је уништано и српско духовно и културно наслеђе, а самим тим и њихови корени.

Опомена коју је изрекао Хајнрих Хајне поводом спаљивања књига у Немачкој 1933. године („кад почну да спаљују књиге, одмах иза тога почеће да спаљују и људе“), на најморбиднији начин обистинила се у усташкој Хрватској. Цркве су постале ломаче, понегде и кланице. Храмови хришћанског, православног богослужења претварани су у стратишта, само због тога што су служили православном обреду. Из магле заборава искрсавају сабласне слике војних камиона који су у Јасеновац допремали товарице поломљених икона из оближњих порушених српских цркава, које су потом секирама цепане и

као огрев употребљаване за загревање логорских канцеларија. Тим истим камионима довожене су жртве, тим истим секирама смрскане су им главе. Усташки наредбодавци, извршиоци и учесници геноцида над српским народом, међу којима су били и римокатолички духовници, фратри, фрањевци и остали клер, с надбискупом Алојзијем Степинцем на челу, знали су добро да је свака уништена црква покушај, али и циљ да се разори српско национално биће у Хрватској, да се саотре и затре његово присуство, његови корени, духовне и културне вредности... После Другог светског рата, уместо очекиване обнове, у Хрватској је настављено рушење (уклањање остатака) већ порушених храмова. То је подсећало на убијање рањеника. Та злодела чинила је нова, комунистичка власт. Од 1945. до 1960. године у Хрватској је на десетине оштећених православних храмова савијено са земљом.

Заташкавање злочина

Са затирањем српског духовног и културног наслеђа, које се настављало и по завршетку рата, отпочело је и вишедеценијско (све док су комунисти били на власти) прећуткивање и заташкавање усташких злочина. Чак су и чланови југословенске владе у Лондону током рата, како Хрвати, тако и Срби, иако добро обавештени о усташком геноциду над Србима, све-

Јасеновац

Логораши у Јасеновицу

сно жртвовали истину о страдању српског народа, верујућу да се власт и југословенска идеја на тај начин могу сачувати. Узалуд је српски песник Јован Дучић из далеке Америке 17. априла 1942. апеловао на српске ministre у влади да објаве страдање свог народа, како би га чуо цео свет, а које се „није видело до данас у историји европској“: „Ми смо на овај начин (ћутањем – прим. аутора текста)“, тврдио је Дучић, „изгубили поштовање хришћанских народа и право да, на основу овог злочина, затражимо да друкчије градимо своју сопствену кућу“.

Мало је познато да су комунистичке власти у Хрватској, непосредно по завршетку рата 1945. године, више одмагле него што су помагале повратак Срба избеглица из Хрватске, Славоније и Далмације, који су се бегом у Србију 1941. спасавали од усташког ножа. Задовољне што се број Срба у Хрватској смањило, нерадо су предузимале мере да се они врате у своје куће и на своја имања, која су им у рату узурпирани Хрвати. Због тога је министарство за колонизацију у влади ДФ Југославије у више наврата током 1945. године захтевало од Председништва народне власти Хрватске и њених надлежних министарстава да упозоре „подручне органе на правил-

Наредбодавци, извршиоци и жртве усташких злочина у Другом светском рату

но и брижно поступање са повратницима који се из Србије враћају у своју ужу домовину Хрватску (...)."

Деценијама је после Другог светског рата политичке односе између Срба и Хрвата у Југославији контролисао Савез комуниста Југославије. Мржња и нетрпељивост у прошлости, а нарочито злочини над Србима у НДХ, постали су табу тема или су вешто избалансирани у дозирању, идеолошки обојеној историографији. Три хрватска научника – Виктор Новак, Богдан Кризман и Никола Николић – непристрасно и храбро су писали о злочинима усташа и неславној улози Римокатоличке цркве током рата, али су њихова дела била кап истине у мору заблуда, лажи и заташкавања мрачне стране српско-хрватских односа у Другом светском рату. Покајнички глас бањалучког бискупа Алфреда Пихлера, приликом обраћања католичким верницима у време божићних празника 1963. године, и искрен позив Србима православној вери да опросте Хрватима римокатолицима, никада се више није могао чути.

Загребачки кардинал Јосип Божанић, као први високи римокатолички

мо грех оних који су недостојно носили католичко име, Католичка црква никада у томе и таквим злочинима није учествовала, нити их је подржавала". Изјава кардинала Божанића не може издржати суд историје, нити покреће доказе о бројним жртвама хрватског клерикализма и клерофашизма у НДХ којих је препуна историографска литература.

Безуспешни покушаји помирења

Покушаји политичког приближавања и помирења Срба и Хрвата у другој половини 20. века скоро увек су били прожети разговорима „у рукавицама“, неискреношћу и неспремношћу да се отворено расправља о питањима која су их у блиској прошлости делила. Уласком у авнојевску Југославију, српски политичари, пре свега комунисти, али и они ретки из предратних грађанских странака, који су дали легитимитет југословенској држави формираној 1945. године, прећутно су амнестирали злочине и геноцид над сопственим народом.

Почетком седамдесетих година (1971) дошло је до ескалације у српско-хрватским односима због јачања екстремног национализма у Хрватској, оличеног у такозваном Маспоку. Тај покрет у Хрватској, познат и под називом „хрватско пролеће“, настао је као последица нагомиланог незадовољства хрватског народа својом позицијом у тадашњој југословенској држави. Кривица због „провале“ хрватског национализма пребачена је на вођство хрватских комуниста (Мику Трипала и Савку Дапчевић Кучар) које бива смењено, а многи су у Хрватској тим поводом били ухапшени и касније осуђени на вишегодишње затворске казне. Један од најпознатијих хрватских дисидената из тог периода, генерал Фрањо Туђман на првим вишепартијским изборима у Хрватској 1990. године постаће и први председник Републике Хрватске, као самосталне државе. И последњи председник Председништва СФРЈ Стјепан Месић, који се јавно хвалио да је разбио Југославију, био је посведочени присталица Маспока, због чега је у своје време осуђен на годину дана затвора.

Доношење Устава СФРЈ 1974. године, који ће касније послужити као правни темељ за разбијање Југославије и основ за различито тумачење његових одредби у време оружаних сукоба почетком деведесетих година, а потом и смрт доживотног председника југословенске државе (1980), довели су до постепеног и неминовног рушења државне заједнице која је до тада опстајала само на култу Јосипа Броза, снази и утицају Савеза комуниста Југославије и Југословенској народној армији.

Рушење Берлинског зида и промена међународно-политичка ситуација само су додатно убрзали дезинтеграцију Југославије. Рат у СФРЈ започео је, пре свега, због нерешених српско-хрватских односа. По Уставу из 1974. године Срби су били конститутиван народ у Републици Хрватској. После првих вишестраначких избора у Хрватској (1990), владајућа ХДЗ с Туђманом је променила Устав у Хрватској, па су Срби постали национална мањина.

Распадом СФРЈ поново је актуелизована идеја о независној и етнички чистој Хрватској, као и теза о хрватском политичком народу – њих ће тада наставити да промовишу многобројни хрватски политичари. Додуше, етнички чиста хрватска држава заокупљала је хрватске политичаре још пре распада СФРЈ, што поткрепљује и ко-

великодостојник који је после Другог светског рата посетио Јасеновац, у изјави од 25. септембра 2009, одлучно је порицао учешће Католичке цркве у усташким злочинима: „Нисмо дошли овамо ради расправљања и полемисања, не долазимо да изнесемо извињења, оправдања или изјашњавања, нити политичке ставове, иако то неки од нас траже. У Јасеновцу осећам дубоку бол због свих жртава, а посебно због оних који су овде трпели и били убијени од стране припадника хрватског народа, а још више од стране припадника Католичке цркве. Иако препознаје-

Савка Дапчевић Кучар и Мика Трипало

ментар др Славена Летице (потоњег Туђмановог саветника) из септембра 1989. године, када је у листу „Данас“ покушао, тобоже научно, да образложи неопходност асимилације Срба у Хрватској. Враћајући се идеји „хрватског политичког народа“, Летица је писао да се Срби у Хрватској могу

Устав из 1974.

опредељивати за два пута. Могу бити „органични дио“ српског етничког народа, или „дио хрватског политичког народа“. Понудио им је пут одрицања од своје националне припадности како би постали „део хрватског политичког (конститутивног) народа“, чије се извориште налази у хрватском државном и историјском праву, дакле, оно исто што је Србима у Хрватској у континуитету упорно и на силу наметано од средине 19. века.

Решења која је понудио Летица, иначе, један од најугледнијих чланова Туђмановог ХДЗ-а, своде се на добро познату формулу – једна држава, један народ, један језик. Како је та формула била актуелна још под аустроугарском и Павелићевом влашћу, очигледно је да су хрватски политичари из деведесетих година прошлог века узоре налазили у временима која су давно прохујала. Да би створио велику и етнички чисту хрватску државу, Туђману је на путу била Југославија, па се одлучио на њено рушење. Због тога што је желео суверену Хрватску, он

није био спреман да прихвати ни конфедеративну Југославију јер, како је у једном разговору са дописником „Вјесника“ из Бона, 3. фебруара 1996, изјавио, „захтјев за конфедерацију је самоубилачки за Хрватску“.

Туђманова изјава из фебруара 1996. године јасно указује да су протагонисти хрватске политике из деведесетих година чврсто одлучили да разбију Југославију, изађу из њених оквира и створе вековима жељену независну хрватску државу. Ако је то одговор на питање зашто се распала Ју-

Фрањо Туђман

гославија, онда је јасно и зашто је дошло до рата између Хрвата и Срба на тлу Републике Хрватске и ко је крив за тај рат. Још у оквирима Социјалистичке Републике Хрватске, у Савезу комуниста СР Хрватске и под његовим окриљем егзистирале су друштвене и политичке снаге које су налазиле упо-
Жрџиће хрватске „Олује“, 1995.

риште у хрватском државном и историјском праву. Како су те снаге с временом расле и јачале, тако су слабиле и кидале се везе између Хрвата и Срба. Било је само питање дана када ће доћи до потпуног раскида у међусобним односима. До њега је формално и дошло када је хрватски Сабор 22. децембра 1990. Србе у Хрватској, од конститутивног народа, претворио у националну мањину.

Историчар Василије Крестић тврди да су „сви настављачи политике Еугена Кватерника и Анте Старчевића у Хрватској данас на власти (...) Не треба трошити речи да би се доказало да су усташе Анте Павелића своју политику заснивали на хрватском државном и историјском праву. Лице и наличје те политике исказало се у ратним годинама од 1941. до 1945. на најкрволочнији начин, пред читавом светском јавношћу. Иако је читав свет тиме био изненађен и згрожен, то крволоштво уследило је као логичан исход једне вековне накардне и у основи болесне политике, која није могла да учини ништа друго, него да створи патолошку мржњу према Србима и да доведе до једног од најстрашнијих геноцида који је свет упамтио“. Ако је тачно да се историја понавља, 1991. поновила се 1941. година.

У промотивним наступима пре и после освајања власти у Хрватској, Фрањо Туђман наглашавао је да је Независна Држава Хрватска у Другом светском рату била израз „повијесних тисућљетних тежњи хрватског народа за самосталном државом“, позивао се на оца домовине др Анту Старчевића, дон Миховила Павлиновића, др Анту Трумбића и Стјепана Радића и залагао „за господарско, прометно, духовно и цивилизацијско здружење Хрватске и Босне и Херцеговине, које творе природну, недељиву геополитичку целину и које су повијесном судбином упућене на заједништво...“.

Да је Туђман био истински следбеник поглавника Павелића сведочи и његова изјава коју је дао на састанку с представницима хрватског војног врха, 23. августа 1995. у Председничким дворима на Пантовчаку, када је јасно и без двоумљења тврдио да демографско питање у Хрватској и Босни и

ARTICLE FINAL.
Le présent traité sera ratifié et les ratifications seront échangées à Londres
dans le plus bref délai possible.

En foi de quoi les Plénipotentiaires des Hautes Parties contractantes ont signé le
présent traité et y ont apposé leurs sceaux.

Fait à Londres, le 7e mai, 1913, à midi 38 (heure de Greenwich)

au Palais de St-James.

Stjepan Novaković

And. Nicolitch

Mil. R. Vukitch

Vrauc Pavlovitch

D. St. Danoff

M. J. Madjarsky

Vrauc Stankovitch

Kumarditch

St. J. Danoff

Лондонски уговор 1913. године

Херцеговини треба решавати помоћу војске, јер, нагласио је, само тако се у тим крајевима може учврстити хрватство. Том изјавом дао је пуни легитимитет операцији „Олуја“, коју је хрватска војска извела почетком истог месеца, а која се окончала падом Републике Српске Крајине и протеривањем више од 250.000 Срба из Хрватске.

Од претварања Срба у националну мањину децембра 1990. године, сецесије Хрватске и распада Југославије 1991, до „Бљеска“ и „Олује“ 1995, круг се затворио – политика која је почивала на идеји о само једном – хрватском „политичком народу“, на унутрашњем и међународном плану стекла је легалитет и легитимитет. Хрвати су, после 1102. године, поново добили државу, овога пута, на масовним жртвама по језику братског народа, који је платио недопустиво велику цену да би Хрвати остварили своју државну идеју (вековни сан), на начин како су је замишљали њихови политичари још од средњег, па све до 20. века.

Кратко време сарадње

Почетком 20. века знатан део хрватског грађанског друштва и политичких партија одустао је у својој политици од начела хрватског државног и историјског права, које је вековима неповољно и штетно деловало на односе између Хрвата и Срба и, не само да је признавао националну индивидуалност Срба у Хрватској, већ је с њима успоставио и блиске политичке односе и сарадњу. Целокупна национална политика тог дела хрватског друштва битно се изменила у односу на ранији период. С новом политиком од-

бачене су и илузије о стварању етнички чисте и велике Хрватске, уз помоћ Аустроугарске. Такође је дошло и до промена у садржају и циљевима југословенске политике. За разлику од ранијег југословенства, које није било ништа друго него посебан вид великохрватства, због чега га Срби нису могли прихватити, сада је југословенство било таквог смера и таквог садржаја да су га подједнако могли неговати и Хрвати и Срби. Србија, која је раније третирана као противник у остваривању хрватских националнополитичких и државних идеја, овога пута прихваћена је као предводник и остваритељ југословенских, па и хрватских националних тежњи и идеала.

Историјско искуство показало је да друштвене и политичке снаге у Хрватској, које су биле у стању да одбаце постулате преживелог феудалног друштва, као што су државно и историјско право и установа политичког народа, могу да се споразумевају и сарађују са Србима. Најуверљивије доказе за то налазимо у заједничким иступима хрватских и српских политичара у раздобљу у коме је постојала и деловала Хрватско-српска коалиција, од 1905. до 1918. године, а које се с правом сматра златним периодом у односима два народа. Друштвене групације и политичке странке Хрвата које су одустале од фикције да на хрватској државној територији постоји само један – хрватски политички народ, не само да су се измириле са Србима, већ су са њима водиле и заједничку национално-политичку акцију, која је 1918. године уродила стварањем заједничке државе.

Залагања за заједнички живот и југословенску државу, како тумачи историчар Љубодраг Димић, нису била масовна, али ни сасвим маргинална. Бројне манифестације југословенства организоване у Београду и Загребу окупљале су знатан број политичара, интелектуалаца, студената и омладине, а пратило их је формирање и јачање патриотских организација, међусобно повезаних на читавом југословенском простору, чије је чланство бројало чак неколико стотина хиљада људи. Томе је допринела и појава многих новина,

часописа, књига које су подстицале и остале културне, националне и интелектуалне активности. Био је то својеврсни „ветар живота“ који је народима који су живели измешани на европском југоистоку, како је писао Јован Скерлић, помогао да се после векова ропства „усправе“.

Загледаност у Србију, њене војне успехе у балканским ратовима и Првом светском рату, ослободилачке напоре да оствари национално уједињење и реши српско питање, модернизовање и демократизовање српског друштва и државе у првој деценији 20. века, деловало је подстицајно на бујање југословенског покрета. Уједињење није било само жеља раздробљеног српства и осталих јужнословенских народа који су се нашли на геополитичкој „ветрометини“ Балкана после распада Аустроугарске, нити само сан југословенских интелектуалаца, идеалиста и маштара који су неговали свест о југословенском духовном јединству. Реч је егзистенцијалној потреби српског, али и осталих југословенских народа, како је говорио Никола Пашић, да „мале државе“ не могу издржати политичку и економску борбу с великим силама, као и уверењу да ток догађаја захтева груписање малих држава, свести да претња прошлости једино може бити избегнута уједињењем и убеђењем да будућност имају само велике и јаке државе.

Југословенско уједињење, како показују истраживања историчара,

није било „случајност историје”, већ плод историјског развоја дужег од века и тежњи, на једној страни, да се сви Срби нађу под једним заједничким државним кровом, а на другој, осталих јужнословенских народа да се ослободе туђинске доминације. Од раздобља националног препорода, језичких реформи и рађања јужнословенске идеје, уобличавања политичког идентитета, промена у социјалној структури традиционалног друштва, изградње националних установа и формирања политичке елите на европским узорима у 19. веку, до стварања заједничке државе, пут је био веома дуг.

Идеја југословенског уједињења имала је, пре свега, основ у заједничком јужнословенском идентитету, етничкој и језичкој блискости Срба и Хрвата. На тој блискости изграђена је и својеврсна политичка идеологија југословенства, иако јединствена нација („троплемени, троимени народ”) у то време није конституисана. По својој природи изразито интегративна, југословенска идеја била је модерна политичка и државна идеја, која је неговањем свести о етничкој блискости, заједничком језику, територијама и интересима настојала да превазиђе посебности које су егзистирале кроз историју. Међутим, врло брзо ће се показати да је баш та разноликост историјског искуства изобличавала суштину југословенске идеје. Блискости су веома брзо устукнуле пред разликама – конфесионалним, национал-

ним, политичким, регионалним, културним, језичким и, уопште, искуственим, стеченим дугим животом у оквиру туђих држава. Историјско наслеђе на коме је изникла југословенска држава определило је у суштини и живот у југословенској заједници, као и њену судбину.

Програм југословенског уједињења уобличен је већ током Првог светског рата. Између више могућности о окупљању Срба, Хрвата и Словенаца – у оквиру тријалистички уређене (Хабзбуршке) монархије, организовањем српске државе у оквирима проширене Србије („мало решење”) и стварањем југословенске државе са Србијом као Пијемонтом и под покровитељством великих сила – превагу је однела последња. Већ децембра 1914. године Народна скупштина Србије донела је у Нишу декларацију у којој је као циљ рата (ратни циљ) прокламовано „ослобођење и уједињење” Срба, Хрвата и Словенаца. На тај начин Југословенско питање наметнуло се као политичка стварност већ на почетку рата. Србија је постала носилац програма југословенског уједињења, што је истовремено значило и разрешење дилеме око Загреба и Београда, као средишта окупљања.

Ако се има у виду да је Србија на крају рата у нову државу уградила своју државност и углед државе која је из рата изашла као победник, да је у рату жртвовала готово трећину становништва, дефинисала и дипломатски

изнела програм југословенског уједињења, војно сачувала југословенски простор од комадања, према свом искуству и својој државотворној традицији обликовала нову државу, логично је да јој је историја наменила водећу улогу у процесу уједињења.

Према проценама Беча из средине 1918. године, готово 100 одсто Дал-

матинаца и 60 одсто Хрвата и Словенаца желело је заједничку државу. Ипак, треба рећи да Хрвате и Словенце ка уједињењу са Србијом није водила само жеља за заједничким животом, већ и страх од германске и италијанске „опасности”, социјалних немира, анархије, као и убеђење да Словенију и Хрватску, као ратне губитнике, од територијалног комадања могу сачувати једино српска војска и дипломатија. То је била завршна етапа у процесу ослобођења и уједињења, који су још средином 19. века отпочели протагонисти југословенског питања у Србији и Хрватској.

Међутим, већ на почетку живот у заједничкој држави, посебно односе између Срба и Хрвата, почињу да компликују проблеми наслеђени из прошлости, нарочито оне које је изнедрио Први светски рат. Он је неминувано посејао мржњу и додатно неповерење међу народима. Злочини које је аустроугарска војска сачињена делом и од Хрвата, починила у Србији нису могли бити заборављени. Још мање је било могуће заборавити око 1.200.000 Срба погинулих у Првом светском рату. Као непремостива препрека 1918. године између Срба и Хрвата испречили су се догађаји из 1914. везани за фронт на Дрини, Сави, Мачви и Колубари и сећања везана за масовне злочине над српским цивилима. Колективно памћење није допуштало њихово опраштање и заборав.

Жртвовање националних интереса

Дубоке трагове у свести народа који су 1918. отпочели заједнички живот у југословенској држави оставила је и пропаганда. Прогон ћирилице из школа и штампе на простору Хабзбуршке монархије најдиректније је утицао да су српски писци после 1918. године одбацивали могућност да у име југословенске будућности пригрле латинично писмо и одрекну се тог „графичког симбола српског страдања” у прошлости. Верској нетрпељивости православних и католика доприносили су захтеви Ватикана, изрицани током ратних година, да се војним средствима „одстрани српска болест”. Забране јавног исказивања националних

Проглашење Краљевине СХС, 1. децембар 1918.

Велика народна скупштина 1918. године

осећања српског народа, велеиздајнички процеси, постојање затвора и логора за Србе такође су представљали део тешког наслеђа којим је отпочео заједнички живот. Чињеница да су страхоте рата осетили сви грађани Србије и да је у војсци Двојне монархије било ангажовано око 500.000 војника (14 одсто од укупног војног састава) с простора који су 1918. године ушли у састав Краљевине СХС, говори о степену неповерења, пре свега, Срба према Хрватима. Рат је имао религиозни и братоубилачки карактер. Националне, верске, економске, културне разлике које су од раније делиле Србе и Хрвате додатно су биле заострене ратом. Карактер рата накнадно је определио и природу српско-хрватског уједињења.

Уједињење је представљало велику прекретницу у животу оба народа. Њихово окупљање у границама исте државе, тврди академик Љубодрог Димић, значило је судар различитих историјских свести, традиција, менталитета и друштвених навика, једноставно, спајање друштва која су се умногоме разликовала. Како је заједничка југословенска држава требало да буде земља помирења, у име њене будућности, трауматичне чињенице из прошлости су потискиване и прећуткиване. У томе су предњачили династија, српски политичари и српски народ, бар онај његов део који је сматрао да је исход рата – формирање југословенске државе, под чијим је кровом окупљен највећи

број Срба – био вредан положених жртава. Наивно верујући да стварањем јединствене државе Срба, Хрвата и Словенаца решавају српско национално питање, српски политичари су незрело и недовољно мудро ушли у политички договор са представницима народа који су од почетка у југословенској држави видели само прелазно решење за своје коначно политичко осамостаљивање.

Грб Краљевине СХС 1918–1921.

Већ у тренутку уједињења сучелила су се два различита схватања државности, карактеристична за хрватске и српске политичаре. Хрватски политичари истрајавали су на читавом корпусу убеђења стечених животом у дуалној (Хабзбуршкој) монархији. То се тицало, пре свега, схватања да држава настаје „уговором“, да државе које се стапају у заједницу задржавају суверенитет (својство државности), а заједницу представља само „уговором успостављени правни однос“, затим да државе задржавају сопствени правни статус, те да државе надлежност и организацију власти у заједници опредељују властитом вољом, као и да заједнички уставни акт може бити само резултат обостране сагласности.

Насупрот томе, идеал српске политичке елите била је јединствена (унитарна) држава. У њено име, српски политичари жртвовали су сопствену националну свест, прихватили идеју о „троименом народу“ и његовој јединственој вољи, одбацили тезе о „уговору“ и постојању посебних држава и историјских покрајина, заговарали народно јединство.

Изгласавањем Устава 1921. године српски политичари су успели да хрватским и словеначким политичарима наметну принцип јединствене државе. У име „државне идеје“, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца организована је као јединствена национална држава. Спорови око унитаристичке или федералистичке организације државе, карактеристични и за период пре доношења

Видовданског устава, букнули су већ 1921. године пуном снагом и у њима ће се главне српске и хрватске политичке партије наћи једне наспрам других све до 1929. године. Хрватско поимање историјског и државног права било је супротно српском схватању државности. Иако је Србија имала више права да се позива на историјско и државно право, јер је своју државност, стечену на богатој традицији, уградила у заједничку државу, српски политичари су у хрватској идеји видели погубни анахронизам. Све је то постепено, али сигурно, удаљавало Србе и Хрвате.

Политичка и војна доминација српског грађанства била је оличена у династији, водећим политичким партијама и њиховим лидерима, генералитету и вишем официрском кору, што је изазивало незадовољство хрватских политичких чинилаца. На другој страни, Загреб је био центар финансијског капитала (око 70 одсто целокупног југословенског капитала), што је утицало на убрзанији привредни развој Хрватске. Политички систем у Краљевини СХС био је демократскији од оног у Хабзбуршкој монархији, што је у том периоду допринело обликовању националне свести хрватског народа, одржавању извесног степена аутономности и стицању економске предности на неразвијеном југословенском тржишту. Међутим, свест о припадности југословенском друштву није успела да однесе превагу над старим навикама и идејама. Хрвати су, за разлику од Срба, тешко превладавали формирану свест о својој „изузетности“, „особености“, „несводљивости“ на било који, па ни југословенски, „колективни ентитет.“

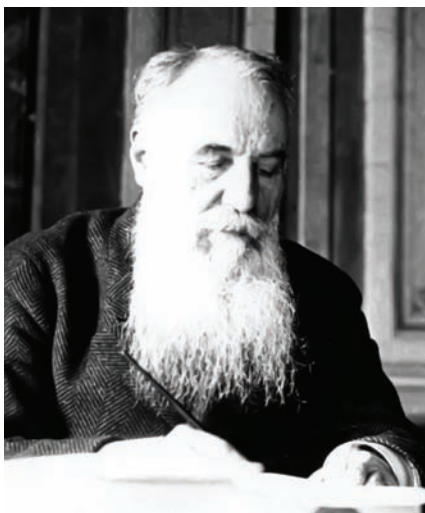
Југословенска држава између два светска рата није била земља са стабилним политичким системом и демократским уређењем. Народна скупштина у Краљевини СХС, у првој деценији њеног живота, није била суверени орган власти. Владе су постављане на двору, а не у Народној скупштини, биле су одговорне круни и разрешаване су углавном онда када би губиле поверење краља. Сва власт налазила се у рукама краља. Министри су у суштини били спроводници суверенове политике, а не политике коју је артикулисала На-

родна скупштина. Рад народног представништва разједале су политичке борбе, честе промене влада значиле су одсуство континуитета у раду и одустајање од дугорочног уобличавања државне политике.

Опструкција рада парламента за коју су се одлучиле хрватске партије додатно је обесмишљавала рад државних политичких тела. Политичка апстиненција и деструкција трајала је до 1924. године. У то време, после шест година живота у заједничкој држави, срели су се први и последњи пут, и то у

Краљ Александар II Карађорђевић

Никола Пашић

Швајцарској, најодговорнији политички представници српског и хрватског народа, Никола Пашић и Стјепан Радић. О перманентној политичкој кризи говорили су и чести парламентарни избори (1923, 1925, 1927), одсуство парламентарне традиције и чињеница да ниједна Народна скупштина није испу-

нила четворогодишњи мандат. Политичке околности негативно су утицале на националне и верске прилике у земљи и тиме најдиректније оптерећивале заједнички живот Срба и Хрвата. Време интеграције устукнуло је пред временом подела.

Крах заједничке идеологије

Стварање Сељачко-демократске коалиције (1927), у коју су ушли представници Хрватске сељачке странке и српске Самосталне демократске странке (која је окупљала Србе с простора бивше Аустроугарске монархије), представљало је нову етапу у српско-хрватском политичком повезивању. Савез Радић–Прибићевић био је почетак успостављања „пречанског фронта“ према Београду. Супротстављање Срба с простора Далмације, Хрватске и Славоније Србима из Србије значило је дефинитивно напуштање јединственог српског националног интереса. Па ипак, сматрају историчари, та прва деценија „крњег парламентаризма“ била је једино демократско искуство у 73 године дугом животу југословенске државе (прве и друге Југославије).

Интегрална југословенска идеологија (насилна национална нивелација) одредила је и другу фазу у животу југословенске државе (1929–1939). После осам година парламентарног живота, земља је 6. јануара 1929. закорачила у монарходиктатуру. У вези с тим чином, заснованим на илузији да је после десет година заједничког живота могуће декретима формирати нову југословенску нацију, била је и промена имена државе (Краљевина Југославија), као и подела земље на управна подручја. Административна подела на девет бановина била је покушај да се брисањем граница историјских области спрече даљи дезинтеграциони процеси у југословенској држави и „разбију“ историјске области које су потхрањивале сепаратизме.

Рестаурацију уставног и парламентарног живота 1931. године (октроисањем, даровањем устава) опозиција је доживела као узмак режима пред унутрашњим и спољним проблемима у којима се земља налазила, што ће 1932. искористити Сељачко-демократ-

ска коалиција да својим политичким захтевима (познатим као „Загребачке пунктације“) све своје снаге усмери ка решавању хрватског питања. Загребачке пунктације истакле су у први план принцип народног суверенитета, народ су означиле извором сваког политичког ауторитета и сваке јавне власти, констатовале су да је „србијанска хегемонија“ узрок свег зла у држави и захтевале враћање на 1918. годину као изворишну тачку заједничког живота. Хрватски политичари су смишљено радили на политичкој подели „српства“ (подсетићемо, Сељачко-демократску коалицију чинили су представници Хрватске сељачке странке и српске Самосталне демократске странке, која је окупљала Србе с простора бивше Аустроугарске монархије). Успех није изостао.

Бујање екстремног национализма, пре свега међу Хрватима, који је изнедрио организовање националистичко-терористичких организација (Усташки покрет, ВМРО у Македонији) додатно је генерисало патолошку мржњу према свему што је југословенско и српско. Његова жртва био је и сам краљ Александар 9. октобра 1934. године. Тиме су се српско-хрватски односи нашли пред озбиљним испитом. Слабљењем стега диктатуре, убиством и уклањањем с политичке сцене главног протагонисте интегралног југословен-

ства, национални покрет Хрвата је све више јачао. Његов носилац била је Хрватска сељачка странка, која је у свакој прилици отварала питање уставно-правног преуређења југословенске државе и решавања хрватског питања.

На неистинама и полуистинама да се Хрватска систематски пљачка и изабљује, да је окупирана, да су хрватском народу ускраћена примарна права, забрањена употреба хрватског имена, угрожена егзистенција, забрањен рад његових културних и националних друштава, истиснут хрватски језик из школе и јавних служби, кривостворена и брисана историја, запостављена и гушена вера, скрнављене светиње и слично, ХСС је фанатизовала хрватске масе, нарочито на селу. Систематски је ширено незадовољство државом и стварана психоза код хрват-

ског народа да су у Краљевини Југославији у неравноправном положају. Истим духом одисале су све представке слате на бројне адресе у европске престонице. Под утицајем франковаца, римокатоличког клерикализма, усташког покрета, али и репресијом режима, ставови ХСС додатно су се радикализовали.

Унутрашње тензије у земљи и међународна криза пред избијање Другог светског рата неодложно су наметнули потребу за преуређењем југословенске државе. Дугогодишњи спор око тог питања резултирао је победом хрватске федералистичке опције, на којој је инсистирала Хрватска сељачка странка. Споразум који је закључен 26. августа 1939. између Драгише Цветковића и Влатка Мачека подразумевао је ства-

рање Бановине Хрватске (од дотадашње Савске и Приморске бановине), у чијим границама ће се наћи више од милион Срба. Акт о преуређењу државе њима није гарантовао правну заштиту, а ни физичку сигурност, што су догађаји, који ће убрзо уследити, и потврдили. На тај начин дефинитивно се распала идеологија југословенског национализма и отпочео процес дезинтеграције југословенске државе, који ће се окончати у Априлским рату 1941. године.

Стварање Бановине Хрватске, дезинтеграција државе, етноцентризам Хрвата, терор над Србима који се већ наслуђивао, завођење ауторитарног режима ХСС и њених милитантних формација („Хрватске сељачке заштите“, „Хрватске грађанске заштите“), клерикализам који је попримао облике

клерофашизма и ексклузивни хрватски национализам, обележили су предвечерје рата. У Априлском рату 1941. године започео је најтрагичнији период у српско-хрватским односима. Рат је дефинитивно означио и крај државотворног пројекта (прве Југославије) који је, сам по себи, унапред био осуђен на неуспех.

После трагичног искуства у српско-хрватским односима које је са собом донео Други светски рат и околности под којима је отпочела живот 1945. године, ни друга Југославија (ДФ),ФНРЈ, СФРЈ) није имала бољу перспективу. Без обзира на позадину и околности које су довеле до њене дезинтеграције и грађанског рата 1991–1995, судбину СФРЈ определили су српско-хрватски односи. Доласком на власт политичке гарде превазиђеним анахроним идејама о хрватском историјском и државном праву и хрватском политичком народу, утемељеним на принципу једна држава, један народ, Срби у Хрватској су поново постали сметња. Пред опасношћу од етничког чишћења и новог страдања сународника у Хрватској, Србија није могла остати скрштених руку, као што није могла да остане индиферентна ни према судбини српског народа у Босни и Херцеговини у том рату.

Обе Југославије показале су и доказале да нису биле обострано прихватљив оквир за помирење и националну интеграцију српског и хрватског народа у оквиру заједничке државе. Непремостиве разлике које су вековима егзистирале међу њима, не само да су у 20. веку додатно учврстиле поделе међу њима, већ су обесмислиле и југословенску идеју, која се у покушајима српско-хрватске националне интеграције показала не само неуспелом, већ и контрапродуктивном. Како ће Срби и Хрвати живети као суседи и да ли ће будућност демантовати прошлост, показаће време. Историјска наука је рекла своје, а на данашњим и будућим генерацијама је да је у пракси потврде или демантују. ■